Dr. Admir Muratović

Medinska povelja i ljudska prava

01010101010101010101010101010101010101010100101010101010100

Doc. dr. Admir Muratović

Medinska povelja

Recenzenti

Prof. dr. Abedin Ferović

Prof. dr. Šefik Kurdić

Prof. dr. Srdjan Vukadinović

Izdavač

El-Kelimeh, Novi Pazar

Za izdavača

Malik Nurović

Urednik

Sanela Karišik-Misirlić

Lektor

Jahja Fehratović

DTP

Denisa Fetahović

Štampa

Grafičar, Užice

Tiraž

300 primjeraka

Korektor

Fatima Kurtanović

Prijelom

Mr. Fahrudin Smailović

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

342.7:28

MURATOVIĆ, Admir

Medinska povelja : Admir Muratović. - Novi Pazar : El-Kelimeh, 2008 (Užice : Grafičar). - 210 str. ; 21 cm

Tiraž 300. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. Bibliografija: str. 193-205.

ISBN 978-86-7980-029-9

a) Права човека - Ислам
COBISS.SR-ID 150146828

Admir Muratović

Medinska povelja i ljudska prava

Novi Pazar, 2008.

بسم الله الرحمن الرحيم

U ime Allaha Milostivog, Samilosnog!

Bože, daj da istinu spoznam onakvom kakva ona jeste, a ne onakvom kakvom mi se čini!

Islamsko društvo počiva na vjerovanju i ideji, posebnoj ideologiji iz koje proističu njegovi sistemi, norme, filozofija i moral. Ovo vjerovanje, ideja ili ideologija, je islam i zbog toga se društvo njegovih pripadnika naziva muslimanskim društvom. To društvo je uzelo islam za životni program, ustav, izvor zakonika i putokaz u svim segmentima života i odnosa: individualnim, kolektivnim, materijalnim i nematerijalnim, lokalnim ili internacionalnim.

Zbog ove ideje je Muhammed, a.s., napustio Mekku, Mekkelije su mu nudili svu moć, da bude kralj, ali da se zauzvrat odrekne ove ideje, što je odbio.

Došavši u Medinu, gdje su mu pružili utočište i obećali zaštitu, sreo se s novom situacijom. U Medini je našao da, pored onih koji su prigrlili islam, žive i Jevreji, te nešto malo pagana. Muhammed, a.s., je želio i sa njima urediti odnose na bazi jednakosti i zarad dobrosusjedskih odnosa.

Donosi Medinsku povelju, koja je u prvom redu tretirala pitanja iz domena unutarmuslimanskih odnosa, ali je ostala otvorena da joj se priključe i oni koji su Medinu smatrali domovinom. Tako su se malo kasnije, jevrejska plemena Medine priključila i potpisala Povelju.

Poveljom su, na do tada nezabilježen način, riješena sva goruća pitanja, suštinskog značaja za suživot pripadnika različitih religijskih zajednica koji su u to vrijeme pripadali manjinskom stanovništvu.

Slobodno možemo kazati da je Medinska povelja nastala kao proizvod stremljenja prve muslimanske zajednice da prekine s

praksom religijske netrpeljivosti i diskriminacije kojom su mekkanski muslimani bili izloženi, te želje da njihova nova domovina, Medina, počiva na temeljima jednakosti svih građana bez obzira na vjersku ili bilo koju drugu posebnost.

Medinska povelja je, pored toga što na pravedan način uređuje odnose unutar prve muslimanske zajednice, značajna i zbog toga što je ostala i do dan-danas neprevaziđena kada je u pitanju suštinska implementacija.

U ovom radu smo nastojali dokazati činjenicu da danas nije problem po pitanju ljudskih prava, u nedostatku pravnih okvira njihove zaštite.

Od Antike do savremenog doba, napravljen je veliki iskorak u pogedu i pitanju institucionalizacije problema ljudskih prava manjina u svijetu, usvojeni su mnogi dokumenti na nivou Ujedinjenih nacija, čine se veliki napori na univerzalizaciji borbi na polju zaštite ljudskih prava. Na nivou Evropske Unije su, također, napravljeni veliki koraci. Naša zemlja je, nakon petnaestogodišnje krize u kojoj je na strašan način dolazilo do kršenja najosnovnijih ljudskih prava, kao što je pravo na život, uspjela objediniti političke subjekte, među kojima i one koji su u dobroj mjeri odgovorni za kršenje ljudskih prava u spomenutom periodu, da donesu određene akte koji tretiraju ljudska prava, pogotovo prava manjinskih naroda, među koje spadaju i Bošnjaci.

Doduše, ostat će tamna mrlja na obrazu ove države činjenica da su izbjegli, izglasavanjem u parlamentu Deklaracije o osudi genocida u Srebrenici, suočit se faktima da je u njihovo ime počinjen najstrašniji primjer kršenja ljudskih prava poslije Drugog svjetskog rata. No, na svim nivoima - od lokalnog do univerzalnog - primjetan je problem manjka volje da se ti dokumenti ratificiraju u praksi. Zbog toga smo pokušali ukazati i na taj problem.

Možda je i najveći od svih problema što su oni koji u programu djelovanja, bilo da se radi o individui ili kolektivitetu, nemaju osjećaj za pitanje ljudskih prava mnogo aktivniji u nakanama nego oni koji problemu ljudskih prava prilaze znatno iskrenije i emotivnije.

Kad posmatramo ovo 'sučeljavanje' stiče se utisak da su konfrontacije, pa i sukobi, između različitih religijskih i nacionalnih zajednica ili civilizacija, izvjesniji negoli mogućnost suživota.

Nastojali smo, na kraju rada, ukazati na kontinuitet između Medinske povelje i nekih drugih akata koji ukazuju na stepen zaštite ljudskih prava i sloboda manjinskih naroda u islamskoj državi, te taj potencijal iskoristiti na put izgradnje realnih osnova za suživot između različitih civilizacija. Iz razloga što i među muslimanima i njihovim civilizacijskim naslijeđem, kako i među nemuslimanima, postoji dovoljno potencijala koji može biti garant velike izvjesnosti suživota među tim civilizacijama. To je posebno značajno zato što danas postoji vrlo mali broj mjesta gdje pripadnici različitih civilizacija ne dijele životni prostor.

Na kraju, možemo s pravom ustvrditi da je, Medinska povelja ostala nenadmašna, makar u suštinskom aspektu. Ona je i danas primjer sposobnosti muslimana da naprave spoj između ljubomore prema svojoj vjeri i duha tolerancije prema pripadnicima drugih religijskih zajednica. To je uspostavljeno skoro hiljadu godina prije nego je u Evropi nastala krilatica: "Čija zemlja, onoga i vjera."

U to vrijeme je ovo u Evropi, i pored elemenata diskriminacije i teškog kršenja ljudskih prava, ukoliko posmatramo iz ove perspektive, predstavljalo korak naprijed, jer je ljudima, po prvi put, dozvoljeno da se isele zbog vjere.

Medinska povelja je ostala primjer svim državama, na koji način je veoma lahko riješiti problem ljudskih prava, samo ako se zato ima volje. Razlog je, po mom visokom ubjeđenju, u rečenici koju je Muhammed, a.s., izrekao u Deklaraciji koja je poznata pod imenom Govor na Oprosnom hadžu:

"O, ljudi, svi ste vi od Adema, a Adem je od zemlje. Nema prednosti Arap nad nearapom, niti bjelac nad crncem ili obratno, osim po bogobojaznosti."

Suvišno je govoriti o broju ljudi ubijenih samo tokom dvadesetog vijeka u Evropi, samo zato što je neko smatrao sebe dostojanstvenijim i svrsishodnijim u odnosu na drugog.

Molim Uzvišenog Gospodara da od ovog skromnog naučnog doprinosa koristi imaju svi kojima je istina najvažnija stvar i koji smatraju da na ovoj planeti ima dovoljno mjesta za sve ljude dobre volje bez obzira ko se i kako moli.

II O Medinskoj Povelji

1. Društveni kontekst nastanka Medinske povelje

Negdje u isto vrijeme kad i bratimljenje,[1] u Medini se javlja jedan pisani dokument koga historičari nazivaju:

1. kitab (knjiga, pismo);
2. es-sahifa (spis, list) ;
3. el-wesika (dokument, povelja).

Njime je Muhammed, a.s., želio ustrojiti sistem društvenog života, koji će biti okosnica jedinstva stanovnika Medine. (Hofmann, 2002) Okvir, forma i pravna osnova te države je Medinski ustav kao najviši pravni akt prema mišljenju mnogih muslimanskih i nemuslimanskih teoretičara.

Muhammed Hamidullah (Hamidullah, 1985:35) govoreći o ovom fenomenu, kaže:

"To nije bio samo prvi Ustav prve islamske zemlje, već prvi pravni i komplementarni ustav bilo koje države na svijetu, sastavljen između muhadžira i ensarija,[2] koji su kasnije prihvatili i neka druga plemena nastanjena u Medini, po kojima im je zaštićen imetak, čast i vjera, te određene dužnosti."

Svi raniji takvi ustavi: Aristotelov, Atinski, Konfučijev, Kautilijev nisu, u stvari, bili pravi ustavi već upute vladarima kako da vladaju.

---

1 Bratimljenje je proces kojem je pristupio Poslanik, Muhammed a.s., neposredno poslije dolaska u Medinu, kada je izvršeno bratimljenje između muhadžira, onih koji su zajedno sa Muhammedom, a.s., napustili Mekku, i ensarija, stanovnika Medine, koji su odlučili podijeliti na pola sve što imaju od materijalnih dobara sa svojim bratom ili sestrom sa kojim su se zbratimili i podijelili zajedničku situaciju.

2 Muhadžiri – iseljenici iz Mekke, ensarije – pomagači, stanovnici Medine.

(Spahić, 1996:175) Čak i Aristotelov *Atinski ustav* predstavlja samo povijesni opis grada države Atine. (Hamidullah, 1988:175)

Određene okolnosti i iskustva stečena u Mekki, čiji je i Muhammed, a.s., bio aktivni sudionik utjecale su na to da odmah po dolasku u Medinu, organizira državu na principu vladavine prava i zakona i izbjegne opasnost anarhije. To područje je inače bilo ranjivo brojnim sukobima i ratovima između dva najveća plemena u Jesribu[3](Medini), Evsa i Hazredža. Ti ratovi su katkada trajali i decenijama, a najčešće su započinjali iz banalnih razloga.

Muhammed, a.s., je četrdeset godina prije nego će primiti Objavu, živio u Mekki, kojom su u to vrijeme upravljali idolopoklonici.

Mekelijama nije bilo strano organiziranje države, kako navodi Hamidullah. (Hamidullah, 1989:10) Mekka je, uprkos siromašnim izvorima prirodnog blaga, bila najrazvijenija: bila je organizirana kao grad država, kojom je upravljao savjet deseterice nasljednih šefova. Oni su imali precizno definirane obaveze: ministar inostranih poslova, ministar zaštite hrama, ministar proročišta, ministar za brigu o prinošenju žrtava hramu, itd.[4] No, ono što je neizostavno spomenuti, ljudska prava nižih slojeva su kršena na najstrašniji mogući način. Dovoljno je, u tom kontekstu, spomenuti da su živu žensku djecu ukopavali u zemlju, jer su mislili da donose nesreću.

Muhammed, a.s., potječe iz vrlo ugledne mekkanske porodice Benu Hašim, koja se je proslavila - posebno njegov djed Abdul-Mutalib - kopanjem vrela Zemzem, pomoću kojeg je stanovnicima Mekke obezbjedio veliku količinu vode, a ujedno i spasao čast pred brojnim hodočasnicima koji su posjećivali Kabu, radi obreda, ali i trgovine. Zbog toga je njegova porodica uživala veliki ugled, kao i sam Muhammed, a.s., koga još prije poslanstva prozvaše El-Eminom, povjerljivim (Hišam, 1998:27).

Ove činjenice iznosim da bi bilo jasnije da je Muhammed, još prije dolaska u Medinu imao iskustva u organiziranju funkcioniranju

---

3 Jesrib je prvobitni naziv za Medinu. Grad je dobio ime Medina iz počasti prema Muhammedu, a.s.

4 Ibid., str.17.

zajednice. Pripadao je viteškom redu čiji je zadatak bio da trgovcima i hodočasnicima, koji su iz okolnih zemalja dolazili u Mekku, obezbjedi nesmetan boravak i zaštiti ih od hohštaplera. Muhammed, a.s., je bio ponosan na taj angažman, pa je često govorio:

"Ja sam uzeo učešće u ovome i ne bih mogao da se odreknem ove časti ni za čitav karavan deva. Naprotiv, ako bi neko pozvao, ja bih i sada u ime toga reda potrčao da mu pružim pomoć." (Hamidullah, 1989:12).

Drugi veoma bitan razlog donošenja Medinske povelje, leži u činjenici da su muslimani u Mekki, od pojave islama, pa do prelaska u Medinu, na tim prostorima bili izloženi napadima i raznim oblicima torture samo zato što su bili druge vjere. (Hišam, 1998:58) Poslanik je shvatio da se zajednica ne može graditi na isključivosti, jer je na vlastitoj koži osjetio pogubnost toga, pa je, uviđajući realnost medinske situacije, gdje pored muslimana žive i Jevreji, a malo izvan i kršćani, kao i idolopoklonici, odlučio zajedno s njima donijeti ustav zajedničke im zajednice, kako bi svi znali svoja prava i obaveze. (Hofmann, 2002) Trebalo je izbjeći situaciju koja bi možda donijela, kao što rekosmo, anarhiju ili negativnu reakciju muslimana zbog onoga što su doživjeli. Sigurnim uzrocima slabljenja islamskih zajednica i društava u periodu poslije Poslanika i prve četverice halifa[5] može se smatrati, pored ostalog, i to što su mnogi, koji su bili zaduženi voditi brigu o njima, zanemarili zakonsku i ustavnu stranu u izgradnji državnih sistema. Bez čvrstih zakona i propisa koji jasno određuju prava i dužnosti vladara i podanika, nema opstanka ni jednom civiliziranom društvu i zajednici.

Pored svega izloženog, nameće se pitanje kako i zašto je nastala Medinska povelja. Bez daljnjeg, Muhammed, a.s., je Poveljom (623) htio da zajednica muslimana, kao i svaki budući rad el-umme na društvenom uređenju, bude baziran na zakonskim osnovama. Kur'anski tekst obavezuje muslimane da oponašaju i slijede postupak Muhammeda, a.s.

5 Ebu Bekr, Omer, Osman i Alija, koji se u islamskoj terminologiji nazivaju pravednim halifama.

"O vjernici, pokoravajte se Allahu i pokoravajte se Poslaniku i predstavnicima vašim.." (En-Nisa, 59)

"Vi u Allahovom Poslaniku imate divan uzor za onoga koji se nada Allahovoj milosti i nagradi na onom svijetu, i koji često Allaha spominje." (El-Ahzab, 21)

Dogovor Poslanika s muslimanima Jesriba (Medine) na Akabi, 621. godine i poslije Hidžre u oazi Kuba, kod Medine, bio je uopćen i usmen. (Hišam, 1998:87) Želio je da, poslije ustaljenja u Medini, sve to stavi "na papir", a razlog je da svako ima napisano pred sobom svoja prava i dužnosti, kroz ustav i zakon.

Interesantno je da ovoj povelji nisu dovoljno pažnje posvetili ni hroničari Sire[6], kao ni istraživači društvenog uređenja el-umme. Kao pisani dokument nastao u vremenu i pod nadzorom Poslanika, zanemaren je potpuno i od muhaddisa[7] iz čisto "stručnih" razloga.

Naime, Povelja do nas dolazi u pisanom obliku, a ne putem pouzdanog seneda[8] prenosilaca, što se ne priznaje u hadiskoj znanosti. Slično je i s nekim drugim pisanim dokumentima iz vremena Poslanika, a.s., kojim muhaddisi nisu posvetili dužnu pažnju.[9] Osim toga, jedini sačuvani tekst Povelje je stigao do nas preko Muhammeda b. Ishaka b. Jessara (umro 150/667), najpoznatijeg pisca Sire, kog muhaddisi njegova vremena nisu voljeli. Čak je imao i sukob s Enesom b. Malikom, čuvenim prenosiocem hadisa. Optuživan je za nepouzdanost, što je imalo utjecaja i na držanje docnijih muhaddisa i nepovjerljiv stav prema tekstu Povelje.

6 Poslanikov životopis.

7 Muhaddisi su osobe koji su se bavile prikupljanjem hadisa, odvajanjem vjerodostojnih od lažnih. Oni su preteče grane islamske nauke koja će se kasnije razviti, (Ilmu-hadis - nauka o hadisu). U hadis spada sve ono što je Muhammed,a.s., govorio, radio ili vidio nekog da nešto radi i šutnjom odobrio. (Udžbenik za treći razred medrese, Mahmutović, M.,El-Kalem, 1999., str.5.) Dr. Ahmed Omer Hašim, bivši rektor Univerziteta Al- Azhar u svojem udžbeniku za I godinu studija na predmetu Hadis, Kairo, 1997., str. 141.

8 Sened je muhaddisko pravilo, a podrazumijeva da onaj koji prenosi neku izreku od Muhammeda, a.s., to čuje direktno od prethodnika u lancu prenosilaca.

9 Pisanog dokumenta nema u najpoznatijim zbirkama hadisa Sahihul-Buhariji i Sahihul-Muslimu.

Druga stvar koja je doprinijela odbojnosti je stav muhaddisa i većine historičara prema Povelji to što je tekst, kojeg prenosi Ibn Ishak, došao s izvornih primjeraka koji su bili u posjedu hazreti Alijinih potomaka Muhammeda el-Bakira b. Džafera es-Sadika, šestog imama kod šija i Abdullaha b. el-Hasana b. Ali b. Ebi Taliba. Od posljednjeg je Ibn Ishak dobio tekst, jer su bili dosta prisni. Političke prilike u islamskoj državi prvih vijekova Hidžre, također, su utjecale da se Povelja nije forsirala. Dva su osnovna razloga tome:

1. U doba vladavine Umevija i Abasija vlasti su smatrale nepoželjnim bilo kakav dokument koji dolazi preko Alu Bejta, tj. porodice Alije b. Ebi Taliba i žene mu Fatime, kćeri Muhammeda, a.s., jer je dobar dio tadašnjeg muslimanskog svijeta smatrao da su njihovi potomci imali više prava na hilafet i vodstvo ummeta od drugih.[10]

2. Tekst Povelje sadrži principe čvrste politike i pravednih društvenih odnosa s dosta demokratičnosti i sloboda, što nije išlo u prilog umevijskim, a i abasijskim dinastičkim halifama i vlastodršcima, koji su vlast gradili na centralizmu, suprotno onom što zagovara Povelja.

Pored svega, sva kritička historijska mjerila potvrđuju tačnost i autentičnost teksta Povelje. Na to ukazuje stil kojim je Povelja pisana i podudarnost događaja koji su se zbili u Medini u doba Božijeg Poslanika, a.s. Sam je Poslanik, s.a.v.s., više puta posvjedočio pojedine dijelove njenog sadržaja. Njenu tačnost su prihvatili i brojni savremeni istraživači islamskog društva na Istoku i Zapadu.

2. Strukturni segmenti Medinske povelje

U posljednje vrijeme Povelja je poznata i kao *Medinski ustav*, jer se smatra zakonskom osnovom političkog i društvenog života ummeta i njenih unutrašnjih i vanjskih odnosa. Radi boljeg pristupa

[10] Korkut, B., Historija islama, Sarajevo, 1935, str.66., Hamidullah, M., Uvod u islam, Sarajevo, 1989., str. 208.

tekstu Povelje, u savremenim historijskim djelima, uobičajena je njena podjela na članove, pa i grupe članova. Podjela Povelje na grupe članova moguća je zbog toga što njen sadržaj nije nastao odjednom niti su ti članovi istovremeno napisani. Prva grupacija članova je nastala u samom početku medinske epohe. Ona je ostala otvorena da bi se dalji članovi dodavali po potrebi, kako vrijeme bude iziskivalo. Podjela Povelje na grupe članova i datiranje njihova nastanka do našeg vremena je ostalo predmetom izučavanja i razilaženja istraživača. Općenito uzevši, Povelja sadrži 70 članova podijeljenih na četiri grupe, računajući tekstualno ili značenjem ponovljene članove.

Poznati i priznati bošnjački historičar, Mustafa Spahić, koji živi i radi u Sarajevu, u knjizi *Povijest islama*, na 175-oj strani u vezi s brojem članova Medinskog ustava, navodi sljedeće:

"Ustav Muhammeda, a.s., i medinskih muslimana kao prvi i pravi ustav jedne države i zajednice ima 52 člana i sastoji se iz dva dijela." (Spahić, 1996:175).

Moguća razlika između njega i drugih je u tome što su ostali prenijeli neke često ponavljane članove iz razloga, kako smo već kazali, što Povelja nije napisana odjednom, već se kasnije dopunjavala. Upravo ovo ponavljanje ukazuje da je Povelja pisana u etapama i da je tekst svakog dijela očuvan zasebno bez pokušaja ujednačenja članova. Znači, Povelja je ostala otvorena za dopunu članova prema saglasnosti zainteresiranih strana.

2.1. Sumaran pregled najvažnijih zakonskih normi sadržanih u četiri grupe članova Povelje

- Vjernici koji učestvuju u formiranju islamskog društva (el-umma) čine vjersku, političku, društvenu i ekonomsku cjelinu, neovisno od drugih društava i zajednica.

- Članovi ovog društva i plemenske jedinice (iz kojih se sastoji) dovoljni su sami sebi. Pomažu se međusobno u snošenju većine materijalnih troškova, kao što su: otkup iz ropstva, otplata težih dugovanja ili krvarine.

- Svi članovi zajednice (el-umme) jednaki su u pravima i dužnostima.

2.1.1. Osnovi međusobnih odnosa su:

- pozitivni dotadašnji običaj (ma'ruf), koji prihvaćaju um i vjera, a i ljudi su zadovoljni njima,

- pravednost (el-kist) i jednakost.

2.1.2. Društvo (el-umma) je sačinjeno od devet jedinica:

2.1.2.1. muhadžiri, kao društvena kategorija

2.1.2.2. osam plemenskih jedinica sačinjenih od medinskih stanovnika: Evsa, Hazredža i drugih. Svaka od plemenskih jedinica ulazi sa svojim unutarnjim uređenjem ('ala rib'atihim). Svaka od ovih jedinki i zajednica ispunjava vlastite ekonomske obaveze i međusobno se ispomaže. Ovo se odvija u skladu unutrašnjeg uređenja, tekućeg običaja, pravednosti i jednakosti među članovima jedinice.

2.1.3. Zajednica (el-umma) je u cjelini odgovorna za unutarnji red i bezbjednost u njoj. Zbog toga, poziva na odgovornost svakog izgrednika i neprijatelja među svojim članovima, makar se radilo o djetetu jednog od njih.

2.1.4. Ummet je čvrsta zajednica vjernika. Nije dozvoljeno da neko bezrazložno ubije vjernika, niti pomogne nevjerniku protiv vjernika.

2.1.5. Zajednica vjernika islama je pod Allahovom zaštitom, koja je jedinstvena i cjelovita i ne da se cijepati. Svaki član ummeta ima pravo svoju zaštitu pružiti onome ko je zaslužuje. U ovom slučaju je sva zajednica obavezna čuvati i obezbjeđivati prava tog štićenika.

2.1.6. S ciljem učvršćenja bratskih i humanih odnosa među muslimanima izbjeglim od progona idolopoklonika Mekke, s još neizvjesnom sudbinom u Jesribu (Medini), novoj sredini, prvi dio Povelje jasno potencira prirodno savezništvo muslimana, bez obzira na ostali svijet.

2.1.7. Jevrejima koji pređu na stranu muslimana, muslimani će pomagati kao svojim članovima i neće im nepravdu činiti, niti će ummet pomoći nekome protiv njih.

2.1.8. Mir čitave zajednice je nedjeljiv. Ne može musliman pojedinac ili pleme koje je u sastavu ummeta sklopiti separatan mir s protivnikom u vrijeme rata. Mir s neprijateljem se može sklopiti samo uz saglasnost svih zainteresiranih u gradu.

2.1.9. Ako muslimani uđu u rat ili se na njih izvrši agresija ili neko od njih bude unesrećen, cijela zajednica će učestvovati u naknadi gubitka i štete.

2.1.1. U svim navedenim situacijama muslimani će iznalaziti najbolje načine i metode, koje će biti najmoralnije.

2.1.11. U slučaju da saveznik muslimana učestvuje u nekom ratnom sukobu, obje strane će se pomagati u ratnim sredstvima (oružje, konji, kamile i druga opskrba).

2.1.12. Obzirom da su se Kurejšije neprijateljski ponijeli prema muhadžirima, izagnali ih i uzeli im imanja, nije dozvoljeno nikom iz Medine, makar bio i idolopoklonik (dakle nije član el-umme), da Kurejšijama stavlja na raspolaganje materijalna sredstva ili ljude, niti da spriječi muslimana da Kurejšijama oduzima imetak, kao naknadu ono za što su ga oštetili.

2.1.13. Ukoliko musliman namjerno ubije muslimana, kažnjava se smrću, osim ako se s porodicom sporazumi za krvarinu. Svi muslimani moraju, kao jedan, biti protiv ubice, nije im dozvoljeno zauzimati drugi stav.

2.1.14. Ako neki član el-umme, pa i onaj izvan nje, pruži zaštitu ili pomogne zločincu, na njega pada Allahovo prokletstvo i srdžba. Zajednica ga mora potpuno bojkotirati. S njim nema saradnje bilo koje vrste ni jednog člana el-umme.

2.1.15. Ako dođe do neslaganja među nekim članovima zajednice i ne mognu naći rješenje i doći do suglasnosti, trebaju stvar prepustiti Muhammedu, a.s., koji će donijeti odluku prema Allahovoj odredbi.

2.1.16. Da bi se znala tačna odgovornost svakog člana ummeta, odlučeno je da se ne okrivljuje čovjek za tuđe greške, makar bio i saveznik.

2.2. Drugi dio Medinskog ustava

Drugi dio Povelje obuhvaća 25 članova (25-53), a u cjelosti se odnosi na priključenje jevrejskih skupina islamskom društvu na principima savezništva i učešća u odbrani zajedničke domovine. U ovim skupinama ne nalazimo tri velika jevrejska plemena; Benu Nedir, Kajnaka i Kurejza. Za pretpostaviti je da su ovi članovi Povelje dodati poslije iseljavanja ovih plemena iz Medine 6/627. godine. (Hišam, 1998: 134-137) Ključ ovog dijela Povelje su dva člana 29. i 30. Iz njihovog sadržaja vidimo da je ummet smatrao jevrejske skupine, koje su ostale u Medini, svojim saveznicima. Dozvolio im je učešće u ratu radi odbrane grada, s tim da ratne troškove dijele.

Jevrejska plemena spomenuta u Povelji postala su dio el-umme, s tim da imaju pravo na ispovijedanje svoje vjere. Ako neko od njih napravi prijestup, kaznu snosi samo on ili njegova uža porodica, a ne i ostali.

Ostali članovi ove skupine sadrže uvjete savezništva, pravila rada i odnosa s ovim jevrejskim zajednicama. Najbitnije u tome je da muslimansko pleme ne snosi posljedice prijestupa i grešaka savezničkog jevrejskog roda ili plemena, i obrnuto.

2.3. Treći dio Medinske povelje

Treći dio Povelje obuhvaća deset članova (54-63). Oni sadrže najvažnije odrednice za islamsko društvo i njegovu domovinu. U članovima 54 i 55 očit je utjecaj arapskog običajnog prava o zajamčenim dobrosusjedskim odnosima. Slično je i sa članom 56, kojim se zabranjuje prekoračenje tuđeg praga bez dozvole vlasnika.

Članovi 57 i 58 zahtijevaju da se u slučaju konflikta među članovima el-umme i potpisnicima Povelje treba obratiti poglavaru društva kako ne bi došlo do razdora.

Čini se da je treća grupa članova pridodata Povelji prije ugovora muslimana i Mekelija na Hudejbiji 6-7/629. godine,[11] jer je u ovo

[11] Ugovor na Hudejbiji je veoma bitan momenat poslije kojeg je uslijedilo Oslobođenje Mekke, iako to u prvi mah nije tako izgledalo. Čak su se i najvjerniji

vrijeme došlo do većeg doseljavanja svijeta u Medinu i oko nje, da bi se pridružili zajednici potpisnika Povelje. Ovo je zahtijevalo bolje uređenje i obezbjeđenje rada u gradu i njegovoj okolini. Tumačenje i primjena principa ovog ustava sve više teži odrednicama dobročinstva, onako kako ih oslovljava duh islama.

Narednim članovima dominira pitanje odnosa potpisnika Povelje sa kurejšijskim protivnicima. Član 63 vrši diobu obaveza stanovništva Medine u odbrani grada. Svaka skupina i njen član zaduženi su za odbranu dijela grada koji nastanjuju. Možda se ove obaveze odnose i na neke od njih, koji su nastanjivali okolinu Medine.

2.4. Četvrti dio Medinske povelje

Četvrta grupa članova (67-70) Povelje sadrži propise koji nisu međusobno povezani kao u ranijim dijelovima. Radi se o zakonskim normama u kojim je postignuta saglasnost ili se ponavljaju neki dodaci u Povelji. Na ovo ukazuje sličnost članova 64 i 36. U stvari, ovi članovi su u Povelju unešeni u nešto izmijenjenim historijskim i društvenim prilikama, bar kad se tiče odnosa muslimana s drugima.

Dio članova (65-70) ove grupe sadrži etičke norme i zakonske propise u čijem se duhu treba odvijati praksa.

---

ashabi, Omer i drugi, usprotivili takvom ugovoru kojim je muslimanima bilo onemogućeno da te godine obave hadž. No, Muhammed, a.s., je čvrsto ostao pri stavu, čak je učinio ustupak da ne potpiše ugovor kao Božiji poslanik, već kao Muhammed ibn Abdullah. Mudrost takvog postupka će se otkriti kasnije, za godinu dana. Božiji poslanik je dobio na vremenu, jer je znao da se Mekelije neće držati primirja i za to vrijeme, vraćajući se prema Medini uspostavio kontakt s brojnim plemenima koja su kasnije primila islam, i sljedeće godine pobjedonosno ušao u Mekku bez kapi prolivene krvi. S njim je u Mekku ušlo 10. 000 muslimana. (Korkut, 1935:29)

III.
LJUDSKA PRAVA

1. Historijski kontekst razvoja ljudskih prava

Na prve oblike, uvjetno rečeno, institucionalnog procesa zaštite ljudskih prava nailazimo u antičkom periodu, gdje se javljaju prvi oblici svijesti u pogledu čovjeka i ulogu na ovom svijetu.

1.1. Ljudska prava u antičkom periodu

Počeci demokratije i određene zaštite ljudskih prava povezani su s nastankom grčkog polisa. Budući da se moderni pojam države može prenijeti u antiku, pod polisom treba podrazumijevati zajednicu, a pod politikom reguliranje javnog života. Polis je sačinjen od primarnih zajednica: porodica muškarac – žena, gospodar – rob. Više obitelji je činilo plemenski savez, a nešto veći broj porodica polis.

U tim zajednicama, nastalim u devetom vijeku prije Isaa, razvilo se građanstvo (demos) koje je obuhvaćalo sve slobodne građane kao politički jednakopravne. (Knuš, 1992)

U svome osnovnom značenju, koje su joj dali stari Grci u V vijeku prije nove ere, demokratija označava oblik političkog uređenja u kojem narod vlada sam sobom, tj. izabire svoje predstavnike slobodnom voljom koji, onda, u ime naroda, donose javne odluke na osnovu utvrđenih zakona. (Latić, 1998:149)

Prva teorija o pravu koja pokušava objasniti njegovu suštinu, porijeklo, funkcije u društvu je teorija prirodnog prava. (Lukić, 1976:156) Teoriju prirodnog prava, koja je nastala u Grčkoj, razvili su sofisti, Aristotel i drugi filozofi, kasnije se usavršavala u Rimu i kroz cijeli srednji vijek, pa sve do danas. Teorija prirodnog prava je na lijep način izražena u Sofoklovoj *Antigoni*, u poznatom Antigoninom stavu prema Kreontu: ona tvrdi da postoje vječni zakoni, koji nisu nikad napisani i koji su nepromjenljivi, te da pisani zakoni državne vlasti ne mogu promjeniti vječne nepisane zakone. (Lukić, 1976:156) Doktrina "prirodnog prava", koje nadilazi i nadjačava svaki državni zakon, razvila je ideju prirodnih prava za sve ljude, kao što je pravo na samoodržanje, koja im ne mogu biti uzeta, i bila je korišćena za podršku pravima građana i ljudi.[12]

Kao što se da primjetiti, glavna ideja škole prirodnog prava se sastojala u sljedećem: postoji jedno prirodno, vječno, nepromjenljivo pravo, koje proizilazi iz same prirode ljudi i društva, koje nije nigdje formulirano, nego predstavlja neposredan sastavni dio prirode čovjeka i društva, jedan dio koji je nezavisan od volje i shvaćanja ljudi.[13] Prirodno pravo je pravo jednakosti, zato su govorili da smo svi mi od prirode u svemu podjednako građani i varvari.

"Bog je sve ljude stvorio slobodnima, priroda nikog nije stvorila robom." (Marković, 1998:23)

---

[12] Fathi Osman, M., Moderna demokratija i koncept šure www.bosanskialim.com/rubrike/tekstovi/000294R017.PDF

[13] Džemri, M., Islamisti i ljudska prava, www.balagh.com/islam/islam.htm.

Sofisti su državu zamišljali kao skup ravnopravnih građana koji osiguravaju svoju bezbjednost i ograničavaju prirodnu slobodu. Po ugovoru ljudi su se dogovorili da ne čine nepravdu.[14]

Pod pravednošću, sofisti su smatrali poštovanje zakona države, pravednost je i to da se moćni trebaju vladati, a slabi pokoravati. "Najveća i najpravednija je ona vlast koja je u skladu sa prirodom."[15]

Interesantno je da, i pored činjenice da se kod njih javljaju prvi oblici svijesti o ljudskim pravima, sofisti, ipak i u pogledu ravnopravnosti u ekonomskom smislu imaju posebne sisteme vrijednosti kada su u pitanju ljudska prava. Smatrali su da je u skladu s prirodom da bolji čovjek ima više od goreg. Jedan od najpoznatijih zastupnika sofista i njihovog pogleda na svijet je Platon, Sokratov učenik, koji potječe iz aristokratske porodice kraljevskog porijekla. Platon je socijalno-političko učenje, zamišljajući aristokratsku "idealnu" državu, izložio u djelima *Država*, *Političar* i *Zakoni*. Koncipirao je "pravednu", "idealnu državu" na idealističkoj osnovi. Pošao je od čovjekove duše koja se sastoji iz tri dijela: 1) uma – razuma, čija je vrlina mudrost, 2) volje, čija je vrlina hrabrost i 3) požude – čula, čija je vrlina umjerenost. (Marković, Medenica, 1998:25)

Ovim dijelovima duše, kako izlaže u "idealnoj državi", odgovaraju tri staleža: 1) umnom djelu-filozofi koji upravljaju državom isto onako kao što um upravlja dušom; 2) vojnom djelu odgovaraju stražari i vojska koji čuvaju državu od unutrašnjeg i spoljnog neprijatelja i 3) požudama - zemljoradnici i zanatlije koji proizvode sve ono što je potrebno za život građana.[16]

Iz ove podjele na tri staleža u "idealnoj državi", da se primjetiti da tu Platon nagovještava buduću klasnu strukturu društva. Robove nije ubrajao u elemente "idealne države", već ih je tretirao kao obična radna oruđa. Zbog te činjenice se može samo naslućivati položaj tog dijela društva u antičkom periodu ljudske civilizacije.

[14] Ibid. str.24.

[15] ibid.

[16] Marković, M. Medenica, V.: Sociologija, Priština, 1998., str. 25.

Za razliku od Platona, njegov učenik Aristotel je drugačije klasificirao ljude. Po Aristotelu postoje tri kaste: veoma bogati, krajnje siromašni i srednji. (Aristotel, 1960:5)

"Veoma bogati" su izuzetno sposobni zbog čega je njihov način sticanja bogatstva protivprirodan."[17]

Aristotel iskazuje posebno negativan stav prema "veoma siromašnima". Oni su nesposobni, a dokaz tome je što nemaju bogatstvo, tako da je Aristotel bio sklon izjednačavati ih s robovima (Marković, Medenica, 1998:25)

Što se tiče zaštite religijskih prava ljudi tog vremena, uglavnom se govori o slobodi kulta. Postoje određeni podaci u kojima potvrđuju da bi, nakon vođenih ratova, strana u sukobu koja je izvojevala pobjedu dozvoljavala pobijeđenim da "poštuju svoje bogove", ukazujući da je to njihovo pravo.[18]

Određeni autori su se pohvalno izrazili o položaju ljudskih prava i o pravnom uređenju antičkog perioda.

Hans Helmuth (1992) iz njemačke Savezne centrale za političko obrazovanje, govoreći o demokratiji u staroj Grčkoj, kaže:

"U procvatu grčke demokratije, u petom i četvrtom stoljeću prije Krista, Narodna skupština je odlučivala o zakonodavstvu, vanjskoj i unutarnjoj politici, financijama i vojnim pitanjima.

Antička demokratija počivala je na jednakosti svih građana pred zakonom, na slobodi govora i slobodnom pristupu javnim službama."

Ako tu formu vladavine kritički promatramo, njeni se nedostaci ne mogu previdjeti. Prije svega, sva prava i obaveze vrijedile su samo za potpune građane koji su bili populaciona manjina polisa. Žene, stranci, robovi i ostali nisu bili potpuni građani, ili nisu imali nikakvih prava, ili su im prava bila ograničena.[19] Oni nisu imali prava na privatnu svojinu, nisu mogli obavljati dužnosti u javnim službama

[17] ibid.

[18] Podaci sa predavanja Dr Srdjana Vukadinovića, predmet Sociologija Interetničkih odnosa, Internacionalni Univerzitet u Novom Pazaru, 2004.

[19] Džemri, M., Islamisti i ljudska prava, www.balagh.com/islam/islam.htm

i nisu imali pravo glasa. Sve u svemu, u polisu je postojala "vladavina manjine. (Kniš 1992)

Unatoč utemeljenosti navedene kritike, antički polis, ipak, ima svojih zasluga: u njemu se prvi put može primijetiti značenje čovjeka kao jedinstvenog bića, provodi se samovlada, ostvarena je sloboda od tiranije i istodobno je sve to filozofski potkrijepljeno. (Kniš 1992)

U Rimskoj republici moć je bila u rukama patricija. Dakle, postojala je aristokratska vlada.

Vladu republike činila su dva konzula, Senat i magistrati. (Britanika, 2005:157) Nakon žestokih borbi, demokratski princip je dobio na značenju, materijalno stanje i političko značenje siromašnijih građana (plebejaca) se popravilo, Narodna skupština je bez dokazivanja dobila moć. Pisani zakonik, Zakon dvanaest tablica (451. p.n.e.), postao je osnova rimskog privatnog prava.[20]

Polibije je hvalio rimski ustav kao spoj monarhije, demokratije i aristokratske republike.

Tri organa (konzuli, Senat i narodna skupština) upravljali su rimskom državom. Zahvaljujući njima, svi organi državne uprave, gledajući pojedinačno, toliko su pravedno i pravilno uređeni i regulisani da čak ni Rimljanin ne bi mogao sa potpunom sigurnošću reći da je rimsko uređenje aristokratsko, demokratsko ili monarhijsko. Tome se ne treba čuditi. Naime, ako se posmatraju samo konzulska ovlašćenja, izgleda kao da je rimska država prava monarhija i kraljevina; uzme li se u razmatranje vlast Senata, čini se da imamo posla sa aristokratskom republikom, a usresredimo li se na moć naroda, reći ćemo da je, nesumnjivo, rimski ustav demokratski. (Ferjančić, Katić, 2003:165)

I pored navedenih određenih vrlina, po Marksu, antički svijet je djelimično uspio ostvariti idealnost svojih zamisli, jer je sva svoja promišljanja o državi, pravu i politici ograničio na slobodne građane, gotovo potpuno ostavljajući po strani robove i najniže društvene staleže (Muhić 1982: 14).

---

20 Ibid.

1.2. Slobode i prava u Srednjem vijeku

Raspadom antičkog robovlasničkog društva, došlo je i do nestajanja mnogobrojnih filozofskih, naučnih i umjetničkih tekovina antike. Antička učenja su došla do značajnih istina o društvu, državi, moralu, pravu i sl.

Nakon toga, prema mišljenju velikog broja onih koji su se bavili naukom o društvu i samim fenomenom nastanka institucionalne zaštite ljudskih prava, dolazi srednji vijek koji ne donosi ništa novo. (Marković, Medenica, 1998:28) Oni su bili stava da je vjera zavladala razumom, da su tada nastala mističko-religiozna učenja o društvu kao božjoj tvorevini, što je predstavljalo "veliki nazadak" u odnosu na antička učenja.[21]

Mi kanimo dokazati da srednji vijek nije bio korak unazad u odnosu na antički period već, slobodno možemo kazati, imajući pred sobom Medinsku povelju, kao i neke kasnije dokumente, da je islamski doprinos srednjovjekovnoj zaštiti ljudskih prava ogroman.

Među najpoznatijim predstavnicima kršćanskih mislilaca srednjeg vijeka ubrajaju se Aurelije Augustin (354-430) i Toma Akvinski (1225-1275). Augustin je jedan od najuglednijih kršćanskih mislilaca, inače veliki poznavalac filozofije i nauke tog vremena. On je razvio mistično-religioznu koncepciju svijeta kao cjeline, prema tome i o čovjeku i društvu.[22]

Držao je do činjenice da je Bog izvor svih bića, čisti oblik, najviša ljepota, izvor dobra.[23]

Uočljivo je da Augustin u procesu formiranja države, a samim tim i uređenja iste, pa i kada se radi o zaštiti ljudskih prava na Zemlji, uglavnom proteže kršćanski pogled na ovaj svijet. On spominje dvije države stvorene iz dvije vrste ljubavi: zemaljsko carstvo koje je stvorilo ljubav prema sebi, prezir prema Bogu i nebesko carstvo

[21] Ibid.
[22] Ibid.
[23] Ibid.

koje je stvorilo ljubav prema Bogu, a prezir prema sebi. (Marković, Medenica, 1998:28)

Ovaj način pogleda na svijet imat će kasnije za posljedicu veliki sukob crkve i učenjaka. Augustinu posebno zamjeraju što je, u svom najpoznatijem djelu *O državi Božjoj*, nagovjestio "vječite muke" za građane "države zemaljske", a "blaženstvo" za građane "države božje". (Marković, Medenica)

Drugi najpoznatiji predstavnik hrišćanske crkve, koji se smatra zvaničnim tvorcem srednjovjekovne ideologije, bio je Toma Akvinski. Kao što je poznato, u srednjem vijeku bila su strogo zabranjena djela antičkih filozofa, naročito Aristotela.[24] Tek u VIII vijeku, preko arapskih prijevoda, pojedina djela antičkih filozofa, a posebno Aristotelova, počinju se komentirati i dovoditi u vezu sa realističkim pogledom na svijet koji je nagovještavao sve veći utjecaj.[25]

Najraniji prijevodi grčkih i sijijačkih filozofkih tekstova (za razliku od tekstova iz oblasti logike i astronomije) potiču iz kraja VIII vijeka. (Esposito, 2005:251)

Akvinski je smatrao da su država i pravo najviši proizvod ljudske vještine. Bio je pristalica monarhije. "Monarh je tvorac države. A monarhovu vlast izvodi iz "volje božje". Vrhovna vlast pripada crkvi. Na zahtjev crkve svjetovna vlast mora nemilosrdno kažnjavati heretike." (Marković, Medenica, 1998:29)

Karakteristika hrišćanstva je što za obrazloženje dostojanstva čovjeka koristi Božije riječi.

"Čovjek ima dostojanstvo, jer je on slika i prilika Boga samog. Vera...bivstvovanje čovjeka kao osobe posmatra kao Božji dar, a samim tim i kao nešto što je od Boga određeno. Čovjek se ne zahvaljuje samom sebi." (Honecker, 1989:17)

Sva raznovrsna ljudska prava se zasnivaju na jednom – dostojanstvu čovjeka. Ljudska "prava"- ta riječ postoji u množini ali, "dostojanstvo" čovjeka – za tu riječ postoji samo jednina. Zbog toga je dostojanstvo

24 Ibid.

25 Ibid.,str.29.

čovjeka korijen svih ljudskih prava. Ali, u čemu je dostojanstvo čovjeka? Šta je to što ljude čini ljudima? Za jevreje i hrišćane je to određenje čovjeka kao *slike Boga na Zemlji*. (Moltmann, 1979: 18).

Rimokatolički konzervativizam je najveću moć imao u Srednjem vijeku. Nakon reformacije i prosvjetiteljstva, Rimokatolička crkva počinje intenzivnije gubiti religijski i ideološki monopol. Time se tek postupno prilagođava pluralizmu. Prve formalne poruke koje ukazuju na prihvaćanje religijske i ideološke tolerancije dolaze tek s Drugog Vatikanskog Koncila šezdesetih godina dvadeseto vijeka (Sabol, 2005) Tolerancija se javila nakon prvog razbijanja religijskog monopola, s protestantskom reformacijom u XVI vijeku. Zatim, nakon prosvjetiteljstva i građanskih revolucija u Americi i Francuskoj.[26]

Doktrina "prirodnog prava", koja nadilazi i nadjačava svaki državni zakon, razvila je ideju prirodnih prava za sve ljude, kao što je pravo na samoodržanje, a koja im ne mogu biti uzeta i bila je korišćena za podršku pravima građana i ljudi. Drugi izvor podrške za prirodna ljudska prava je ideja "društvenog ugovora" koji, po mišljenju britanskog filozofa Johna Locka (1632-1704) i filozofa švicarskog porijekla Jeana Jacquesa Rousseaua (1712-1778), obavezuje i vladara i narod uzajamnim obavezama.[27]

1.2.1. Uloga Crkve u inkviziciji i progonu španskih muslimana

Od prvih susreta Zapada sa islamom, arapski osvajači (saraceni) nisu smatrani bitno različitim od ostalih pljačkaša i razbojnika.[28] Svećenstvo i drugi zainteresirani za religiju smatrali su islam krščanskom herezom, neznatan broj ih je shvaćao njegov religijski značaj.[29] Takav stav će važiti do kraja muslimanskog prisustva u Španiji. Kasnije će rezultirati kršenjem najosnovnijih ljudskih prava.

[26] www.rkczg.hr@email.t-com.hr?subject=Reformirana krščanska Crkva / Reformed Christian Church in Croatia

[27] ibid.

[28] ibid.

[29] Ibid.

Prije nego što je došlo do predaje i posljednje islamske pokrajine Granade u Španiji, sklopljen je ugovor između Ebu Abdullaha es-Sagira i kralja Ferdinanda koji je sadržao nekoliko tačaka:

- sloboda ispoljavanja vjere;

- zaštita imetka;

- pravo ostanka na svojim posjedima. (Korkut, 1935:119)

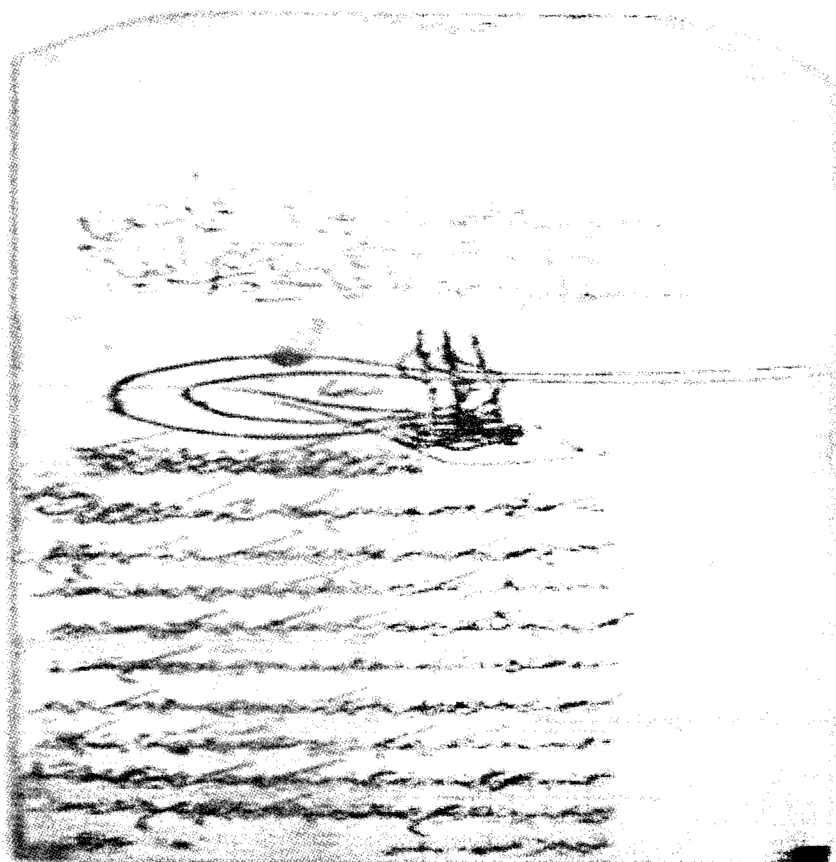
Kasnija dešavanja su pokazala da se kralj Ferdinand nije namjeravao držati potpisanog sporazuma. Muslimani su pobijeni, protjerani ili na silu pokršteni. Nisu imali mogućnosti uživati slobodu vjeroispovijesti. Imovina im je oduzeta, osim onima koji su primili kršćanstvo. Jedino su oni koji su se odrekli islama mogli ostati na svojim posjedima. Što se tiče kulturnog nasljeđa – sve knjige – sva silna nauka, nestalo je u plamenu inkvizicije koju je organizirala Katolička crkva i kraljevska vlast. (Korkut, 1935-119) Isti tretman primjenjivan je i prema muslimanima Sicilije i unutrašnjosti Italije. Dekret od 11. Februara, 1502. godine daje svim muslimanima kraljevine Kastilje izbor: promjena vjere, egzil ili smrt. Slični dekreti uslijedili su i na svim drugim teritorijama pod španskom krunom. (Luis, 2004:271)

Muhammed Abduhu u djelu *Islam i kršćanstvo* navodi:

"Španska crkva je bila gnjevna zbog toga što su se raširile filozofija i ideje Ibn Rušda, a posebno među židovima. Zato je taj sav svoj gnjev izlila zajedno na muslimane i židove, presuđujući da se protjera svaki židov koji ne prihvati krštenje. Crkva je dozvolila židovima šta hoće od svoje nepokretne i pokretne imovine pod uvjetom da ne uzimaju sa sobom zlato niti srebro, nego da uzmu kao cijenu za svoju robu trgovačku robu i doznake. Ovako su židovi napustili Španiju, ostavljajući svoja imanja da bi spasili gole živote. A možda ih je umorila glad i teškoća putovanja zajedno sa bijedom i siromaštvom. Također, crkva je presudila muslimanima, 1052. god. da se protjeraju iz Sevilje i okolnih mjesta, ako ne prihvate pokrštavanje, pod uvjetom da ne idu putevima koji vode prema islamskim zemljama – a ko se suprotstavi tim ograničenjima imaće za nagradu ubistvo." (Karadavi, 2003).

S druge strane, dok su muslimanima u Španiji kršćani gazili najosnovnija prava, u Osmanskoj imperiji položaj nemuslimana je bio na zavidnom nivou. O tome najbolje svjedoči ahdnama sultana Mehmed II el-Fatiha Franjevcima u Bosni koja je izdata 1463. godine.

Ahdnama

[30]

U ime Allaha Milostivog Samilosnog!!!

Ja sam sultan Mehmed han, neka je poznato svima, uopšte od prostog puka kao i odjeljenjima ova moja vlastodržana povelja, kojom bosanskim sveštenicima ukazujem veliku pažnju, te zapovjedam: spomenutim i

[30] Fotokopija originalnog dokumenta, preuzeo sa web-stranice muzeja Samostana Svetog duha u Fojnici, www.bihsavezzena.com,1213/1213_7.

njihovim bogomoljama ne smije biti smetnje ni pritiska, neka se smjeste u svojim bogomoljama, te kako od uzvišene moje strane, tako od mojih vezira, niti od mojih podčinjenih (robova), niti od mojih podanika – raje niti od svega stanovništva cjelokupne moje države spomenutim nitko se ne smije miješati u njihove stvari niti ih napadati, ni vrijeđati ni njih ni njihov život, njihov imetak (imovinu) ni njihove bogomolje. Također iz tuđine osobito u moju državu dovoditi ljude dozvoljava im se. Stoga spomenutim izdajem moju uzvišenu zapovijed u kojoj im posvećujem svoju brigu i pažnju, te se kunem teškom zakletvom: Stvoriteljem i Gospodarom Zemlje i nebesa, sa sedam Musafa, sa velikim Božijim Vjesnikom (Muhammedom s.a.v.s.) i sa 124.000 pejgambera i sa sabljom koju pašem da ovim što je napisano nikoje lice ne smije se suprostaviti dok god ovi (Franjevci) služe meni i mojoj zapovjesti budu pokorni. Pisano 28. maja 1463.

Na granici Milodraža

Fatih sultan Mehmed[31]

O autentičnosti Ahdname svjedoče i sami fratri:

"Narod je dijelom izbjegao iz Bosne, dijelom stradao ili odveden u ropstvo, a dijelom je i ostao u Bosni. U tom procesu zadržavanja autohtonog bosanskog stanovništva u Bosni presudnu ulogu među ostalim odigrao je i fra Anđeo Zvizdović. Susreo se s Mehmedom II el-Fatihom 28. svibnja, 1463. godine na bosanskom kraljevskom dvoru na Milodražu, na pola puta između Fojnice i Visokog kod današnjeg sela Bilalovca u općini Brestovsko. Sultan mu je darovao AHDNAMU, svečanu carsku povelju, kojom se jamči bosanskim franjevcima potpuna osobna, vjerska i imovinska sloboda i zaštita. Tim činom Sultan je neizravno zajamčio mir i slobodu i bosanskim katolicima." (Fra Vrgoč, 2000:128)

I Jevreji su imali ista prava u to vrijeme. Pravno i društveno-politički položaj Jevreja u Bosni i Hercegovini nije se bitno razlikovao

31 Muzej Franjevačkog samostana Svetog duha, Fojnica, Bosna i Hercegovina.

od položaja Jevreja u drugim provincijama Osmanskog carstva. To potvrđuju sačuvani turski izvori s područja Bosne i Hercegovine i drugih krajeva Osmanskog carstva, naročito Makedonije, kao i jevrejski podaci iz rukopisa Pinakes koje je iskoristio M. Levy u djelu "Die Sepharadim in Bosnien". (Sućeska, 1992: 33-34)

Za bosanske jevreje sačuvao se samo jedan takav dokumenat iz 1840. godine. To je dekret (berat) sultana Abdul-Medžida (1839-1861), kojim je na dužnosti haham-baše (glavnog rabina) u Bosni potvrđen Mojsije (Musa-efendija). Premda se berat odnosi samo na jednu ličnost, na osnovu njega je moguće rekonstruirati sadržaj pravnih povlastica koje su uživali Jevreji u Bosni.

U beratu se, na prvom mjestu, govori o vjerskoj autonomiji Jevreja. S tim u vezi je zapisano da su jedino haham-baša i niže vjerske starješine Jevreja ovlašćeni vršiti vjerske obrede u okviru svoje vjerske zajednice (millet) i prema njenim vjerskim propisima; jedino je haham-baša ovlašćen upravljati dobrima jevrejske vjerske zajednice, jevrejskim vjerskim školama i sinagogama. (Begović, 1933:1952)

Negdje oko 1454. godine, rabin Isaac Sarfatti iz Adrianopola iznosi suštinu ovakvog pogleda na jevrejski život pod muslimanskom vlašću u jednom pismu njemačkim jevrejima:

"Čuo sam za patnje, gorče od smrti, koje su zadesile našu braću u Njemačkoj, za tiranske zakone, prisilno pokrštavanje i progonstva, koja se svakodnevno događaju. Rečeno mi je da Jevreje, kad izbjegnu iz jednoga mjesta, zadesi još teža sudbina na drugom mjestu... Sa svih strana čujem za duševnu patnju i tjelesna mučenja, za svakodnevna nasilna utjerivanja poreza silom od strane nemilosrdnih tlačitelja. Kler i monasi, lažni svećenici kakvi i jesu, dižu se na nesretni narod Božiji... Iz ovoga su razloga oni nametnuli zakon da se svaki Jevrej koji se nađe na kršćanskoj lađi koja plovi za Istok treba baciti u more. Jao nama! Kako se samo loše postupa s narodom Božijim u Njemačkoj, kako je žalosno nestala njihova moć! Tjeraju ih tamo-ovamo, gone ih čak i u smrt... Braćo i učitelji, prijatelji i poznanici! Ja, Isaac Sarfatti, iako potičem od francuske loze, ipak sam rođen u Njemačkoj, i tu

učih pred nogama mojih cijenjenih učitelja. Obavještavam vas da je zemlja Turska gdje ništa ne manjka i gdje će, ako vi ushtijete, i svi drugi htjeti sa vama dobro postupati. Put do Svete zemlje leži vam otvoren kroz Tursku. Zar nije onda bolje da živite pod muslimanima negoli pod kršćanima? Ovdje svaki čovjek može stanovati u miru pod svojim vlastitim vinom i smokvinim stablom. Ovdje vam je dopušteno da nosite najskupocenije ogrtače. Na suprot tome, u kršćanskom svijetu ne usuđujete se nipošto odjenuti svoju djecu u crveno ili plavo, prema našem ukusu, a da ih ne izložite opasnosti da budu prebijeni na mrtvo ime, ili da budu modri i crveni od šiba, i, prema tome, zar niste osuđeni da hodate posvuda uglavnom odjeveni u tužno obojene halje... Dakle, uzevši u obzir sve ove stvari, o Izraele, zašto si se uspavao? Ustani! I napusti tu prokletu zemlju zauvijek!" (Schwartz, 2005:28)

Priznajući slobodu vjere hrišćanima i mojsijevcima, šerijatsko pravo je dozvoljavalo pripadnicima tih religija pravo da rješavaju svoje neke stvari po propisima svoje vjerske zajednice i svog (kanonskog ili običajnog) prava. Takav stav šerijatskog prava predstavljao je bazu na kojoj su se formirale izvjesne pravne povlastice nemuslimanskog stanovništva u Osmanskom carstvu i iz kojih je niklo pravo nemuslimana da autonomno rješavaju svoje vjerske i neke civilno-pravne stvari.[32]

Srpski historičar Vladimir Ćorović, u knjizi *Istorija Srba*, o položaju kršćana pod turskom vlašću kaže:

"Turci iz početka nisu mnogo nagonili naš svet da prima islam. Ostavljali su ljudima da se, s obzirom na prednosti koje daje nova vera, sami opredele. Za Ahmet-pašu Hercegovića i Skender-pašu Crnojevića nema nikakvih dokaza, da su silom primili islam; pre izgleda, da su to učinili iz prkosa i računa. Jedan naš pisar iz 1509. god. pošteno priznaje, kako "mnogi, nemučeni ni od kog, odstupiše

[32] Sidžili sarajevskog kadije 1 - 86 (Gazi Husrevbegova biblioteka u Sarajevu-GHB)

od pravoslavlja i pristaše njihovoj veri... gledajući njihovo množenje i velikoslavlje."[33]

Za Ravanicu jedan putnik iz 1567. god. priča da je Turci nikad nisu dirali i da su tu kaluđeri, i mimo zabrane, ipak ponekad tiho zvonili. Benedeto Ramberti u svom putopisu objavljenom 1539. saopćava, da u Mileševu *veću milostinju daju Turci i Židovi* nego hrišćani. Za Skoplje, dugo pošteđeno od uznemiravanja, Jakov Soranca 1575. god. piše da ima oko 3.000 kuća, sa muslimanskim, hrišćanskim i jevrejskim stanovništvom. "Tu sve živi o trgovini i prometu što nije vojnik i duhovnik".[34]

1.3. Novovjekovni mehanizmi institucionalizacije ljudskih prava i sloboda

Najvećim djelom kroz historiju čovječanstva ljudi su živjeli u državama koje nisu priznavale ljudska prava. Prema zvaničnim podacima (onih koji, nažalost, nisu imali uvida u Medinsku povelju), prvi dokumenti kojima se proklamiraju ljudska prava potječu iz osamnaestog vijeka. Raniji dogovori i proklamacije, koji se obično navode kao dokumenti kojima se utvrđuju i garantiraju ljudska prava, uglavnom se ne odnose na ljudska prava, kakvim ih poznajemo danas. (Dimitrijević, Paunović. 1997:34)

Zaštita ljudskih prava od srednjeg vijeka, do Prvog svjetskog rata

Prvi dokument ove vrste je:

Velika povelja o slobodama (Magna carta libertatis) iz 1215 godine.

Ova povelja je predstavljala kompromis između engleskog kralja i pobunjenog plemstva, kojim je kruna priznala plemićima izvjesne previlegije. Tom su se pogodbom ponegde okoristili i drugi slobodni ljudi, kao na primjer. Kraljevim obećanjem, iz 39. stava:

---

[33] Ćorović, V., Istorija Srba, www.rastko.org.yu/rastko-bl/istorija/corovic/istorija index_1.html

[34] ibid.

"... nijedan slobodan čovjek neće biti ubijen i zatvoren, ili stavljen van zakona ili prognan, ili na bilo koji način lišen svog položaja, niti ćemo mi protiv njega upotrijebiti silu ili uputiti druge da to čine, osim na osnovu zakonite presude njemu jednakih ili prava zemlje." [35]

Engleski Zakon (Bill of Rights) iz 1689. godine uspostavlja ustavnu monarhiju i prenosi vlast na parlament, ali ne priznaje osnovna ljudska prava podanicima.

Prvi relevantni međunarodni dokumenti o zaštiti vjerskih manjina datiraju iz 16. vijeka.[36] Augsburški vjerski mir priznao je godine 1555. godine novi nauk i postavio čuveno načelo: Cuius regio, eius religio "*Čija je zemlja, onoga je i vjera.*"[37]

Takve ovlasti zemaljskih knezova danas bismo teško mogli smatrati primjerom vjerske snošljivosti.

Međutim, taj je dogovor, ipak, omogućio ljudima druge vjere "pravo na slobodno i nesmetano iseljenje iz vjerskih razloga" što je u ono doba, na Zapadu, bio napredak u pravima manjina.

Westfalski mir između Šveđana i Njemaca na kraju Tridesetogodišnjeg rata značio je korak naprijed, jer je pripadnicima dviju velikih vjeroispovjesti jamčio vjersku slobodu i slobodu mišljenja.[38]

Konkretne dogovore donio je Bečki kongres 1815. godine, kada su se Rusija, Austrija i Pruska obavezale priznati Poljake unutar njihovih granica za nacionalne manjine.[39]

Pariškim ugovorom iz 1856. godine Turskoj je nametnuta obaveza poštivanja vjerskih prava hrišćana na svojoj teriroriji.[40]

35 Temelji moderne demokratije, Beograd, 1989., str. 40-41.
36 Ludwig, K., Leksikon etničkih manjina u Evropi, www.cpi.hr/download/links/
37 Ibid.
38 Studentske bilješke sa predavanja prof. Dr. Srđana Vukadinovića, na predmetu Socologija interetničkih odnosa, na Internacionalnom univerzitetu u Novom Pazaru, Novi Pazar, 2004.
39 Ibid.
40 Ibid.

Jedan sličan dokument iz 1881. godine, koji se spominje pod imenom Carigradska konferencija, nameće obavezu, tj. Grčka je prihvatila obavezu poštivanja vjerskih prava islamske manjine koja živi na njenoj teritoriji. U članu 8. ove povelje kaže se:

"Muhamedancima koji su na teritoriji koja je pripojena Grčkoj, osigurava se slobodno i javno uživanje vjeroispovijesti." [41]

Također su garantirali nezavisnost vjerskih zajednica i ne miješanje u hijerarhiju organizacije.[42]

Za Zapad, kolijevka borbe za ljudska prava predstavlja dokument kojeg su članovi francuske Nacionalne skupštine donijeli pod imenom *Deklaracija o pravima čovjeka i građanina* iz 1789. godine u kojoj, između ostaloga, stoji:

"Predstavnici francuskog naroda – smatrajući da su nepoznavanje, zaboravljanje ili preziranje prava čovjeka jedini uzroci opštih nesreća i korupcije vlada, rešili su da izlože u jednoj svečanoj deklaraciji, prirodna, neotuđiva i sveta prava čovjeka, da bi ih ova deklaracija, stalno pred očima svih članova društvenog tijela, neprestano podsećala na njihova prava i dužnosti..."[43]

Unošenje ljudskih prava u ustave počinje 1791. godine, usvajanjem amandmana na Ustav Sjedinjenih Američkih Država od 1787. Godine. (Dimitrijević, Paunović, 1997: 37) Donošenjem tih amandmana zabranjeno je Kongresmenima da donose neke zakone koji diraju u ljudske slobode.

U odredbama Amandmana IX stoji:

"Nabrajanje u Ustavu izvjesnih prava ne smije se tumačiti tako da se ospore ili umanje druga prava koja je narod zadržao."[44]

Buđenje nacionalnog raspoloženja u 19. vijeku nije obuzelo samo narode koji su imali vlastitu državu ili su težili njenom stvaranju, nego su se organizirale, čak, i manje skupine naroda, formulirale svoja prava.

---

41 Ibid
42 Ibid.
43 Temelji moderne demokratije, Beograd, 1989., str.107.
44 Temelji moderne demokratije, Beograd, 1989., str.123.

Tako se 1912. godine u Lausanni konstituirala Unija narodnosti, koja je donijela *Deklaraciju o pravima europskih narodnosti*, te zahtjevala njihovo samoodređenje i autonomiju – bilo teritorijalno, ili personalno – a nacionalnosti su trebale postati i temom međunarodnog prava.[45]

Personalno pravo na samoopredjeljenje predvidjela je već Moravska nagodba iz 1905. godine. Tim je dokumentom reguliran suživot Njemaca i Čeha na području koje je u to vrijeme bilo u sastavu Austrije.[46]

1.3.2. Institucionalizacija zaštite ljudskih prava između I i II svjetskog rata

Između dva svjetska rata pojavila se prva naznaka globalne institucionalizacije ljudskih prava osnivanjem Društva naroda. To se dogodilo dok je predsjednik Sjedinjenih Američkih Država bio Vilson.

SAD nikada nisu ratificirale pakt Društva naroda,[47] dok je SSSR kratko bio član ove univerzalne organizacije.[48]

No, i pored te veoma važne činjenice u tom periodu su učinjeni određeni koraci naprijed, po pitanju ljudskih prava, pogotovu kada se radi o manjinskim pravima čije je pitanje izbilo u prvi plan zbog značajnih geo-strategijskih promjena u svijetu.

1.3.2.1. Zaštita manjina do 1919. godine.

Diskriminatorsko i nečovječno postupanje prema podanicima države, koji su se po nekim obilježjima razlikovali od većine, počelo je mučiti savjest prosvjećenih ljudi još od XVI vijeka, kada se saznalo za brutalnost španskih osvajača u Južnoj Americi prema domorodačkim

45 Ludwig, K., Leksikon etničkih manjina u Evropi, www.cpi.hr/download/links

46 Ibid.

47 Studentske bilješke sa predavanja prof. dr. Srđana Vukadinovića, na predmetu Socologija interetničkih odnosa, na Internacionalnom univerzitetu u Novom Pazaru, Novi Pazar, 2004.

48 Ibid.

Indijancima, koja se pravdala time što su neznabošci. (Dimitrijević, Paunović. 1997: 399)

Na Berlinskom kongresu 1878. godine, Bugarska je morala prihvatiti odredbe u korist Turaka, Grka i Rumuna koji su živjeli na njenoj teritoriji, a Srbiji i Crnoj Gori je kao uvjet priznavanje nametnuta obaveza zaštite vjerskih prava manjina (Dimitrijević, Paunović 1997: 339).

Kao instrumenti zaštite potpisanog velike sile su povremeno i nesistematski intervenirale protiv država koje su grubo tlačile manjine. Ovo je činjeno u ime prava na humanitarnu intervenciju. Predmet intervencije su, uglavnom, bile slabije države, u prvom redu Osmansko carstvo, gdje su se velike sile miješale da bi zaštitile hrišćansko stanovništvo. Moćne države su bile toga pošteđene, i pored masakra domorodačkog stanovništva u kolonijama i progrona Jevreja u carskoj Rusiji. (Dimitrijević, Paunović, 1997: 339)

Naravno, muslimani Balkana pa i Sandžaka, nisu bili te sreće da velike sile reagiraju i zaštite njihova prava naročito muslimana Sandžaka, koji je još od tog vremena, podijeljen između Srbije i Crne Gore, kada su jedinice zloglasnog četničkog komandanta Koste Milovanovića Pećanca izvršile ratni zločin nad nedužnim civilnim stanovništvom Sandžaka.

Opisujući te događaje, Harun Crnovršanin i Nuro Sadiković (2001: 356), autori djela *Sandžak porobljena zemlja*, navode:

"... Kostini četnici su bili posebno brutalni prema Bošnjacima Limske doline, Bihora, Plava i Gusinja kao i na Pešteri. Ubijali su najuglednije ljude, pljačkali sve što su mogli da ponesu. Svetili su se Bošnjacima, i zbog njihovog dobrovoljnog učešća (đurumlije) u turskoj i austrougarskoj vojsci tokom Prvog svjetskog rata, za jatakovanje kačacima, a često i zbog grijehova prethodnih generacija iz vremena turske vladavine..."

1.3.2.2. Zaštita manjina u sistemu Društva naroda

Kao što smo već konstatirali, zaštita manjinskih ljudskih prava je tek poslije Prvog svjetskog rata dobila sistematski karakter pod okriljem novoosnovane univerzalne organizacije Društva naroda.

Ona je tu bila naročito potrebna kao korelat prava naroda na samoopredjeljenje koje je bilo političko načelo od velikog utjecaja na teritorijalna rješenja u ugovorima o miru, od kojih je bio najvažniji Versajski ugovor s Njemačkom, po kome se cijeli novi sistem nazivao i versajskim sistemom.[49]

Društvo naroda bilo je dio mirovnog rješenja: ugovor o njegovom osnivanju, Pakt Društva naroda, bio je uključen u svaki ugovor o miru. (Dimitrijević, Punović, 1997:400) Sistem zaštite manjina je uspostavljen putem niza akata koji su sadržavali obaveze država u tom pogledu. Odredbe o zaštiti manjina ušle su u ugovore o miru s Austrijom, Bugarskom, Mađarskom i Turskom. Pet država, među kojima i Jugoslavija (1919), obavezale su se posebnim ugovorima štititi rasne, jezičke i vjerske manjine.

Još pet država su prihvatile iste obaveze izjavama koje su dale da bi bile priznate od Društva naroda.[50]

Ovim obavezama su obuhvaćene poražene i novonastale ili proširene države, ali ne i, kako smo kazali, glavne države pobjednice (Francuska, SAD, Velika Britanija i Italija), pa ni Njemačka. Sporovima između država o primjeni ovih odredaba obavezno je rješavao Stalni sud međunarodne pravde. (Dimitrijević, Punović, 1997:400)

1.3.2.3. Jednostrani akti država

Dešavalo se u to vrijeme da država preuzme međunarodne obaveze, pa i one iz oblasti ljudskih prava, tako što će dati odgovarajuću izjavu. Ona je obavezuje na isti način kao i da potječe iz nekog drugog izvora međunarodnog prava.

Neke države (baltičke zemlje, Albanija i Irak) su na taj način, poslije Prvog svjetskog rata, preuzele obaveze da štite prava manjina.

[49] Studentske bilješke sa predavanja prof. dr. Srđana Vukadinovića, na predmetu Socologija interetničkih odnosa, na Internacionalnom univerzitetu u Novom Pazaru, Novi Pazar, 2004.

[50] ibid.

To je bio uvjet da budu primljene u Društvo naroda. One su svoje deklaracije uputile Savetu Društva naroda.[51]

Obaveze zaštite se vezuju i za priznavanje država. Odlukama Berlinskog kongresa 1878. godine, priznanje Srbiji bilo je, između ostaloga, uvjetovano prihvaćanjem obaveze zaštite vjerskih manjina na svojoj teritoriji. (Dimitrijević, Punović, 1997:72)

Opisujući stanje nacionalne napetosti između dva svjetska rata i tražeći uzrok tome, engleski historičar Eric Hobsbawm kaže:

"S obzirom na postojeću podjelu naroda, većina novih država što su izgrađene na ruševinama starih carstava, nije mogla biti manje multinacionalna negoli stare tamnice naroda, na čije su mjesto stupile. Glavna promjena sastojala se u tome što su sada države bile u prosjeku znatno manje i što su ugnjetavani narod' koji su živjeli u njima postali ugnjetavane manjine. Masovna protjerivanja ili uništenje manjina bilo je logična posljedica pokušaja da se Europa kao kontinent brižno podijeli u teritorijalno povezane države, što bi ih naseljavalo etnički i jezično homogeno stanovništvo."[52]

Silama pobjednicama nije promakao ovaj problem, pa su s novonastalim država Istočne Evrope zaključile gotovo četrdeset bilateralnih ugovora na kojima su se trebale temeljiti njihove manjinske politike. Međutim, snošljivost i očuvanje kulture različitosti pritom se gotovo i nije spominjalo.

Britanski ministar inostranih poslova i dobitnik Nobelove nagrade za mir J. A. Chamberlain otvoreno je izjavio, bez uljepšavanja: " Svrha ugovora o manjinama, bila je da se osigura zaštita i zakonitost koji bi malo-pomalo trebalo pripremiti manjine na to da se stope s nacionalnim zajednicama kojima pripadaju."[53]

51 Studentske bilješke sa predavanja prof. dr. Srđana Vukadinovića, na predmetu Socologija interetničkih odnosa, na Internacionalnom univerzitetu u Novom Pazaru, Novi Pazar, 2004.

52 Ludwig, K., Leksikon etničkih manjina u Evropi, www.cpi.hr/download/links

53 Ibid.

Na taj način je etničkim manjinama između dva rata preostala jedino mogućnost, koju smo već spomenuli, da se organiziraju same i počnu zauzimati za svoja prava. Stoga je 1925. godine u Ženevi, pri sjedištu Lige naroda, osnovan Kongres narodnosti, koji se sastajao jedanput godišnje sve do 1938. godine.[54] Kako bi djelovao sa što šire platforme, Kongres se izričito izjasnio za poštivanje postojećih granica i obavezao da će raspravljati samo o načelnim rezolucijama, ne baveći se aktuelnim pitanjima.

Tako u rezoluciji br. 1 od 1925. godine stoji:

"Nacionalna kulturna sloboda jednako je duhovno dobro kao i vjerska sloboda... I, prema tome, svaka država u čijim granicama žive i narodnosne skupine drugih nacionalnosti, obavezna je jamčiti njihovim zajednicama slobodan kulturni i gospodarski razvitak, a njihovim pripadnicima slobodno i neuskrativo pravo uživanja svih državno-građanskih prava. Priznanje tih načela i njihovo sprovođenje u praksi stvaraju pretpostavku za razumjevanje naroda, a time i za mir u Evropi."[55]

Pozitivan primjer sprovođenja zaštite prava manjina u praksi, bio je Zakon o autonomiji što ga je između dva rata, tačnije 1925. godine, donijela mala Republika Estonija.[56] Tamo su priznate kao manjine "njemački, ruski i švedski narod", te manjine koje žive na Estonskom prostoru, koje ukupno ne broje manje od 3000 svojih pripadnika.[57] One se mogu, neovisno o mjestu stanovanja, upisati u nacionalni popis, koji predstavlja temelj za široku kulturnu samoupravu.

Slično bismo mogli ustvrditi i za finsko-švedski ugovor iz 1921. godine, kojim je uređena autonomija za švedsko govorno područje na Alandskim ostrvima, što su potpala pod Finsku poslije Prvog svjetskog rata.[58]

---

54 Ibid.

55 Ibid.

56 Ibid.

57 Ibid.

58 Studentske bilješke sa predavanja prof. dr. Srđana Vukadinovića, na predmetu Socologija interetničkih odnosa, na Internacionalnom univerzitetu u Novom Pazaru, Novi Pazar, 2004.

1.3.3. Zaštita ljudskih prava nakon Drugog svjetskog rata

Genocidom nacista nad Židovima, Sintima i Romima, Poljacima, Rusima, Ukrajincima i drugim narodima, te staljinističkim masovnim umorstvima i progonima muslimana Kavkaza, Drugi svjetski rat je dokazao na stravičan način potrebu zaštite ljudskih prava svih ljudi, a posebno osnovnih ljudskih prava etničkih i vjerskih manjina i stvaranja učinkovitih instrumenata za njihovo sprovodjenje.

Nakon završetka Drugog svjetskog rata, ukida se Društvo naroda, te nastaje nova univerzalna organizacija, (1945.godine,) Ujedinjene nacije. (Dimitrijević, Punović, 1997:40)

1.3.3.1. Univerzalne organizacije

Prije nego išta kažemo o mehanizmima zaštite ljudskih prava na globalnom, regionalnom i lokalnom nivou nakon Drugog svjetskog rata, želim ukratko spomenuti postojeće univerzalne organizacije koje se bave institucionalnom zaštitom ljudskih prava.

Ujedinjene nacije

Staranje o ljudskim pravima je jedan od osnovnih zadataka najvažnije univerzalne međunarodne organizacije – Ujedinjenih nacija.

Tokom pedeset godina postojanja UN, ovakva nastojanja su imala i uspone i padove:

"Ujedinjene nacije ne mogu da učine ništa što ne želi većina njihovih članica, a ispostavljalo se da su mnoge od njih kraće ili duže, imale vlade koje nisu bile sklone ideji ljudskih prava ili su joj pretpostavljale druge interese, koji su često iziskivali kompromise s režimima koji krše ljudska prava svojih građana." (Dimitrijević, Paunović, 1997:40)

Međunarodna organizacija rada (MOR)

Međunarodna organizacija rada ima specifičnu i dugu historiju vezanu za položaj radnika i samim tim za različita prava radnika u savremenom svijetu. Osnovana je prijedlogom posebne komisije

Mirovne konferencije u Parizu 1919. godine.[59] Dio Versajskog ugovora o miru izdvajanjem je postalo Ustav ove nove organizacije koja je organizirana kao nezavisno tijelo, sa svojim članstvom i aparatom uviđajući da je fizičko, moralno i duhovno blagostanje radnika od suštinske važnosti s međunarodnog stanovišta. Na Konferenciji u Filadelfiji 1944. godine, preispitani su i definirani ciljevi ove organizacije su u zasebnoj Deklaraciji koja je prilikom revizije Ustava MOR - a na Konferenciji u Montrealu 1946. godine, pridodata Ustavu kao njen sastavni dio.[60]

Unesko

Organizacija za prosvjetu, nauku i kulturu UNESCO je jedna od specijaliziranih ustanova Ujedinjenih nacija. Djelovanje UNESCO-a za osnovni cilj ima očuvanje mira i bezbjednosti u svijetu i unapređivanje tih vrijednosti kroz obrazovanje, naučnu i kulturnu saradnju među narodima u duhu općeg poštivanja pravde, zakona, ljudskih prava i osnovnih sloboda u odnosu na sve, bez razlike u pogledu rase, pola, jezika i religije.

Ciljevi i načela ove međunarodne organizacije ugrađeni su u Preambulu i čl.1. njenog Ustava i ona predstavlja nerazdvojivi dio sistema UN-a.

Pod okriljem UNESCO-a, usvojene su mnoge konvencije i preporuke, koje imaju velikog značaja i u oblasti ljudskih prava, kao, na primjer, Konvencija o borbi protiv diskriminacije u oblasti prosvjete (1960), Konvencija o zaštiti svjetskog kulturnog i prirodnog nasljeđa (1972) itd.[61]

UNESCO se, isto tako, zalagao za zaštitu manjina.

Konvencija protiv diskriminacije u nastavi (14. decembra 1960.) osuđuje svaku diskriminaciju, svako ograničavanje ili svaku povlasticu koja se temelji na vjerskom, jezičkom ili etničkom porijeklu.[62]

59 Ibid., str. 109.
60 Ibid.
61 Ibid., str.113.
62 Ludwig, K., Leksikon etničkih manjina u Evropi, www.cpi.hr/download/links

1.3.3.2. Ljudska prava kroz odluke i rezolucije UN-a

Kako prvi mehanizam pretočen u zvanični dokument u kojem se tretiraju ljudska prava i slobode u modernom dobu, Ujedinjene nacije usvajaju na Generalnoj skupštini UN-a, 10. decembra, 1948. godine Rezoluciju 217 (III), koja postaje opće poznata kao: *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima*. Ova rezolucija je od epohalne važnosti, jer predstavlja, kako kazasmo, prvi međunarodni pokušaj katalogiziranih osnovnih ljudskih prava koja priznaju sve države.

U preambuli ovog dokumenta, između ostaloga, stoji:

"S obzirom, da su priznavanje urođenog dostojanstva i jednakih neotuđivih prava svih članova ljudske obitelji temelj slobode, pravde i mira u svijetu.

S obzirom, da su nepoštivanje i preziranje prava čovjeka imali za posljedicu akte, koji su grubo vrijeđali savjest čovječanstva i, budući da je stvaranje svijeta u kojem će ljudska bića uživati slobodu govora i vjerovanja i slobodu od straha i nestašice, bilo proglašeno kao najveća težnja običnih ljudi."[63]

U korpusu prava koja se garantiraju Univerzalnom deklaracijom UN-a, spominju se najosnovnija ljudska prava koja se garantiraju svim ljudima bez obzira na rasu, porijeklo, nacionalnu, vjersku i bilo koju drugu posebnost.

U članovima 1. i 2. se kaže:

"Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i sviješću i treba da jedno prema drugome postupaju u duhu bratstva.

Svakome su dostupna sva prava i slobode navedene u Deklaraciji bez razlike bilo koje vrste, kao što su rasa, boja, pol, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno porijeklo, imovina, rođenje ili drugi pravni položaj."

---

63 Zvanični tekstovi, Odabrani međunarodni dokumenti, Nezavisni biro za humanitarna pitanja, Ministarstvo vanjskih poslova BiH, Sarajevo, 1999. str.379.

Na jednoj je strani Opća skupština Ujedinjenih naroda 1948. godine donijela Konvenciju o sprječavanju i kažnjavanju genocida, u kojoj se genocid ne određuje samo kao ubistvo pripadnika neke "nacionalne, etničke, rasne ili vjerske skupine", nego se tu ubrajaju i mjere za sprječavanje rađanja ili nasilno premještanje djece iz jedne u drugu skupinu. S druge strane, zaštita manjina nije ušla u Statut Ujedinjenih naroda ili u opću Rezoluciju o ljudskim pravima od 10. Decembra, 1948. godine.[64] Ona, naime, sadrži samo individualna prava.

Opća skupština Ujedinjenih naroda prvi se put izričito izjasnila za zaštitu manjina donošenjem Međunarodnoga pakta o građanskim i političkim pravima 16. decembra 1966. godine.

Član 17. tog sporazuma zahtijeva:

"U državama s etničkim, vjerskim ili jezičnim manjinama ne smije se pripadniku takvih manjina uskratiti pravo da zajedno s drugim pripadnicima svoje skupine njeguje vlastiti kulturni život, ispovijeda i prakticira svoju vjeru i služi se vlastitim jezikom."[65]

Ovim sporazumom se, pored spominjanja manjina, po prvi put, ostalim ljudima garantiraju prava na slobodno političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, itd.

Pored problema sa političkim i građanskim pravima Organizacija Ujedinjenih nacija suočavala se i sa problemom rasne diskriminacije svih ljudi, a posebno manjina.

Kada se govori o problemu rasne diskriminacije uopće, Ujedinjene nacije su, 21. decembra, 1965. godine usvojile Međunarodnu konvenciju o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije.

U preambuli ovog dokumenta se kaže:

"Smatrajući da se povelja Ujedinjenih nacija, temelji na principima dostojanstva i jednakosti svih ljudi i da su se sve države članice, obavezale da rade zajedno i posebno, u saradnji s Organizacijom, u svrhu postizanja

---

64 Ludwig, K., Leksikon etničkih manjina u Evropi, www.cpi.hr/download/links

65 Ibid.

jednog od ciljeva Ujedinjenih nacija, tj. da razvijaju i podstiču opšte i stvarno poštovanje prava čovjeka i osnovnih sloboda za sve, bez obzira na rasu, spol, jezik ili vjeru...,

Smarajući da su svi ljudi jednaki pred zakonom i da imaju pravo na podjednaku zaštitu zakona od svake diskriminacije i svakog podsticanja na diskriminaciju."

I pored toga što, uglavnom, sve novije rezolucije UN-a traže poštivanje ljudskih prava svih ljudi, bez obzira na svaki oblik različitosti, te garantiraju svaku vrste slobode mišljenja, najnoviji javni ispad češkog predsjednika Vaclava Klausa, mogao bi se opisat kao diskriminatorski.

U obraćanje javnosti Klaus kaže:

"Multikulturalizam je praizvor (islamskog) terorizma. Stranci koji dolaze u kulturne zemlje, među njima i u Češku, odupiranjem asimilaciji i zatvaranjem u svoje etničke krugove i klubove ugrožavaju našu kulturu. Doseljenicima mora da se jasno stavi do znanja da moraju da se prilagode novoj sredini i zaborave svoje posebnosti, pa i one folklorne.

Prilagodite se, utopite se ili idite odakle ste došli." (Stašić, 2005:2)

1.3.3.3. Usvojeni dokumenti Ujedinjenih nacija

A. *Univerzalna deklaracija o pravima čovjeka – Usvojena na Generalnoj skupštini UN-a 10. decembra, 1948.godine, Rezolucijom 217 (III).*

B. *Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida – Odobrena i predložena za potpis, ratifikaciju ili pristupanje Rezolucijom Generalne skupštine 260 A (III) od 9. decembra, 1948. godine, stupila na snagu 12. januara, 1951 u skladu sa članom XIII.*

C. *Konvencija o statusu izbjeglica – Usvojena 28. jula na Konferenciji opunomoćenika Ujedinjenih nacija o statusu izbjeglica i raseljenih osoba sazvanoj Rezolucijom 429 (V) od 14. decembra, 1950. godine, stupila na snagu: 22. aprila, 1954. godine, u skladu sa članom 43.*

D. *Protokol o statusu izbjeglica – Ovaj protokol je odobren Rezolucijom 1186 (XLI) Ekonomskog i socijalnog savjeta od 18. novembra, 1966. godine, i odobren Rezolucijom 2198 (XXI) Generalne skupštine od 16. decembra, 1966. godine. U istoj rezoluciji Generalna skupština je zatražila od Generalnog sekretara da tekst Protokola prenese državama koje se spominju u članu V. Ovog protokola, kako bi im se omogućilo pristupanje protokolu.*

Član V. – Pristupanje Protokolu

"Ovaj protokol otvara se za pristupanje u ime svih država članica Konvencije i svake druge države članice Ujedinjenih nacija ili članice bilo koje specijalizirane agencije ili one kojoj bude upućen poziv od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija da mu pristupi. Pristupanje će se izvršiti deponiranjem instrumenata o pristupanju kod Generalnog sekretara UN-a."[66]

E. *Konvencija o državljanstvu udatih žena – Otvorena za potpis i ratifikaciju Rezolucijom Generalne skupštine 1040 (XI) od 29. januara, 1957. godine, stupila na snagu: 11. avgust,a 1958. godine, u skladu sa članom 6.*

F. *Konvencija o smanjenju broja osoba bez državljanstva – Usvojena u New Yorku 30. avgusta, 1961. godine na Konferenciji opunomoćenika koji su se sastali 1959. godine i ponovo 1961. godine u skladu sa Rezolucijom Generalne skupštine 896 (IX) od 4. decembra, 1954. godine. Stupila na snagu 13. decembra, 1975. godine u skladu sa članom 18.*

G. *Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije – Usvojena i otvorena za potpis i ratifikaciju Rezolucijom Generalne skupštine 2106 A (XX) od 21.decembra 1965.godine. Stupila na snagu 4. januara 1969. godine, u skladu sa članom 19.*

H. *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima – Usvojen i otvoren za potpis, ratifikaciju i pristupanje Rezolucijom*

[66] Zvanični tekstovi, Odabrani međunarodni dokumenti, Nezavisni biro za humanitarna pitanja, Ministarstvo vanjskih poslova BiH, Sarajevo, 1999., str.53., Protokol o statusu izbjeglica.

Generalne skupštine 2200 (XXI) od 16. decembra, 1966.godine. Stupio na snagu. 23. mart, 1976. godine, u skladu sa članom 49.

I. *Fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima – Usvojen i otvoren za potpis, ratifikaciju i pristupanje Rezolucijom Generalne skupštine 2200 (XXI) od 16. decembra, 1966. godine. Stupio na snagu: 23. marta, 1976. godine, u skladu sa članom 9.*

J. *Drugi fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima čiji je cilj ukidanje smrtne kazne – Prihvaćen i proglašen rezolucijom Generalne skupštine 44/128 od 15. decembra, 1989. godine.*

K. *Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima – Usvojen i otvoren za potpis, ratifikaciju i pristupanje Rezolucijom Generalne skupštine 2200 A (XXI) od 16.decembra 1966. godine. Stupio na snagu: 3. januara, 1976. u skladu sa članom 27.*

L. *Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena – Odobrena i predložena za potpis, ratifikaciju i pristupanje Rezolucijom Generalne skupštine 34/180 od 18. decembra, 1979. godine. Stupio na snagu: 3. septembar, 1981. godine, u skladu sa članom 27 (1).*

M. *Kovencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka – Odobrena i predložena za potpis, ratifikaciju i pristupanje Rezolucijom Generalne skupštine 39/46 od 10. decembra, 1984. godine. Stupila na snagu: 26. juni 1987. godine, u skladu sa članom 27 (1).*

N. *Konvencija o pravu djeteta – Odobrena i predložena za potpis, ratifikaciju i pristupanje rezolucijom Generalne skupštine 44/25 od 20. novembra, 1989. godine. Stupila na snagu: 2. septembra, 1990. godine, u skladu sa članom 49.*

O. *Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji – Usvojena rezolucijom Generalne*

skupštine 45/158 od 18. decembra, 1990. godine. (Nije stupila na snagu).[67]

1.3.3.4. Postupak pred sudovima pojedinih država

Pored međunarodnog mehanizma zaštite, treba pružiti šansu državi da sama, uz pomoć svog pravnog sistema, sva kršenja ljudskih prava ispravi, spriječi, a eventualno uzurpiranja ljudskih prava adekvatno kazni. Ukoliko dotična država nije u stanju sama štititi i sankcionirati eventualne primjere kršenja ljudskih prava, postoje međunarodni krivični sudovi kojima podliježu sve članice UN-a, ili potpisnice određenih rezolucija ove organizacije.

1.3.3.5.1. Međunarodni krivični sudovi

Međunarodni krivični sudovi u Ninbergu i Tokiju. Sporazum o ustanovljenju Međunarodnog suda i kažnjavanju glavnih ratnih zločinaca evropskih zemalja koje su izgubile Drugi svjetski rat, potpisale su u Londonu 8. avgusta, 1945. godine četiri velike sile koje su taj rat konačno dobile, a pristupilo mu je i devetnaest država članica antihitlerovske koalicije, među njima i Jugoslavija.[68]

1.3.3.5.2. Međunarodni krivični tribunal za područje bivše Jugoslavije

Rezolucijom Saveta bezbednosti br. 827/1993 od 25. maja 1993. godine osnovan je tribunal radi suđenja licima odgovornim za ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava izvršene na području bivše Jugoslavije od 1. januara, 1991. godine.[69]

Ninburški i tokojski sud je osnovao relativno uzak krug država pobjednica u Drugom svjetskom ratu, dok su Tribunal u Hagu[70] osnovale UN kao univerzalna organizacija. Time je legitimitet Haškog tribunala neosporan i znatno ojačan.

---

[67] Podaci iz: Zvanični tekstovi, Odabrani međunarodni dokumenti, Nezavisni biro za humanitarna pitanja, Ministarstvo vanjskih poslova BiH, Sarajevo, 1999.

[68] Ibid.

[69] Ibid. Str.164.

[70] U Hagu, Holandija, nalazi se sjedište ovog tribunala, zbog toga se često i naziva 'haškim tribunalom".

1.3.3.6. Sistem institucionalne zaštite ljudskih prava u Evropi

Pored UN-a i Konferencija o sigurnosti i saradnji u Evropi (KSZE) postala je jedan od najvažnijih međunarodnih foruma za zaštitu ljudskih prava. Osnovana godine 1975. radi izgradnje razumijevanja među blokovima, ona se od 1990. godine posvetila pretežno nacionalnim sukobima. Konferencija ima čak i visokog povjerenika za nacionalne manjine.

Da bi ojačali moć odlučivanja, njeni su članovi na Plenarnoj skupštini u Budimpešti decembra, 1994. odlučili KSZE preimenovati u OSCE – Organizacija o sigurnosti i saradnji u Evropi (OSSE) - i u Beču zasnovati stalno vijeće, koje može biti sazvano na hitnu sjednicu u bilo koje vrijeme.[71]

Sistem zaštite ljudskih prava u Evropi može se sagledati u više dimenzija. Prije svega, uspostavljen je sistem zaštite pod okriljem Savjeta Evrope.

Savjet Evrope – Evropska konferencija za zaštitu ljudskih prava – je regionalna međunarodna organizacija, nastala poslije Drugog svjetskog rata (1949), kada je nekoliko država, inspirisanih velikim idejama o ujedinjenju Evrope, riješilo stvoriti organizaciju koja će, kao što se kaže u članu 1. Statuta, "postići najveće jedinstvo svojih članica".[72] Ubrzo poslije osnivanja Savjeta, pod njegovim okriljem pripremljen je nacrt Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, kasnije popularno nazvane Evropska konvencija o ljudskim pravima, koju su u Rimu 4. novembra, 1950. godine potpisale 13 država članica Savjeta.[73]

[71] Ludwig, K., Leksikon etničkih manjina u Evropi, www.cpi.hr/download/links

[72] Dimitrijević, V., Paunović, M., Ljudska prava, Beograd, 1997., str.116.

[73] Zvanični tekstovi, Odabrani međunarodni dokumenti, Nezavisni biro za humanitarna pitanja, Ministarstvo vanjskih poslova BiH, Sarajevo, 1999.

1.3.3.6.1. Organi Evropske konvencije

Evropskom konvencijom obrazovana su dva organa, Evropska komisija za ljudska prava i Evropski sud za ljudska prava. (Dimitrijević, Paunović, 1997:117) Evropska komisija je, prije svega, organ istraživanja i izmirenja.

Evropski sud za ljudska prava ustanovljen je 21. januara, 1959. godine. Danas su sve zemlje ugovornice priznale njegovu obaveznu nadležnost. Na pariškom sastanku 1990. godine, sudionici su iznijeli svoje stajalište o ulozi nacionalnih i etničkih manjina:

"Odlučni smo promicati dragocjeni doprinos nacionalnih manjina životu našega društva i obavezujemo se da ćemo i nadalje raditi na poboljšanju njihova položaja."[74]

Rezolucije o zaštiti manjina usvojili su Evropski parlament i Vijeće Evrope. Vijeće Evrope donijelo je već godine 1950. tj. godinu dana nakon svog osnivanja, Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, koja je pripadnike manjina štitila od diskriminacije.

1.3.3.6.2. Organizacija (Konferencija) za evropsku bezbjednost i saradnju

Rad na zaštiti ljudskih prava u okviru Konferencije, kasnije Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju – OEBS – započet je usvajanjem Završnog akta Helsinške konferencije od 1. avgusta, 1975. godine. Ovaj dokument nije imao snagu međunarodnog ugovora i uglavnom se bavio problemima međunarodne bezbjednosti i odnosima među državama, ali je omogućio usvajanje veoma značajnih dokumenata i mehanizama iz oblasti ljudskih prava.

---

[74] Ludwig, K., Leksikon etničkih manjina u Evropi, www.cpi.hr/download/links

1.3.3.6.3. Neki primjeri usvojenih dokumenata Evropske konvencije

Evropska konvencija o ljudskim pravima kako je izmjenjena Protokolom 11. – Datum stupanja na snagu 1. novembar, 1998.godine.

- *Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda – Rim, 4. XI 1950.godine.*
- *Protokol uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (Prvi protokol) – Pariz, 20.III 1952.godine.*
- *Protokol broj 4. uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda kojim se osiguravaju određena prava i slobode koje nisu uključene u Konvenciju i Prvi protokol uz nju – Strasbourg, 16. IX 1963.godine.*
- *Protokol broj 6. uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda koji se odnosi na ukidanje smrtne kazne – Strasbourg, 28. IV 1983.godine.*
- *Protokol broj 7. uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda – Strasbourg, 22. XI 1984.godine.*
- *Evropska konvencija o sprječavanju torture i nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja.*
- *Evropska povelja o regionalnim jezicima ili jezicima manjina.*
- *Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina.*
- *Završni akt Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju.*
- *Pariška povelja za Novu Evropu.*
- *Dokumenti kopenhaškog sastanka OEBS-a o ljudskoj dimenziji.*
- *Dokumenti moskovskog sastanka OEBS-a o ljudskoj dimenzizji.*
- *Preporuke iz Lunda o djelotvornom učestvovanju nacionalnih manjina u javnom životu.*

1.3.3.7. Institucionalna zaštita ljudskih prava u našoj zemlji

Ustav SR Jugoslavije (1992) i Ustavi njenih federalnih jedinica (Srbija 1990. i Crna Gora 1992) posvećuju dosta prostora ljudskim pravima i slobodama.

Član 10

Savezna Republika Jugoslavija priznaje i jamči slobode i prava čovjeka i građanina koje priznaje međunarodno pravo.

Iza njega dolazi član 11, koji se odnosi na užu oblast kolektivnih ljudskih prava, tj. samo na prava nacionalnih manjina:

Savezna Republika Jugoslavija priznaje i jamči prava nacionalnih manjina na očuvanje, razvoj i izražavanje njihove etničke, kulturne i druge posebnosti kao i na upotrebu nacionalnih simbola.

Međutim, član 19 kao da propisuje da se slobode prava i dužnosti mogu utvrđivati samo Ustavom:

Slobode, prava i dužnosti čoveka i građanina kojma se obezbjeđuje ravnopravnost ljudi i građana u Saveznoj Republici Jugoslaviji, utvrđuju se ovim Ustavom.

Iznoseći primjedbe na ovakav tekst ovog člana Ustava, Vojin Dimtrijević, (1997) na sedamdest devetoj strani, svog udžbenika *Ljudska prava*, između ostaloga, kaže:

Ustavotvorac izgleda misli da je jedina svrha obezbjeđenja ljudskih prava – ravnopravnost. Pominjanje sloboda koje treba da posluže ravnopravnosti onda zbunjuje one koji praktično treba da primjenjuju pravo, a one koji se bave teorijom podsjeća da su sada priznati osnovi za garantovanje ljudskih prava višestruki i da se ne mogu svesti samo na ravnopravnost.

Ovdje, dakle nema pozivanja na međunarodne instrumente koji obavezuju Jugoslaviju, čime se ostavlja sumnja u primat ili ravnopravnost normi međunarodnog prava.

No, imajući u vidu šta se sve dešavalo na prostorima bivše Jugoslavije u zadnjih petnaestak godina, te da je iz ove zemlje

cijelo vojno i političko rukovodstvo optuženo za ratne zločine, kao specijalne plaćenike Srpske akademije nauka i umetnosti koji su non-stop "ukazivali" da su manjine destabilizirajući faktor, pogoto Bošnjaci koji traže "navodna svoja prava za neke druge ciljeve", iluzorno je bilo očekivati da se poboljšaju ljudska prava manjina, kao i ostalih građana ovog prostora. Princip višenacionalne države zamjenjen je novom doktrinom: gdje živi i jedan Srbin, tu je Srbija i tu treba biti buduća etnička Velika Srbija, bez obzira koje druge manjine ili većinski narodi u toj regiji živjeli. Ovu etničku ideologiju su već nekoliko godina iscrpno obrazlagali u SANU, u Beogradu, i trebala je da ona postati temelj nove "ideološke države".[75]

Analizirajući zahtjev Bošnjaka Sandžaka za vraćanjem oduzetog prava na nacionalno ime, u tim krugovima se donosi sljedeći zaključak:

"To je azbuka islama i svako ko o islamu išta zna shvata da je zahtev muslimana iz Raške oblasti, podržan IZ-om toga regiona samo u funkciji islamskih ciljeva, koji sa nacijom nemaju nikakve veze. Prema tome niko, ko to zna, ne može se složiti sa zahtevom za dodeljivanjem

statusa bosnjačke nacije muslimanima u Raškoj.[76] *Kako vidimo, bilo bi neverovatno da se IZ (Islamska zajednica) zalaže za koncept koji je antiislamski, ali ona zna da je to samo taktički korak. Tako da ga u ovom trenutku preporučuje kao najefikasniji put džihada."* (Tanasković, 1994:27) *"Islam kao njihova religija im neprekidno upućuje poziv na delovanje koje za posledicu treba da ima rušenje ili barem izlazak iz država u kojima trenutno žive i sjedinjavanje sa ostalim muslimanima. Posledice takve politike očigledno vode razbijanju teritorijalnog integriteta države. To je politika, koju Islamska verska zajednica nije mogla javno da propoveda za vreme postojanja jedinstvene Jugoslavije...*

Balkanski muslimani, pošto žive u sekularnimm državama, gde nema islamskog zakonodavstva, takve države moraju smatrati ne samo

[75] Švarc-Šiling, K., Srebrenica, deceniju poslije (10). Dnevni list Danas, feljton 1.avgust 2005.god.

[76] Tanasković, D., Panislamizam je neosporno živ, Hrišćanska misao br. 7-9/1994, Beograd, str.27, www.komentar.co.yu/biblioteka/Džihad.p

nemuslimanskim već i antimuslimanskim i moraju stalno biti u sukobu s njima sve dok ne dođe do konačne pobede islama. Da to nije ideal meke ekstremističke grupe iz sveta već konkretna religijska poruka na području same SFRJ i SRJ, videće se iz sledećeg citata, koji je štampala novoosnovana Islamska zajednica za Rašku oblast sa sedištem u NovomPazaru.

U godišnjaku ove organizacije za 1994. godinu u prvom tekstu stoji: Tako izgleda muslimansko društvo. To je, dakle, društvo u kojemu je apsolutna potčinjenost samo Allahu. Podjednako se manifestira kako u ubjeđenju njegovih subjekata...tako i u njihovom bogosluženju i ritualima, te u društvenom uređenju i zakonodavstvu."(Jevtić, 1996:746)

Prof. dr. Norman Cigar, američki sociolog i publicista, dobar poznavalac balkanskih prilika i odnosa, u aprilu, 2001. godine je u Sarajevu održao predavanje pod nazivom: *Uloga srpskih orijentalista u opravdavanju genocida nad Muslimanima BiH.*

"Grupa srpskih orijentalista (Miroljub Jevtić, Darko Tanasković, Aleksandar Popović, Milorad Ekmečić i drugi) zdušno je radila da muslimana nestane sa balkanskih prostora i iz Evrope" - potcrtava Norman Cigar. Objašnjavao je i metode kojima su se koristili takvi vajni orijentalisti: "iskrivljavanjem činjenica u svrhu podsticanja mržnje prema islamu i muslimanima, navođenjem dijelova tekstova gdje oni o islamu govore kao o nečem inferiornom, zaostalom, nasilnom, destruktivnom i u svemu protivnom evropskoj civilizaciji."

"Oni su značajni ne zbog nauke već zbog veze sa genocidom, jer su stvorili stereotipove o muslimanima i doprinijeli uzdizanju paranoje kod velikog dijela Srba, čime su sačinili intelektualni okvir za genocid."[77]

Poboljšanja po pitanjima ljudskih prava, pogotovo prava manjina, među kojima su i oni koji ne prihvaćaju da su manjina, došla su promjenom vlasti u SRJ, kasnije SCiG.

Na okruglom stolu *Multietnički odnosi i položaj manjina u SR Jugoslaviji*, održanom u Niškoj Banji od 2. do 5. novembra, 2000. godine, na kojem je učešće uzelo više od pedeset eksperata i

[77] Islamski omladinski časopis SAFF, broj 52., 30. 04. 2001., Sarajevo.

predstavnika manjinskih zajednica, usvojena je Deklaracija o novom demokratskom sistemu zaštite i unapređenja prava manjina u SRJ.[78]

U tekstu Deklaracije se, između ostaloga, insistira, da novi demokratski sistem prava manjina u demokratskom, građanskom društvu SRJ treba razvijati obezbjeđivanje ljudskih prava pripadnika manjina u ustavno-pravnom i političkom sistemu zemlje, kao i raditi na institucionalnoj zaštiti individualnih i kolektivnih prava značajnih za identitet manjina.[79]

Rezultat ove Deklaracije je donošenje Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina.

Tim zakonom se regulira način ostvarivanja individualnih i kolektivnih prava koja su Ustavom SRJ i novom Ustavnom poveljom (Samardžić, 2002:61) ili međunarodnim ugovorima garantirana pripadnicima nacionalnih manjina.[80] Jedna od primjedbi na taj zakon odnosi se na odustajanje od odredbe kojom se uspostavlja ombudsman za nacionalne manjine. No, kako kažu pravni eksperti koji su radili nacrt ovog zakona, to je zbog neophodnosti da se taj zakon instalira u drugi zakonski tekst – Zakon o ombudsmanu za ljudska prava. (Komšić, 2002:46) U tom smislu, u aktuelnim verzijama republičkog i saveznog zakona o ombudsmanu, predviđa se institucija pomoćnika ombudsmana za zaštitu prava nacionalnih manjina.[81]

"Uvažavanje prava nacionalnih manjina, odnosno, prihvatanjem koncepta kolektivnih prava olakšava se racionalno uređivanje odnosa većine i manjine, ne mislim da bi time svi problemi bili riješeni, automatski, ali bi zasigurno postojao dobar osnov za tako nešto." (Tibor Varadi, 1996:82).

U članu 3 stoji:

---

78 Bašić, G., Položaj Bošnjaka u Sandžaku, Beograd, 2002., str. 79.

79 Ibid.

80 Savezno Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Nacionalne manjine, Beograd, 2001.str.10.

81 Ibid.

Zabranjuje se svaki oblik diskriminacije, na nacionalnoj, etničkoj, rasnoj, jezičkoj osnovi, prema licima koja pripadaju nacionalnim manjinama.[82]

Što se tiče zaštite vjerskih prava, tu je stvar na mrtvoj tačci. Zakon, koji je važio do 1993. godine je ukinut je novi još nije donešen. Zakon je nekoliko puta išao na javnu raspravu, ali je svaki put bilo određenih primjedbi.

Islamska zajednica Sandžaka, u načelu, smatra da prijedlog zakona ima dosta dobrih povoljnosti, ali i da ima određenih suštinskih manjkavosti. (Zukorlić, 2005)

Muftija sandžački, Muamer ef. Zukorlić (2005) je sa svoje strane pokretao određene inicijative na planu davanja garancija za manjine u mjestima gdje jedna od vjerskih zajednica čini većinu, ali do sada niko nije odgovorio na tu inicijativu.

"Predlagao sam da ja preuzmem odgovornost za sve Srbe, ili pripadnike neke druge vjere, za sve što im se desi tamo gdje muslimani čine većinu... Ali, tražim da patrijarh ili vladika na određenom prostoru preuzmu odgovornost za sve što se desi muslimanima u Nišu, Beogradu, Novoj Varoši ili bilo gdje su muslimani manjina. Odgovor nisam dobio."[83]

Glavna zamjerka Islamske zajednice odnosi se na to da se zakonom predviđa favoriziranje Srpske pravoslavne crkve, što je suprotno svjetskim iskustvima u pogledu pravila pozitivne diskriminacije.

Druga stvar na koju Islamska zajednica neće nikada pristati je mogućnost postojanja više Islamskih zajednica na prostoru naše države. Ako postoji jedna Srpska pravoslavna crkva, jedna Katolička crkva, onda je logično postojanje i jedne Islamske zajednice. (Zukorlić, 2005)

---

82 Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, SMNEZ, Beograd 2002.

83 Muftija sandžački Muamer ef. Zukorlić, dnevni list Danas, 13-14. avgust 2005. godine.

Treći princip od kojeg Islamska zajednica neće odustati princip autonomnosti i odvojenosti islamske zajednice od države, koji nije sporan u načelu, ali određenih pokušaja je i ranije bilo da se islamska zajednica pretvori u polugu raznih političara, raznih političkih stranaka ili nekih državnih funkcionera, što se ne smije dopustiti. (Zukorlić, 2005)

Na polju obrazovanja je napravljen pomak, prije svega u pogledu uvođenja vjeronauke u škole, što se može tumačiti kao značajan gest države u pravcu potpune demokratizacije. (Zukorlić, 2005)

Što se tiče položaja muslimana u vojci, to je polje na kome nije ništa značajno učinjeno, osim nekih izolovanih slučajeva gdje su određeni garnizoni (Raška i Novi Pazar) muslimanima omogućili da se hrane u skladu sa svojom vjerom. No, to nije dovoljno dok se to pitanje ne riješi na nivou države (Zukorlić, 2005)

Polje na kojem su prava Bošnjaka posebno ugrožena je pravo na ravnopravnu zastupljenost u medijima. Islamskoj zajednici su državni mediji potpuno nedostupni (Zukorlić, 2005)

Pojedinačna prava, konkretno po pitanju ličnih dokumenata za pripadnice islamske zajednice koje se oblače po islamskim propisima, su veome ugrožena, jer država uporno odlaže rješavanje tih problema. (Zukorlić, 2005)

1.3.3.8. Kratak hronološki osvrt na zvanična dokumenta o pravima i slobodama Bošnjaka u Sandžaku

Ustav kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca[84]

U čl. 12 Jemčiva sloboda vjere i savjesti; čl.16, st. 13 Pravo na školovanje na materinskom jeziku, čl. 109 st. 3 U porodičnim i nasljednim poslovima muslimana sude državni šerijatski sudovi.

Ustav Kraljevine Jugoslavije[85]

Č 11 Pravo vjere i slobode svijesti; čl. 100, stav 4 U porodičnim i nasljednim poslovima muslimana sude šerijatske sudije.

[84] Službene novine Kraljevine SHS, Br. 142 A, 1921.
[85] Službene novine Kraljevine Jugoslavije, br. 207 – LXVI, 1931.

Zakon o islamskoj vjerskoj zajednici Kraljevine Jugoslavije[86]

Organi Islamske verske zajednice su:

a) Džematski medžlis, na čelu sa džematskim imamom;

b) Sresko vakufsko-mearifsko povjerenstvo, na čelu sa šerijatskim sudijom, Muftijstvo;

c) Ulema-medžlis u Sarajevu i ulema-medžlis u Skoplju; d) Vakufsko-mearifsko vijeće u Sarajevu i Skoplju;

e) Vrhovno vjersko starješinstvo u Beogradu, na čelu sa Reis – ul- ulemom.

Zakon o uređenju šerijatskih sudova i o šerijatskim sudijama[87]

Čl. 1.

U porodičnim i naslednim predmetima muslimana kao i u predmetima islamskih vakufa vrše sudsku vlast u prvom stepenu posebna odeljenja sreskih sudova, kojima je naslov "sreski šerijatski sud", u drugom posljednjem stepenu posebna odeljenja apelacionih sudova kojima je naslov "vrhovni šerijatski sud".

Rezolucija o osnivanju Zemaljskog Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Sandžaka (ZAVNOS)[88]

2. Skupština predstavnika naroda Sandžaka, potvrđuje da je jedino političko rukovodstvo narodnooslobodilačke borbe, jedini pravi predstavnik naroda Jugoslavije – Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije.

8. Bratstvo i jedinstvo Srba i Muslimana Sandžaka jeste prvi uslov brze pobjede nad okupatorom i domaćim izdajnicima i prvi uslov sretnije budućnosti Sandžaka.

Rezolucija o organizaciji ZAVNO Sandžaka[89]

---

86 Ibid., br. 29 – X, 1930.

87 Ibid., br. 73 –XXIX, 1929.

88 ASRS ZAVNOS br. 6 (43). Vidi: Bašić, Goran.: Položaj Bošnjaka u Sandžaku, Beograd, 2002., str.122.

89 Ibid. br.3 (43)

3. Skupština bira osam vijećnika i osam zamjenika za Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije, tj. za svaki srez po jednog vijećnika i jednog zamjenika.

Skupština bira 62 vijećnika u Zemaljsko vijeće narodnog oslobođenja Sandžaka, i to: po 14 srezovi pljevaljski i bjelopoljski, po 12 srez mileševski, po 2 sreza: pribojski i novovaroški.

Odluka o prestanku rada ZAVNO Sandžaka[90]

Antifašističko vijeće Narodnog oslobođenja Sandžaka na svojoj skupštini od 29. marta, 1945. godine u Novom Pazaru odlučuje: Da srezovi pribojski, mileševski, zlatarski, sjenički, deževski i štavički pripadnu federalnoj Srbiji, a srezovi pljevaljski (sa bivšim boljanićkim) i bjelopoljski (sa bivšim lozanskim), Crnoj Gori.

2. Da se AVNOS odmah raspusti

5. AVNOS moli Predsjedništva AVNOJ-a, Antifašističke skupštine Narodnog oslobođenja Srbije i Crnogorsku Antifašističku skupštinu Narodnog Oslobođenja da ovu odluku privedu u djelo.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

Ovdje se želim ukratko osvrnuti na situaciju koja je dovela do ukidanja ZAVNOS-a.

U programu KPJ (Komunističke Partije Jugoslavije), te tokom, tzv., Narodnooslobodilačkog rata, Sandžak je uvijek bio tretiran kao posebna autonomna jedinica, odnosno oblast.[91]

Međutim, malo po oslobođenju Antifašističko vijeće Sandžaka je rasformirano, a njegovi vijećnici su dobili zadatak da na - terenu - sprovedu odluku pripremljenu u Beogradu, (uz samo jedan glas protiv – Muhammed Hadžismailović iz Pljevalja!). (Vrcić, 2003) Opravdanja za to, osim nacionalnog ili nacionalističkog, nije bilo, jer je Sandžak u to doba još uvijek bio ono i prije, zaostao iza Srbije i ekonomski, politički, kulturno, i u svakom drugom pogledu. (Vrcić, 2003)

---

[90] Ibid. br. 26 (45)

[91] Abdagić, M., Sandžak, neobjavljeni rukopis.

Ipak, iako za to nema nikakva opravdanja, razlozi promjene stava o Sandžaku mogli bi biti oni, koje u svojim neobjavljenim rukopisima, Sandžak, navodi poznati bošnjački intelektualac, Muhammed Abdagić, polaznik predratne Velike medrese u Skoplju, kasnije aktivni sudionik Drugog svjetskog rata na strani partizana, (Bandžović, 2003) i veliki kulturni radnik, za kojeg, nažalost, čitalačka publika i kritika saznaje sa velikim zakašnjenjem preko knjige *Zemlja*. (Kadribegović, 1975) Općti sukobi u vrhu, koji su mjestimično bili vrlo surovi, oko republičkih granica, najviše sukoba bilo je oko Vojvodine, Kosova i Sandžaka. O tome ima puno dokumenata, a to potvrđuje i kasnija memoarska građa.[92]

- Očigledno je da je time Srbiji, koja je očekivala da će joj se priznati granice Kraljevine Srbije, a zbog rješenja makedonskog nacionalnog pitanja izgubila je Makedoniju, ali je kao konpenzaciju dobila Vojvodinu, za koju je, prema stavu KP na početku rata, bio predviđen federalni status, kao i za sve bivše dijelove Austrougarske (Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina).[93]

- Nedefiniran stav KP oko nacionalnog identiteta muslimana, što najbolje potvrđuje stilizacija državnog grba s pet buktinja, koje simboliziraju pet naroda (bez muslimana).

- Zbog poznatog stava KP da će svaki narod pravo na pravedno rješavanje nacionalnog pitanja, morati izboriti kroz narodnooslobodilačku borbu, muslimani Sandžaka su surovo kažnjeni zbog "saradnje sa okupatorom", mada je i Nedićeva Srbija tipičan primjer kvislinške vlasti. Navodi se da je srpska kolaboracija bila prisilna, a muslimanska dobrovoljna, ali se tu predviđa izuzetno težak položaj muslimana u Kraljevini Jugoslaviji, zbog kojeg nije ni čudo što su oni okupatora prihvatili sa simpatijama. (Vrcić, 2003)

Muslimanima se je tada, kao najteži prekršaj u ratu, spočitavao formiranje muslimanske milicije. No, ipak, osnovni zadatak muslimanske milicije u Novom Pazaru i Sjenici, za vrijeme rata, bio je samoorganiziranje u cilju sprječavanja međusobnog pokolja

92 Abdagić, M., Sandžak, neobjavljeni rukopis.

93 Ibid.

muslimana i Srba. Dokaz zato je i činjenica da su u toj vlasti i Srbi učestvovali.

Memorandum o uspostavi specijalnog statusa za Sandžak[94]

Polazeći od slobodno izražene volje građana Sandžaka na referendumu održanom 25 – 26 – 27. X 1991. godine, slažemo se sa sljedećim:

Memorandum o uspostavljanju specijalnog statusa za Sandžak u okviru ostatka Jugoslavije (Srbije i Crne Gore)

A. Ljudska i nacionalana prava;

U Sandžaku se garantuju ljudska i nacionalna prava u skladu sa najvišim standardima utvrđenim u osnovnim međunarodno-pravnim dokumentima:

- *Univerzalna deklaracija o pravima čovjeka iz 1948 - Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966. - Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. - Deklaracija o ukidanju svih oblika nesnošljivosti i diskriminacije na temelju vjere i uvjrenja iz 1981.;- Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz 1948. - završni akt konvencije o sigurnosti i saradnji u Evropi iz 1975;- Pariška povelja za novu Evropu i druga dokumenta KESS-a koja se odnose na ljudsku dimenziju;Konvencija Savjeta Evrope za zaštitu ljudskih prava sa pratećim protokolima;Nacrt Haške konvencije od 04.11.1991. godine.*
- *Konvencija o pravima djeteta iz 1959;- Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979;- Deklaracija o ukidanju mučenja i drugih oblika okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja iz 1975;- Stokholmska deklaracija o ljudskoj okolini iz 1972; Konvencija o pravnom položaju izbjeglica iz 1951;*

1. Muslimanskom narodu se garantuje:

- *Pravo na zaštitu od bilo koje aktivnosti koja može ugroziti postojanje naroda; Sva kulturna prava kao što su pravo na identitet,*

[94] Sandžak na putu autonomije, Sarajevo, 1995.

kulturu, vjeroispovijest, upotrebu svog jezika i pisma u javnom i privatnom životu; - Pravo na obrazovanje u skladu sa nacionalnim vrijednostima;

Srazmjerno učešće u svim organima vlasti i nediskriminaciju u ekonomskoj i socijalnoj sferi i političkom životu i u pristupu sredstvima javnog informisanja.

Statut muslimanskog nacionalnog vijeća Sandžaka[95]

MNVS je najviše političko i predstavničko tijelo Muslimansko-Bošnjačkog naroda u Sandžaku i drugim dijelovima SRJ.

Sjedište MNVS-a je u Novom Pazaru.

Čl. 8. Ciljevi i zadaci;

Ciljevi i zadaci MNVS obuhvataju posebno:

- *Zaštitu vitalnih, nacionalnih, političkih, kulturnih, vjerskih i drugih interesa muslimansko-Bošnjačkog naroda,*
- *Očuvanje mira i dobrih međunacionalnih, međuetničkih i međukonfesionalnih odnosa na području Sandžaka i drugim dijelovima SRJ.*

Zaštita ljudskih i građanskih prava.

Statut Bošnjačkog nacionalnog vijeća[96]

- *Bošnjačko nacionalno vijeće je najviše političko i predstavničko tijelo Bošnjačkog naroda u Sandžaku i drugim dijelovima SRJ.*
- *Sjedište BNVS-a je u Novom Pazaru.*

Čl. 8. Ciljevi i zadaci;

Ciljevi izadaci MNVS obuhvataju posebno:

- *Zaštitu vitalnih, nacionalnih, političkih, kulturnih, vjerskih i drugih interesa Bošnjačkog naroda,*
- *Očuvanje mira i dobrih međunacionalnih, međuetničkih i međukonfesionalnih odnosa na području Sandžaka i drugim dijelovima SRJ.*
- *Zaštita ljudskih i građanskih prava.*

95 MNVS 06.06.1993., Novi Pazar
96 BNVS 201- A/01/98., 10.05.1998. godine.

BNVS – Deklaracija o pravu Bošnjaka na političku i nacionalnu ravnopravnost – 19. jul, 1999. godine

I – Bošnjaci su evropski narod, autohton na prostorima Sandžaka i drugim dijelovima SRJ, sa svom obilježjima koja ih čine posebnim nacionalnim identitetom. Bošnjaci imaju svoju historiju, kulturu, vjeru, tradiciju, književnost, svoj jezik, svoj način života, ishrane, svoj mentalitet, nacionalno nasljeđe - riječju Bošnjaci imaju svoju prošlost, svoju sadašnjost i svoju budućnost kaoi ostali narodi u Evropi.

II - Donošenje Ustava SRJ 27.04.1992. godine, Bošnjacima je oduzeto ranije stečeno pravo državotvornog i konstutivnog naroda i time uskraćena mogućnost ostvarivanja političkih i nacionalnih prava koja im pripadaju kao narodu.

Memorandum o Autonomiji Sandžaka i posebnim odnosima sa Bosnom i Hercegovinom[97]

Bošnjačko nacionalno vijeće Sandžaka, kao najviše političko i predstavničko tijelo bošnjačkog naroda u Sandžaku i drugim dijelovima SR Jugoslavije, na Osmom redovnom zasijedanju održanom u Novom Pazaru, 19. jula, 1999. godine, usvojilo je:

Memorandum o Autonomiji Sandžaka i posebnim odnosima sa Bosnom i Hercegovinom.

2. Vlast u Sandžaku se ostvaruje u skladu sa Ustavom SRJ i Ustavom Sandžaka;

4. U pitanjima iz svoje nadležnosti, Sandžak uspostavlja i razvija posebne odnose sa Bosnom i Hercegovinom i njenim entitetima u skladu sa suverenitetom i teritorijalnim integritetom SRJ.

8. Bošnjaci, Crnogorci i Srbi, kao konstutivni narodi uživaće kolektivna nacionalna prava, u skladu sa Ustavom SRJ i Ustavom Sandžaka uključujući izbor svojih predstavnika u Vijeće naroda Skupštine SRJ.

[97] Bašić, G., Položaj Bošnjaka u Sandžaku, Beograd, 2002., str. 177.

1.3.3.9. Povelja nikada nije nedostajala, ali nije uvijek postojalo dovoljno volje za suštinskom implementacijom

Izgovor, kojem nekada odgovorni za zaštitu ljudskih prava pribjegavaju, da je glavni problem nedostatak pravih okvira za sprječavanje kršenja elementarnih prava u svijetu, svakako ne stoji kada se imaju u vidu sva pobrojana dokumenta i povelje koje tretiraju ovu problematiku. Glavni problem neefikasnosti, po mom dubokom uvjerenju, je bio i ostao nedostatak volje da se ti dokumenti implementiraju, odnosno, zažive u praktičnoj primjeni.

Nažalost, mnogi dokumenti i povelje o ljudskim pravima bivale su, tokom historije, predmetom najgrubljeg kršenja. To je za posljedicu imalo brutalno kršenje ljudskih prava.

Od postojanja ljudske zajednice, do danas, u svijetu je mnogo ratova u kojima je izgubilo živote mnogo ljudi, a među njima veliki broj civila, pa i djece, što u svakom slučaju mora zabrinuti i aktivirati najodgovornije u međunarodnoj zajednici, kako bi se ovom problemu posvetila posebna pažnja. Statistika ukazuje da je u posljednjih nešto više pet i po hiljada godina vođeno 14.513 ratova, te da je u njima stradalo oko tri milijarde šest stotina trideset i dva miliona ljudi. (Sadiković, 1998:23) Podsjećanja radi, u minulom dvadesetom vijeku vođena su četiri velika rata u kojima je, kao što se zna, veliki broj ljudi izgubio živote.

Samo u Prvom svjetskom ratu (1914 - 1918.) stradalo je oko deset miliona ljudi. U Drugom (1939-1945.) nešto manje od pedesetdva miliona. Korejski rat (1950 - 1953.) odnio je nešto više od devet miliona, a Vijetnamski rat (1961 - 1975.) oko tri miliona ljudi. (Sadiković, 1998:23) Slika stradalih, od Prvog svjetskog rata do Vijetnamskog rata, se bitno mijenjala, i to na štetu civila. Početni odnos civila i vojnika su bili 5:95 a u vijetnamskom ratu se to drastično mijenja 90:10.

Dakle, Vijetnamski rat je dramatično upozorio međunarodnu zajednicu o perspektivi i budućnosti svijeta i besmislenosti ratova

koji se vode, posebno s aspekta masovnog stradanja civilnog stanovništva.

Nažalost, Bošnjaci su skupo platili i na svojoj koži osjetili odnos svjetskih moćnika prema poveljama i odlukama Svjetskih Organizacija, u prvom redu Ujedinjenih nacija. Srebrenica će zauvijek ostati tamna mrlja na obrazu čovječanstva, zbog toga što su imali dovoljno mehanizama spriječiti zločin, a nisu imali snage (čitaj:volje) da to, zaista, urade. Zbog toga, genocid u Srebrenici, bez pristrasnosti, želim navesti kao primjer da nešto na polju sistema zaštite ljudskih prava, koji je toliko uznapredovao, doista, ne štima.

Srebrenica je, kao što je svima poznato, odlukom Savjeta bezbjednosti UN-a 1993. godine proglašena zaštićenom zonom. (Žiga, 2005) Obezbjeđivanje te zaštićene zone, također, odlukom UN-a, povjereno je Dutchbat-u III, holandskim snagama. Pred dolazak u Srebrenicu, januara, 1995. Dutchbat III (uobičajeni nazivi UN - ovih snaga u BIH su bili skraćenice prvog dijela naziva zemlje iz koje dolaze i riječi bataljon, npr. holandski bataljon Dutchbat, britanski bataljon Britibat, itd. prim. autora) obavio je posljednju vježbu u Njemačkoj. (Kelemans, 2005) U želji da stvore atmosferu enklave, veterani jedinice Dutchbat I obukli su se kao domaće stanovništvo i vojska: "Muslimani" su bili u dugim belim haljinama i turbanima, a "Srbi" velikim ruskim šubarama.[98] Nepotrebno je reći da, kad stignu u Srebrenicu, holandski vojnici nikad neće naići na muslimane koji odgovaraju ovakvom opisu, a kamoli muslimane sa turbanima. Nisu Srbi imali naviku da nose ruske šubare.

O tome koliko im je bilo stalo stvarno nešto učiniti u pogledu zaštite elementarnih prava Bošnjaka u Srebrenici govori sljedeći podatak:

Holandski major De Ruijter iz vojnoobavještajne službe vojnicima pre polaska rekao da se lokalno stanovništvo sastoji od "običnog ološa. (Kelemans, 2005)

[98] Ibid.

UN u Srebrenicu šalju holandski bataljon, iako zna da oni nemaju profesionalce, te da su, uglavnom, sastavljeni od vojnika na redovnom odsluženju vojnog roka. (Kelmans, 2005) Sasvim je drugačije zadatak odbrane sigurnih zona u Bosni predviđao Joris Voorhoeve, daleke 1992. godine dok je bio direktor političko-analitičkog centra Clingendael.

Zaštićene zone za civile se moraju stvoriti, sa 50.000 do 100.000 dobro obučenih i dobro opremljenih vojnika, da se okonča pokolj.

Predvideo je da bi u slučaju vojnog nasilja vojnici bili na strani ugroženog civilnog stanovništva.[99] Tri godine kasnije, postao je holandski ministar odbrane, politički odgovoran za vojnike koji su stajali po strani dok su Ratko Mladić i njegova vojska muškarce Srebrenice, kao stoku, tjerali na pogubljenje po kratkom postupku. No, to mnogo ne čudi ako se na umu imaju priče o tome kako su holandski vojnici silovali lokalne žene u zamjenu za kutiju cigareta. Na zidovima prostorija u kojima su bili smješteni stoji: *No teeth? Mustache? Smel like shit?* (sic!) *Bosnian girl!* Nema zuba? Ima brkove? Smrdi kao đubre? Bosanska djevojka![100]

Glavni problem svijeta i Evrope je bio u tome što su bili skloni mišljenju da se tu radi o jednom tipičnom balkanskom lokalnom ratu.[101] Kad je enklava pala, javno mnjenje Holandije je zaboravilo stanovništvo i zahtijevalo siguran povratak vojnika. Uprkos formalnom insistiranju na prestanku gađanja civilnog stanovništva i ugrožavanju zaštićene zone, general Janvier, poštujući akcije generala Mladića, u pismu kojeg mu šalje, brine za bezbjednost 30 svojih zarobljenih vojnika. (Žiga, 2005:17) Joris Voorhoeve, sadašnji

---

99 Kelemans, K., Srebrenica, deceniju poslije, Dnevni list Danas , feljton, četvrtak 21. jul, 2005.

100 Imao sam to prilike lično vidjeti tokom nedavnog boravka u Potočarima na dženazi (sahrani) žrtava genocida u Srebrenici.

101 Centar za istraživanja i dokumentaciju Saveza logoraša Bosne i Hercegovine: Molila sam ih da me ubiju – zločin nad ženom Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1999. autorski tekst: Prof. dr. Ćazim Sadiković: Karakter rata protiv BiH, str. 31.

ministar odbrane, kazao je: "Hoću da se ti muškarci i žene vrate neozlijeđeni". (Kelemans, 2005)

Na prijetnju generala Mladića ili Tolimira da će pobiti zarobljene holandske vojnike, vojno rukovodstvo UN-a (Akashi, Janvier, Smith i dr.), uz saglasnost holandskog ministra odbrane, obustavlja jedino efikasno sredstvo odbrane enklave – vazdušne udare. (Žiga, 2005:18) I ne samo to, Holanđani su 13. jula, 1995. godine predali spisak sa imenima 239 muškaraca i dječaka, koji su bili u vojnoj bazi holandskog bataljona u Potočarima. Nakon što su dobili naređenje od holandskih oficira da napuste Potočare, oni su 13.jula 1995, zajedno sa ostalim izbjeglicama, prošli kroz kapiju iza koje su ih čekali srpski vojnici. Od tada im se gubi svaki trag. (Žiga, 2005:18) [102] Prije završnih pregovora s Mladićem, potpukovnik Karremans je dobio instrukcije iz centralne komande u Hagu. Sve su se ticale sigurnog povlačenja holandskih vojnika i opreme, osim lokalnog osoblja Dutchbata, drugi muslimani nisu ni spomenuti. Karremans čak nije dobio ni naredbu raspitati se za njihovu sudbinu.[103] Kasnije, tog ljeta, holandski predstavnik u UN, Niek Biegman, je rekao: "Ne ostavlja se neki snažan utisak kad odeš negde da neko mesto štitiš, a prvi ti je prioritet da izvučeš svoje ljude". (Kelemans, 2005)

Emir Suljagić je bio manje ironičan opisujući ponašanje Dutchbata u tim suludim poslednjim danima:

Ono što sam video bila je hladna, skoro birokratska indiferentnost i izdaja obrazovanih i, po svim standardima, inteligentnih ljudi. Ljudi, koji se tih dana ili nisu usuđivali ili nisu hteli da budu ljudi.

Svi oni pobijeni ljudi još jednom su gurnuti u pozadinu", kaže pisac Remco Campert, "gde su ionako bili smešteni. (Kelemans, 2005)

Pukovnik Karremans je još uvijek bio u stanju na konferenciji za novinare u Zagrebu, kazati kako u ovom ratu nije bilo "dobrih

[102] Žiga, J., Dokumenta o zločinima u Srebrenici, Sarajevo, juli, 2005., str.18.
[103] Kelemans, K., Srebrenica, deceniju poslije, Dnevni list Danas , feljtnon (2), petak, 22. jul, 2005.godine.

i loših", godinu dana kasnije je Voorhoeve, na prvom obilježavanju godišnjice masakra, bio dovoljno hrabar reći:

Da se Mladić suočio sa jakom silom UN, verovatno bi odustao od osvajanja Srebrenice. (Kelemans, 2005)

Bivši ministar spoljnih poslova Koojimans je, također, 1996. priznao:

Stari moto da UN nije ni na čijoj strani više ne odgovara. Mandat se mora promijeniti, tako da se mir čuva ne samo tako što se zaraćene strane drže razdvojene već i tako što će se mir silom provoditi. Iz ove perspektive shvatam da to traži potpuno drugačiji stav od onog kojeg vi šaljete. (Kelemans, 2005)

Nisu samo holandski vojnici i oficiri bili inferiorni prema pravima Bošnjaka u toku rata u Bosni, za njima nisu zaostajali ni ostali vojni oficiri velikih država. Britanski i francuski UN-generali, kao što su Majkl Rouz i Filip Morion, neprestano su prikrivali povrede ljudskih prava. Rouz, je, nimalo se ne stideći, porekao veliki broj žrtava u Goraždu, potom ga je korigovao Tadeus Mazovjecki.[104] Morion se kao pobjednik šetao spaljenim mjestom Cersko, u koje se bile upravo umarširale srpske trupe, širom svijeta je citirana njegova izjava da nigdje nije vidio bošnjačke leševe.[105]

Tada je Mazovjecki odlučio podnijeti ostavku na mjestu izvestioca o ljudskim pravima za bivšu Jugoslaviju, UN-a. Kazao je: "Ne mogu se više pretvarati da sam u stanju zaštititi ljudska prava pod ovom zastavom."

I on je primetio kako su ljudi u logoru piljili u plavu zastavicu, i dodao: "Nakon Srebrenice ja se, kao Poljak, u Evropi osjećam manje sigurnim". (Gebert, 2005)

Umjesto, da nešto slično učine i ostali, oni, jedni te isti političari, intelektualci, kao i crkveni velikodostojnici, koji strastveno osuđuju

[104] Centar za istraživanja i dokumentaciju Saveza logoraša Bosne i Hercegovine: Molila sam ih da me ubiju – zločin na ženom Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1999. Tilman Zulc: Odnos Međunarodne zajednice prema genocidu u Bosni i Hercegovini, str. 43.

[105] Ibid.

holokaust, nisu željeli ništa znati o ratnim zločinima u Bosni, da ne govorimo o tome da nešto preduzmu kako bi spriječili genocid.

Evropa nije ništa naučila iz holokausta' – izjavio je Mark Edelman, posljednji preživjeli komandant jevrejskih boraca za slobodu Varšavskog geta, u bivšem koncetracionom logoru Buhenvald kod Vajmara, novembra 1993. godine, na manifestaciji Društva za ugrožene narode posvećenoj Bosni. (Gebert, 2005)

Konvencija o genocidu, nastala dok je svijet tek dolazio sebi nakon otkrića logora, pisana je tako da izvršiocima bude nemoguće sakriti se iza tehničkih detalja. (Gebert, 2005) General Krstić, koji je u žalbenom postupku tvrdio da je broj žrtava u Srebrenici isuviše mali da se na njega primijeni termin "genocid", otkrio je to na svoju štetu. (Gebert, 2005) Ne može se argumentirano tvrditi da je Konvencija o genocidu spriječila ijedan genocid. Nakon Bijafre i Kambodže, Ruande i Bosne, to je očigledno svakome. Kako je Simon Vajl, i sama preživjela žrtva Aušvica, rekla na obiježavanju šezdesete godišnjice oslobađanja logora, u januaru 2005:

"Ipak se želja svih nas, da se ovo 'više nikad ne desi', nije obistinila. Bilo je od tada još genocida". (Gebert, 2005)

Umjesto jedne sveobuhvatne akcije, po Evropi su pisane izjave iz kojih proizlazi da države EU, a ni druge države u UN, nisu spremne "priznati" nove granice koje se stvaraju silom, te da osuđuju nasilničke mjere koje je preduzimala srpska vojska. Svijet se zadovoljio "razmišljanjima", odnosno "provjerom", da li bi se finansijskim ili ekonomskim mjerama mogao izvršiti veći pritisak. (Švarc – Šilng, 2005)

Na dotad ravnodušnu politiku Sjedinjenih Država veliki utjecaj imao je događaj tokom otvaranja Muzeja holokausta u Vašingtonu, 22. aprila, 1993. godine. Usred glavnog govora, jednog preživjelog iz holokausta, Elie Wiesel je odstupio od svog rukopisa, okrenuo se predsjedniku Sjedinjenih Država Bilu Klintonu, i rekao: "Gospodine predsedniče, posjetio sam Sarajevo, posetio sam Sarajevo i još ne mogu da spavam. To je drugi holokaust - gospodine predsedničke, morate nešto da učinite". (Švarc – Šilng, 2005)

Svjedoci pričaju da su ove riječi Eli Vizela pale kao grom iz vedra neba na okupljene zvaničnike međunarodne politike i da je auditorij bio skamenjen.[106]

Tadašnji predsednik Bosne i Hercegvine Alija Izetbegović, je u jednom očajnom pismu, 7. maja, 1995. godine, generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija, Butrosu Galiju, s teškom gorčinom morao ustanoviti kako Ujedinjene nacije svojim ponašanjem krše vlastite rezolucije. (Švarc – Šiling, 2005)

Da Evropa, ustvari, i nije imala dovoljno volje reagirati svjedoči i:

Kristian Švarc – Siling (2005), u svom feljtonu *Srebrenica, deceniju poslije*, kaže:

Prilično cinično objašnjenje dobio sam od britanskog ambasadora, koji mi je došao u kurtoaznu posjetu u moj poslanički ured u Bonu, pošto sam kritikovao držanje Evrope i javno ga žigosao.

Prilikom te posete dobio sam jedno po mom mišljenju potpuno besmisleno objašnjenje razloga za politiku Velike Britanije: nijedna evropska zemlja, kako mi je objasnio, nije ni najmanje zainteresovana za to da se ozbiljno angažuje u tom konfliktu na Balkanu, niti da se vojno umeša. U očima Velike Britanije, kraj rata će uslediti jedino zbog međusobnog "iscrpljivanja zaraćenih strana", kada se budu dovoljno naratovale.

Nekoliko dana nakon srebreničke katastrofe, čitav niz poslanika Parlamenta Savezne Republike Njemačke dao je duboko očajnu i dirljivu izjavu koju na ovom mjestu ne bi trebalo prešutjeti.

Izjava od 14. jula, 1995. godine, povodom pada Srebrenice:

Odrasli smo u zemlji koja na svojim plećima nosi beskrajnu krivicu.

Mnogi od nas su tek odrastajući shvatili da je Nemačka odgovorna za najnečovečniji genocid u istoriji. Odrasli smo s ubeđenjem da više nikada ne smemo da dopustimo da se ponovi nešto slično. A demokratija u Saveznoj Republici Nemačkoj se, zajedno sa demokratijama Evrope i Amerike, činila garantom da se takva katastrofa nikada više ne ponovi.

[106] Ibid.

Sada smo suočeni s tim da UN već tri godine lavira tamo-amo u politici prema Bosni, jer politički interesi koji su na delu u toj organizaciji ne dopuštaju jedinstveno delovanje. Prihvataju se ubijanje, selekcija i progoni hiljada ljudi.

Vodeći političari NATO se ponašaju kao da NATO i njegov vojni potencijal služe samo za simboličnu demonstraciju. Je li moguće da je Severnoatlanski savez, kao najjači savez na svetu, nesposoban da obezbedi poštovanje odluka Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija o zaštiti nedužnog stanovništva u Bosni?

Sada vidimo da važnim predstavnicima UN i NATO uopšte nije stalo do delotvornog instrumenta za spasavanje ljudi u Bosni. Time su Ujedinjene nacije tokom poslednje tri godine – klateći se između pokušaja da se nepristrasno zaštiti mir koji ne postoji, da se prikrije vlastita nemoć i popustljivost prema nekolicini članova - dopustile da ih instrumentalizuju za tolerisanje zločina u Bosni i Hercegovini. (Švarc – Šiling, 2005)

Ne čudi, onda, da je upravo od mnogih Bošnjaka poteklo pitanje: *ne ponašali se Zapad tako hladnokrvno prema zločinima u Bosni, samo zato što su u Bosni u prvom redu žrtve bosanski muslimani?*

No, i pored činjenice da su se zvaničnici, osim nekih časnih izuzetaka, trudili da do ovakvog razmišljanja dođe, postoje mnogi ljudi "iza pozornice" koji su bili uz bošnjački narod u najtežim trenucima. U pismu podrške aktivnostima logoraša Bosne i Hercegovine i njegovog Centra za istraživanje i dokumentaciju, Roy Gutman, američki novinar i publicista, između ostalog, poručuje:

Pozdravljam sve vaše aktivnosti usmjerene ka istraživanju ratnih zločina i gonjenju njihovih počinitelja u Bosni i Hercegovini, otkrivanju masovnih grobnica, istraživanju konc. logora, istraživanju istine o seksualnom zlostavljanju žena u logorima, kao metodu agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Time i svijet podsjećate na ono što se sve desilo tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu, pomažući žrtvama da se oporave, da vam se pridruže.

Ne osvrćući se posebno ni na ranije, ni na današnje žrtve zločina, posmatrajući zločin u globalnom svjetlu današnjice, i dalje nastojim pomoći javno mišljenje svim svojim aktivnostima, što će se posebno iskazati mojom novom knjigom koju izdajem zajedno sa Davidom Reiffom i W.W.NORTON KOMPANIJE, pod naslovom: Ratni zločin- šta svijet treba znat. (Švarc – Šiling, 2005)

Na kraju ovog dijela želim spomjenuti činjenicu da na prostoru Balkana, i pored svih događaja, postoji potencijal za suživot, bez dvosmislenosti. Naime, djela se pamte, ljudi odlaze. Ostat će zabilježeno da je, i pored većine u Srbiji koja je, glasajući za politiku Slobodana Miloševića i ostale patriotske snage, podržavala ono što se događalo u Bosni, pod izgovorom da su tamo Srbi ugroženi. Da sve nije bilo crno, svjedoči i postupak, nažalost, na gnusan način ubijenog Ivana Stambolića, bivšeg predsjednika predsjedništva R Srbije.

On je, zajedno s ljudima oko Beogradskog kruga i drugih nevladinih organizacija, posjetio prijatelje u opkoljenom i granatiranom Sarajevu.

Nismo mogli, nismo smjeli, da ostanemo ravnodušni - govorio je kasnije Stambolić o tome. (Tončić, 2005)

U tom kontekstu, dobro je što svi oblici zločina, obzirom na njihove težine, neće nikada zastarjeti, jer Konvencija o nezastarjevanju ratnog zločina i zločina protiv čovječnosti – donijeta 27. novembra, 1968. godine, a stupila na snagu 11. novembra, 1970. godine – govori o smislu traganja i kažnjavanja počinitelja zločina. (Sadiković, 1998)

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini je donijela na desetogodišnjicu srebreničkog masakra, deklaraciju u povodu tog događaja u kojoj se osuđuje genocid nad muslimanskim narodom Srebrenice, te izražava zaprepašćenje činjenicom da se tako nešto moglo dogoditi na kraju 20. vijeka.Također, Islamska zajednica je podržala sve napore tribunala u Hagu da se rasvijetle zločini i da zločinci odgovaraju, jer će se samo tako skinut teret kolektivne odgovornosti. Na kraju, u poslanici, mole Allaha da više nikada

ne bude ratova i genocida. To je, ujedno, i zvaničan stav Islamske zajednice u vezi Srebrenice.

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini je, također, usvojila još jednu deklaraciju, koju je reisul – ulema predočio na godišnjoj konferenciji Asocijacije za oživljavanje Poslanikovog sunneta, koja je održana u Londonu od 26 do 28. avgusta, 2005. god. u Leisteru.[107] Radi se o prijedlogu *Deklaracije evropskih muslimana* kao odgovor na 11. septembar u Nju Jorku, 11. marta u Madridu i 7. jula u Londonu.

Deklaracija se upućuje Evropskoj Uniji, muslimanima koji žive u Evropi i muslimanskom svijetu kao poziv evropskih muslimana da se u Evropi ustanovi pravni status islama, da muslimani koji žive u Evropi preuzmu odgovornost za vjeru i domovinu u Evropi, te da muslimanski svijet pomogne evropskim muslimanima u nastojanju da budu istinski vjernici i dobri građani Evrope. U uvodu teksta Deklaracije evropskih muslimana, koju je reisul – ulema pročitao u Londonu, između ostalog se kaže:

Tragični događaji od 11. septembra, 2001.god. u Nju Jorku, 11.marta, 2004.god. u Madridu te 7.jula 2005.god. u Londonu ne ostavljaju nikog ravnodušnim. Muslimani širom svijeta su posebno šokirani što se ti teroristički napadi dovode u vezu s islamom. Niko razuman ne može prihvatiti ubijanje nevinih ljudi u ime svoje vjere. Zato su muslimani širom svijeta najstrožije osudili terorističke napade u Nju Jorku, Madridu i Londonu.

Međutim, mnogi kažu da to nije dovoljno. Muslimani moraju učiniti više od toga da bi uvjerili evropsku javnost da je njihova vjera vrijedna poštovanja i da je njihov boravak u Evropi dobrodošao.

Ostavljajući po strani u Evropi one koji se teško liječe od islamofobije bez obzira da li je bilo neprimjerenog ponašanja nekih muslimana ili nije, muslimani moraju shvatiti da opći utisak koji danas vlada u Evropi nije naklonjen njihovoj vjeri. Evropski muslimani moraju ozbiljno uzeti pitanje nasilja koje neki navodno provode u ime islama, ne zato što

[107] Bilten Rijaseta Islamske zajednice u BiH, broj 526., Sarajevo, 26.avgust, 2005 (MINA).

nekima u Evropi islam nije blizak, već zato što je čin nasilja, čin terora, čin mržnje u ime islama pogrešan. To je protivno islamskom učenju. To je protivno muslimanskim interesima u svijetu, posebno u Evropi.

Evropski muslimani moraju napraviti program za borbu protiv nasilja u svijetu. Oni moraju jasno i nedvosmisleno objaviti cijelome svijetu da je islam nenasilna vjera i učiti svoju djecu da pravi put do uspjeha na ovome svijetu i spasa na drugome svijetu nije u argumentu sile, već u sili miroljubivog argumenta.[108]

Deklaracija evropskih muslimana ističe jasnu poruku da su evropski muslimani potpuno i nedvosmisleno predani načelu vladavine prava, principa tolerancije, poštivanju ljudskih prava i demokratije, te uvjerenju da svaki čovjek ima pravo na pet bitnih vrijednosti, a to su: život, vjera, sloboda, imetak i čast.[109] Pošto su se jasno izjasnili o obavezama prema Evropskoj uniji, evropski muslimani imaju pravo izraziti u Deklaraciji i zahtjeve prema Evropskoj uniji, a to su:

- institucionalizacija islama u Evropi;
- ekonomski razvoj muslimanske zajednice tako da može uživati punu duhovnu i kulturnu slobodu i nezavisnost;
- razvitak islamskih škola koje će biti osposobljene da odgajaju muslimane rođene u Evropi za izazove evropskog multikulturalnog društva;
- političku slobodu koja će omogućiti evropskim muslimanima da imaju legitimne predstavnike u evropskim državnim parlamentima;
- ublažavanje evropske politike o migraciji koja je u zadnje vrijeme veoma restriktivna prema muslimanima;
- otvaranje mogućnosti da se prizna muslimansko pravo u pitanjima personalnog značaja kao što je bračno pravo;

108 Bilten Rijaseta Islamske zajednice u BiH, broj 526., Sarajevo, 26.avgust, 2005 (MINA).

109 Bilten Rijaseta Islamske zajednice u BiH, broj 526., Sarajevo, 26.avgust, 2005 (MINA).

- zaštita evropskih muslimana od islamofobije, etničkog čišćenja, genocida i tome slično.[110]

[110] Ibid.

MEDINSKA POVELJA I LJUDSKA PRAVA

Islamska država, u Medini se nakon dolaska Muhammeda, a.s., iz Mekke, u osnovi zasnivala na ideološko-islamskim principima. (Ljaga, 1983:54) Prema tome razlikuje od tipa nacionalno demokratskih država koje srećemo danas.

Društveno-političko uređenje i djelatnosti na svim poljima ljudske aktivnosti usmjerene su u duhu principa ideološkog učenja islama.

Stanovništvo u islamskoj državi,[111] koja je nastala na temelju Medinske povelje, činili su muslimani, koji vjeruju i zastupaju ideologiju na kojoj se temelji državno uređenje i nemuslimane koji tu ideologiju ne zastupaju,[112] a koji su u terminologiji šerijatskog

[111] Pod pojmom islamska država misli se na period postojanja države koja je bila uređena po principu vladavine islamskog prava, sa halifom na čelu, koja je trajala od perioda prve države u Medini pa sve do 1924.kada je ukinut Hilafet u Turskoj.

[112] Kardavi, J., Halal i haram u islamu, Novi Pazar, 1997., str. 430

državnog prava, koje nastalo na osnovu objave Kur'ana i drugih glavnih i sporednih izvora, te medinskog ustava, nazvani 'ehluz-zimme', tj. štićenici, uz obostrano precizirana prava i dužnosti. (Muftić, 2004:486). Poznati bošnjački intelektualac, na sljedeći način opisuje situaciju u Medini, nakon dolaska Muhammeda, a.s.:

"U Medini su osim muslimana, među kojima je Muhammed, a.s., zahvaljujući islamu, pomoću bratimljenja uspostavio prave međuljudske odnose, živjeli su još i Židovi, Arapi (pagani) i nešto kršćana. Sa svima njima trebalo je urediti odnose na trajnim osnovama". (Spahić, 1996:175)

Islamska država, čiji su temelji udareni Medinskom poveljom, daju nemuslimanima šerijatom garantirana vjerska i građanska prava uz obavezu njihove lojalnosti prema državi i poštivanja postojećeg društvenog uređenja. (Karadavi, 2003:14)

U članu 1 Medinske povelje stoji:

"Ovo je spis Muhammeda vjerovjesnika, sastavljen između vjernika (muslimana) Kurejša i Jesriba (ensarija) i onih koji ih slijede i priključe im se i bore se s njima".

U drugom članu se, odmah nakon ove konstatacija, navodi da svi pobrojani jednakopravno sačinjavaju zajednicu koja se zove 'Umma'.

Član 2

Oni čine jednu zajednicu (ummu) izvan ostalih ljudi. (Karić, 1996:285)

1. Osnovna ljudska prava i Medinska povelja

Nemusliman stalno nastanjen na teritoriji islamske države je njen građanin, onda je i njemu ta država morala priznati neka prava i obavezati ga nekim obavezama. Islam uči da su prava Božiji darovi koje je dao ljudima da se putem njih reagiraju opće ljudski ovosvjetski i onosvjetski interesi. Islam "ljudsko dostojanstvo" smatra fundamentalnim za svoju ideologiju ili, drugim riječima, za svoje principe o načinu življenja.[113]

Kur'an kaže:

Mi smo uistinu sinovima Ademovim podarili dostojanstvo.

Dali smo im da kopnom i morem putuju i opskrbili ih ukusnim jelima, i dali im velike prednosti nad mnogima koje smo stvorili. (El – Isra, 70)

U osnovi su prava i slobode u islamu ograničene, nisu apsolutne. Pri njihovoj realizaciji i primjeni, uvažavaju se Božije intencije. Po toj osnovi, svako pravo koje je u skladu s tim intencijama je legalno, a koje nije nelegalno. Islam preferira opći interes nad individualnim kada dođu u kontradiktornost, ali u drugim slučajevima, svaki od ta dva interesa se mora individualno poštivati i uvažavati. (Karadavi, 1968:197)

U ovom dijelu studije cilj nam je ustanoviti da li su svi državljani islamske države u pravima i dužnostima ravnopravni, ili je islam u tome diskriminirao državljane neislamske vjeroispovijesti.

Osnovno pravilo po kom se islamsko pravo ravna pri definiranju prava i sloboda građana neislamske vjeroispovijesti je da su oni

[113] Fathi Osman, M., Moderna demokratija i koncept šure www.bosanskialim.com/rubrike/tekstovi

ravnopravni sa građanima muslimanima, tj. da imaju ista prava i dužnosti, osim u nekim određenim i neznatnim stvarima. (Karadavi, 2003:14)

Poslanik, a.s., je rekao: "Ako prihvate ugovor zimmeh, saopćite im da su im prava ista kao i muslimanima, a, također, obaveze iste kao i nama". (Karadavi, 2003:14)

Alija, r.a., je rekao:

"Oni, uistinu, plaćaju džizju (tj. porez) da bi njihovi imeci i životi bili kao i naši".[114]

Znači, načelno su svi građani islamske države ravnopravni u pravima i slobodama i pored postojanja nekih izuzetaka koji samo potvrđuju to pravilo.

Islamska država je ideološka država. Prema tome, normalno je da se za uživanje određenih prava koja se tiču te ideologije uvjetuje vjera i da se ne zadovoljava prihvaćanjem zakona te države. To nikako nije diskriminacija, već potpuna pravda i ravnopravnost. Da se neko zaduži s nečim u što ne vjeruje i sa čim nije načisto, to bi bila nepravda i nasilje. Savremene države, također, u nekim pravima prave slične izuzetke. Ovo se jasno može vidjeti u članu 2 kojeg smo citirali, a koji ukazuje da potpisnici dokumenta, odnosno Ustava, čine jednu jedinstvenu zajednicu.

Nije to zajednica kakvih imate, recimo, danas, gdje jedan narod, koji spletom historijskih okolnosti, postane većina na određenom geografskom području, prigrabi za sebe status konstituti naroda i nakon toga za druge odredi, odnosno sebi pravo odredi, da su manjine, etničke zajednice ili neke druge grupe. Glavni razlog tome je kako bi demonstrirali onu poznatu krilaticu danas – Svi su ljudi jednaki, ali su drugi jednakiji!

Oni su – muslimani, jevreji, kršćani i ostali – ti koji čine jednu zajednicu, koja uspjeva različitost pretvoriti u prednost, i to nikako ne drže za nedostatak.

---

[114] El-Mugni, tom 8. str.445. El-Bedai tom.7.str.111., prenešeno iz djela-Ahkamu zzimmijjine vel muste-minine- str.89.

Nemusliman državljanin islamske države je u to vrijeme uživao sva prava, poput prava na kretanje, zaštitu ličnog digniteta od svake vrste kršenja, slobodu mišljenja, slobodu formiranja porodice, itd.[115] Nije ga bilo dozvoljeno zatvarati ili kažnjavati osim ako to odobri islamski zakon. Isto tako, ograničiti slobodu izlaska ili ulaska na teritoriju islamske države. Islamska država nije bila obavezna samo štititi svoje državljane nemuslimane na vlastitoj teritoriji, već je dužna štititi ih od svih vanjskih napada i agresija. Ako kojim slučajem ti građani islamske države padnu u ropstvo, dužnost je islamske države osloboditi ih pa makar njihov otkup platila iz svog budžeta.

Lejs b. S'ad[116] je rekao:

"Smatram da se trebaju otkupiti iz bejtul mala i da im se ponovo da državljanstvo". [117]

Sve je ovo činjeno na osnovu ranije sklopljenog ugovora, Medinske povelje.

U članu 18. Medinske povelje se kaže:

Oni Jevreji koji nas slijede, stječu pravo na našu pomoć i podršku. Niko im neće nepravdu činiti, niti (nekom) pomoći protiv njih.

Sentencom *koji nas slijede'* ovdje se misli na one koji su pristali potpisati i prihvatiti Medinsku povelju, tako da je isključena svaka mogućnost, da se u ovom članu misli na slijeđenje u vjeri.

Na to nam ukazuje tekst 30 – tog člana;

Jevreji plemena Benu Auf čine zajednicu s vjernicima. Jevreji slobodno šire svoju vjeru, a muslimani svoju. Ovo važi za njih same, a i za njihove klijente.

Član 32.

Jevrejima Benu en-Nedžar pripadaju ista prava kao i Jevrejima Benu Auf.

[115] Gazali, M., Hukukul Insani bejne tealimul islami vel i'lani ummem el muttehideh(Ljudska prava na relaciji islam-deklaracije UN-a, Aleksandrija, 1993., str. 251.

[116] Poznati islamski pravnik.

[117] Ebu Ubejd, El-Emval, str. 127.

Član 33.

Jevrejima Benul-Haris pripadaju ista prava kao i Jevrejima Benu Auf.

Članovi 34, 35 i 36 i 37.

Jevrejima Benu Saide, Jevrejima Benu Džušem, Jevrejima Benu l Evs, Jevrejima Benu Sa'leba, ... (kao u prethodnim članovima).

Član 39.

Džefna je ogranak plemena Sa'leb, za njih isto važi isto što i za Sa'lebije.

Član 40

Benu Šutuni pripadaju ista prava kao i Jevrejima Benu Auf. (Karić, 1996:285)

1.1. Pravo na zaštitu

Da bi smo razumjeli naredne činjenice, kojim se želim baviti potrebno je imati u vidu da islamsko državno pravo, čiji su temelji počivali na Kur'anu, tj. izvorima islama – i Medinskoj povelji, nemuslimane podanike islamske države dijeli u tri kategorije:

1.Podanici koji su unišli u sastav i sklop islamske države na osnovu sklopljenog mirovnog ugovora, kakav je slučaj Jevrejima iz spomenutih plemena,

2. Poraženi na bojnom polju, i krajevi okupirani vojnom snagom,

3. Oni koji su se u islamskoj državi dobrovoljno nastanili migriranjem ili na neki drugi način. (Škapur, 1972:128)

Sve tri grupe su imale pravo, po Medinskom ustavu, uživati skoro podjednaka prava, izuzev nekih specifičnih, koji se odnose na muslimane zbog elemenata sakralnosti tih određenih izuzetaka.

Prvo od tih prava je: pravo na uživanje zaštite islamske države i islamskog društva. Ova zaštita obuhvaćala je zaštitu od svake prijetnje, bilo da je dolazila izvan – u obliku agresije – ili o unutrašnjoj nepravdi i ugnjetavanju, kako bi mogli ne smetano uživati sigurnost.

U 52. članu Medinske povelje izričito stoji:

Potlačenom treba pomoći,

Član 55. je još precizniji i eksplicitniji u pojašnjenju onoga što smo konstantirali.

Onaj ko je pod zaštitom (pripadnik grupe potpisnice Medinske povelje) smatra se ravnopravnim sa zaštitnikom, ne može mu se nanositi šteta i nepravda.

Član 60.

Među njima (potpisnicima spisa) mora biti ispomaganje protiv onog ko napadne Jesrib.[118]

Na osnovu citiranih članova, islamski pravnici su kasnije ponudili tumačenje ovog pitanja.

1.1.1. Zaštita od vanjske agresije

Pod ovim se podrazumijevalo da islamska država prema njima ima istu obavezu kao i prema muslimanima. To je dužnost islamskog vladara ili odgovornog nad muslimanima, zbog toga što posjeduje legalnu vlast i vojnu silu, kojim će im obezbjediti zaštitu.[119]

Tumačeći ovaj stav islamski pravnici i društveni radnici su u djelu, *Metalibu uli nnuha*[120] kazali:

Dužnost (vadžib)[121] *je imama*[122] *da zaštiti nemuslimane; da spriječi one koji im žele naškoditi; da oslobodi njihove zarobljenike; da odvrati one koji žele izvršiti agresiju nad njima, ako su u islamskoj državi, pa čak kada bi nemuslimani posebno živjeli u nekom gradu ili pokrajini.*

Oni to obrazlažu sljedećim riječima:

118 Jesrib je, kao što smo to već spomenuli, stari naziv za grad u kojem se je Muhammed, a.s., sklonio kad je napustio Mekku, i taj je naziv bio sve do tada u zvaničnom opticaju. Nakon toga stanovnici tog mjesta mu daju ime Medinetu Resulullah, Poslanikov grad, u čast i iz poštovanja prema njemu.

119 Kardavi, J., Nemuslimani u islamskom društvu, Novi Pazar, 2003. str.19.

120 Argumentirati mišljenje ovih i drugih islamskih pravnika uzimaju se od strane nadležnih islamskih institucija za dokaz u vjeri i odredbama koje proizilaze iz učenja vjere.

121 Vadžib je pravni termin, označava strogu obavezu izvršavanja, staviti u dužnost, obaveza koja ne zastarijeva, (Muftić, 2004:1614).

122 Halifa - predsjednik države, premijer.

Zato što se nad njima primjenjuju islamski zakoni, i što je ugovor s njima neograničen, zbog toga ga to obavezuje da se ovako odnosi prem njima kao što je obavezan da postupa tako i prema muslimanima.[123]

Poznati islamski pravnik Karafi u djelu *El-Furuk* (str. 20.) prenos mišljenje zahirijskog[124] pravnika Ibn Hazma, iz djela *Meratibu idžma*, u kojem on veli:

Nemuslimani koji su pod zaštitom muslimana, pa ako dođ neprijatelj u našu zemlju želeći ih napasti, naša dužnost je da izađem u borbu protiv tog neprijatelja sa svim što raspolažemo za borbu, i d ako treba poginemo u toj borbi braneći one koji su u Allahovoj zaštiti zaštiti Njegova Poslanika, s.a.v.s., jer prepustiti ih neprijatelju bez borb je kršenje i zapostavljanje ugovora o zaštiti.

On po ovom pitanju navodi i konsenzus islamskih učenjaka.

Kao praktična primjena načela Medinske povelje može se navest stav Ibn Tejmije[125] kada su Tatari okupirali Šam,[126] a on otišao Kotlu Šahu pregovarati o oslobađanju muslimanskih zarobljenika. Nakon pregovora, Kotlu Šah je dozvolio da se oslobode samo muslimani našto je Ibn Tejmije rekao: *Zadovoljni ćemo biti samo onda kada se oslobode svi zarobljenici, i židovi i kršćani, jer oni su pod našom zaštitom, zato nećemo ostaviti niti jednog zarobljenika; niti onog ko je pod našom zaštitom niti onog ko je od naše vjere.*

Kada je šah vidio Ibn Tejmijinu odlučnost i upornost, sve ih je oslobodio. (Karadavi, 2003:21)

1.1.2. Zaštita od unutrašnje nepravde

Drugo, veoma bitno, pravo važeće za sve stanovnike Medine je pravo na zaštitu od nepravde kojom bi, eventualno, bili izloženi

---

123 Metalibu uli ennuha tom 2. str. 602-603.

124 Zahirije - pravna škola čiji je osnivač Ibn Hazm koji je živio i radio u Španiji, dok je ona bila 700. godina u sastavu jedinstvene islamske države. (Thomas W. Arnold, Povijest islama, 164.)

125 Ibn Tejmije je poznati muslimanski naučni radnik i misionar, koga neki neupućeni povezuju sa prvom pojavom ekstremizma u islamu. On je u ovu misiju otišao kao zvanični izaslanik halife, dakle u ime islamske države.

126 Današnja Sirija, Palestina i Jordan.

od strane vlasti ili pojedinaca. Muhammed, a.s., je izgradio sistem ravnopravnosti svih ljudi pred zakonom. To je podrazumjevalo da zakon mora štititi svakog, ali i pozivati na odgovornost ukoliko bi se utvrdila eventualna umješanost dotičnog u činjenje nekog zlodjela, bez obzira da li je ono učinjeno protiv muslimana ili nemuslimana.

Medinska povelja je zahtijevala da se ovo pravo uzdigne na stepen obligatne dužnosti i zabranilo je muslimanima da dignu svoje ruke ili jezike na svoje sugrađane nemuslimane, nedozvoljavajući im da dotičnim učine bilo kakvu neugodnost ili agresiju. Zadnje nam potvrđuje i činjenica da pored bezbjednosti od tlačenja, islam nemuslimanima garantira i bezbjednost časti i obraza. Nije dozvoljeno uznemiravati ga riječima i djelima, niti ga klevetati i ogovarati. Moralno zakonske odgovornosti su i ovdje iste kao i u slučaju vrijeđanja i klevetanja muslimana. (Škapur, 1972:138) Pisac *Durrul-muhtara* kaže: Dužnost je nadležnih organa da sprječavaju uznemiravanje nemuslimana, zabrane ogovarati ih i denucirati isto tako kao i svakog muslimana.

Čast i muslimana je izdignut na stepen svjetosti, tako da islamski zakon regulira i određuje mehanizme zaštite časti i obraza kako muslimana tako i nemuslimana.

U članu 50 stoji:

Među njima (potpisnicima) treba vladati srdačnost i prijateljstvo. Neka se poštiva Spis i ne krše propisi.

U nastavku donosimo dio Povelje koji ukazuje na stremljenje medinske države ka jasnom zakonskom razgraničenju sa onima koji planiraju ugrožavati zakonom zagarantirana prava, i time kršiti Povelju.

U članu 13, Medinske povelje, kaže se:

Bogobojazni vjernici moraju se suprostaviti nasilniku ili onome ko snuje nepravdu ili zločin, krši prava ili unosi nemir među vjernike. Neka svi dignu ruku na takvoga, pa bio on i sin jednog od njih.

Iako se u ovom članu ne spominju nemuslimani, oni su, također, obuhvaćeni članom 13.

To potvrđuje čl. 16:

Oni Židovi, koji se s snama povežu (tj. koji potpišu ugovor, Medinsku povelju) stiču pravo na našu pomoć i podršku; niko ih neće tlačiti niti će pomagati neprijateljima njihovim.

Zaštita navedenih prava nemuslimana u medinskoj državi se nije tretirala samo na osnovu slova Ustava, već je to sugerirano i izvorima islamske vjere koji su se, upravo tada, objavljivali Muhammedu, a.s. U svetoj knjizi muslimana, Kur'anu, spominje se da Allah, dž.š., ne voli nasilnike, niti će ih uputiti Pravom putu, nego će im ubrzati kaznu još na ovom svijetu ili će im odgoditi tu kaznu i udvostručiti je na Drugom svijetu.[127]

Muhammed, a.s., je rekao:

"Ko učini nepravdu nemuslimanu, ili mu umanji njegovo pravo, ili ga zaduži iznad njegovih mogućnosti, ili bespravno uzme nešto od njega, ja ću biti njegov tužitelj na Sudnjem danu". (Karadavi, 2003:21)

Muhammed, a.s., također, veli:

"Ko uznemiri zimmijju ja ću biti njegov parničar, a kome ja budem parničar izgubiće parnicu protiv mene na Sudnjem danu".[128]

"Ko uznemiri nemuslimana, uznemirio je mene, a ko mene uznemiri, uznemirio je Allaha, dž.š".[129]

Ove smjernice su izuzetno važne.To je poruka upućena na dvije adrese. Muslimanima je poručeno da je od Bogu ugodnih djela razvijanje dobrih međukomšijskih i međureligijskih odnosa. S druge strane, oni koji su mislili da će Muhammed, a.s., nastaviti s praksom dotadašnjih osvajača koji su rušili, palili i ubijali, vidjeli su da im on garantira prava, ne samo sa pozicije suverene Medine, potpisnika Medinske povelje, već i s pozicije, odnosno s titulom Božijeg Poslanika.

---

[127] Kardavi, J., Nemuslimani u islamskom društvu, Novi Pazar, 2003. str.21.

[128] Ibid. Prenosi ga El-Hatib sa dobrim lancem.

[129] Prenosi ga Taberani u Evsatu sa dobrim lancem.

U članovima 47, 58, 67 jasno se ukazuje da Božija zaštita, čiji je Muhammed, a.s., namjesnik na Zemlji, nadgleda poštivanje ovog dokumenta.

Član 47

Bog jamči da će se sadržaj ovog Spisa striktno sprovoditi.

Član 58

Bog jamči da će se na najsigurniji i najbolji način sadržaj Spisa sprovoditi.

Član 67

Bog jamči da će se sadržaj ovog Spisa poštivati.

To je bilo od posebnog značaja za muslimane koji vjeruju da su u svakom trenutku pod prismotrom i da im se bilježi svaki i najmanji pokret – bilo onaj ka dobru ili onaj koji vodi zlu.

Onaj ko bude uradio koliko trun dobra – vidjećega,

onaj ko bude uradio i koliko trun zla – vidjećega. (Zilzal, 7-8)

Život štićenika[130] islamske države vrijedan je koliko i život muslimana. (Škapur, 1972:137) To je značilo da je u pogledu zaštite njegovog prirodnog prava na život, nemusliman imao istu poziciju kao i musliman, što je bitan, suštinski napredak u odnosu na ono što su prvi muslimani imali u Mekki, zbog čega su, u ostalom, bili prinuđeni napustiti je. (Hišam, 1998) Omer Ibn Hasan prenosi od Ibrahima Nehaija da je jedan musliman ubio nekog nemuslimana i da je to preneseno Muhammedu, a.s., koji je odmah kazao:

"Imam puno pravo dosljedno izvršiti obavezu prema tom štićeniku. Potom je izdao naređenje i ubica je smaknut".[131]

U 55-om članu Medinske povelje, vezano za položaj nemuslimana u pogledu zaštite njegovih elementarnih prava stoji:

Onaj ko je pod zaštitom smatra se ravnopravnim sa zaštitnikom, ne može mu se nanositi šteta i nepravda.

---

130 Zimmij – nemusliman državljanin islamske države.

131 El-inajetu fi šerhil-hidajeti, sv. VIII, str. 256., vidi: Škapur, H., Pravni položaj nemuslimana u islamskoj državi, Takvim za 1972.godinu, Sarajevo., str.137.

Ovaj član u pravnom i suštinskom smislu je dopuna 24, 25, 26, i 27 člana Medinske povelje u kojima se proklamuje zaštita elementarnih prava, u prvom redu muslimana. U početku su samo oni bili potpisnici tog ugovora, a kasnije se, članom 55, odnosi i na Jevreje i ostale nemuslimane u islamskoj državi.

Član 24

Ako neko bezrazložno ubije vjernika, pada pod zakon odmazde, osim ako ne udovolji (zahtjevu) branitelja žrtve.[132]

Član 25

Protiv njega će biti svi vjernici, sve dok ne osiguraju primjenu sankcije protiv počinitelja – zločina.

Član 26

Ni jednom vjerniku potpisniku ovog Spisa, koji vjeruje u Allaha i Sudnji dan, nije dozvoljeno pomaganje ili pružanje zaštite zločincu.

Član 27

Božije prokletstvo i srdžba na Sudnjem danu bit će na onoga ko ga (zločinca) pomogne i da mu utočište. S njime nema ni moralnog niti materijalnog općenja.

Ispravnost 55–og člana povezivanja Medinske povelje sa članovima 24. i 27. temelji se na zvaničnim izjavama Muhammeda, a.s., koje je dao u svojstvu legitimnog i, u to vrijeme, ekskluzivnog – kazano današnjim rječnikom – glasnogovornika Božije vjere i zakona.

Muhammed, a.s., veli:

"Ko ubije našeg štićenika neće pomirisati miris Dženneta,[133] iako se njegov miris osjeti na četrdeset godina hoda".[134]

[132] Pod zahtjevom branitelja žrtve se misli na činjenicu da u islamskom krivičnom zakonu, ako neko izvrši namjerno ubistvo, sud nema pravo osloboditi optuženog smrtne kazne. Jedino je porodica žrtve mjerodavna, na njeno insistiranje sud može osloboditi optuženog kazne.

[133] Vrt, perivoj, bašča, mjesto za vjernike na onom svijetu, Muftić, T.: Arapsko-bosanski riječnik, ., III izdanje, Sarajevo, 2004., str. 244.

[134] Prenosi ga Ahmed, Buharija u poglavlju o džizji,Nesai i Ibn Madže u poglavlju o krvarinama Abdullaha bin Amra El-muahid,kao što smatra Ibnul-Esir,

Muhammedov, a.s., primjer slijedili su i njegovi nasljednici. Prvi halifa, Ebu Bekr, prateći Jezida b. Ebu Sufjana u pohod, u suzbijanje napada Bizantinaca na Siriju, dao je sljedeću zapovijest:

"Naređujem ti da se pridržavaš sljedećih stvari:

1. Ne ubijaj žene, djecu i starce;
2. Ne sijeci palme i druga stabla voćnjaka;
3. Ne spaljuj usjeve;
4. Ne ruši ništa što nije sklono padu;
5. Ne kolji stoku, osim samo onoliko koliko ti je potrebno za ishranu vojske;
6. Ne budi kukavica;
7. Ne pretjeruj ni u borbi ni kao pobjednik;
8. Naći ćeš ljude koji tvrde da su se dobrovoljno zatvorili u samostane. Nemoj ih uznemiravati, nego ih ostavi na miru;
9. Špijune i huškače na rat ne treba štedjeti". (Mehić, 1977:116)

Omer ibn Hattab (došao na vlast 635. g.), nakon osvojenja Egipta, šalje pismo namjesniku i vojskovođi koji je osvojio ovu zemlju, u kojem ga upozorava:

"U Egiptu se s tobom nalaze štićenici (zimmijj) islamske države. Muhammed je oporučio lijep postupak sa štićenicima države. Od Muhammedovih izreka je i ova: "Ko počini nasilje nad kršćanima i židovima ili ih optereti onim što oni ne mogu podnijeti i izdržati, ja ću mu biti protivnik na Sudnjem danu." O Amru, čuvaj se da ti Muhammed ne bude protivnik na Sudnjem danu, jer onaj koga optužuje Muhammed izgubit će parnicu." (Busaldžić, 1997:135)

U vrijeme muslimanskih osvajanja, moglo se dogoditi da u ratnim dejstvima stradaju i nedužni nemuslimani, civili. Islamska vojska je činila sve da se broj žrtava smanji, i ako je bila u ratu s državama čiji su oni bili stanovnici. U tom smislu, Omer ibn Hattab, u svojstvu halife i glavnokomadujućeg vojske, izdaje naređenje vojskovođama

najviše se tim terminom nazivaju građani nemuslimani u islamskoj državi, a ponekad se tim imenim nazivaju i drugi nevjernici ako se s njima postigne sporazum da se okanu rata.-Fethul kadir, tom 6. str.153.

na terenu, prilikom rata s Persijom, da ne postavljaju vojne logore u blizini naseljenih mjesta u kojima žive nemuslimani koji su lojalni podanici islamske države (Busaldžić, 1997:135)

Omer je izdao ličnu zapovijest i Ubejdetu ibn Džerrahu da spriječi svaki pokušaj nanošenja štete nemuslimanima, pa makar ona dolazila i od neprijatelja.[135]

Muslimani su se i u najtežim trenucima ratovanja sa nemuslimanima znali držati moralnih kodeksa. U jeku najveće bitke za Jerusalim, za vrijeme Trećeg krstaškog rata, saveznici Engleskog kralja Ričarda Lavljeg srca – Fridrih I Barbaros i Filip III August su ga pokušali ubiti trovanjem. Kada mu je Salahudin Ejubija, tadašnji vladar muslimana, poslao svog ličnog ljekara, te zajedno s njim brata Adila. Kada je liječnik stigao kod Ričarda, njegovi ljudi su se pobojali da ga ovaj ne želi dokrajči. On mu na to odgovori:

“Nema razloga strahovanju. Muslimani nikada ne zadaju udarce iza leđa, niti se služe prevarom. Smrt vašeg kralja trovanjem nebi donijela nikakve koristi ni slave Salahudinu. Ono što se postigne prevarom ili na drugi nedostojan način ne može se smatrati uspjehom. Ne bi bilo viteški bolesna otrovati. Bolesniku ma ko on bio, treba pomoći”. (Hilić, 1992:48)

Mnogo je zvaničnih dokumenata koji idu u prilog iznesenom, ali se bojim da bi nas njihovo spominjanje odvelo daleko, zato ćemo se zadovoljiti.

Na osnovu brojnih odredaba ustava i zakona Medinske države, Medinske povelje, te vjerskih postulata, nemuslimanima u tadašnjoj islamskoj državi garantirana su sva osnovna ljudska prava. Poštivanje ličnosti drugog bilo je izričito propisano, čak do zabrane ruganja i sarkazma.[136]Istovremeno, pojam veoma naglašene ljudske odgovornosti podrazumjevao je dužnost pojedinca da priznaje, čuva i afirmira lično dostojanstvo. Kroz tu dvostruku prizmu, ličnu i

[135] Ibid.

[136] *'O, vjernici, neka se muškarci jedni drugima ne rugaju, možda su oni bolji od njih, a nii žene drugim ženama, možda su one bolje od njih.'* (XLIX (Sobe, 11)

kolektivnu, musliman poima čovjekovo dostojanstvo (Biosard 2002: 106).

Zaštita ljudskih prava građana muslimanske države nije ovisila o religijskom porijeklu tih ljudi.

Na osnovu citiranih članova Medinske povelje, jasno se vidi da su nemuslimani u državi koja je oformljena u Medini i na čijem čelu se nalazio Muhammed, a.s. – i u svojstvu prvog čovjeka države Božijeg poslanika – bili u prilici uživati institucionalnu zaštitu osnovnih ljudskih prava, prava na zaštitu od vanjske agresije, prava na zaštitu od unutrašnje nepravde, pravo na zaštitu života i časti. To je bio preduvjet za ostvarivanja ostalih vidova osnovnih sloboda i prava.

Na kraju ovog dijela želim odgovoriti na jedno koje držim izuzetno važnim u pogledu razumijevanja svih detalja muslimansko-nemuslimanskih odnosa. To je pitanje džihada.

1.1.3. Džihad – borba na Božijem putu

Jedno od najosjetljivijih pitanja a koje želim pojasniti, nakon što sam govorio o garancijama islamskog zakona i ustava islamske države za život svojih građana i ostalih nemuslimana s kojima islamska država nije u ratu, jeste pitanje džihada.

Namjera mi je, u kratkim crtama, navesti stav Kur'ana i hadisa o ovom pitanju i mišljenja nekih ljudi od nauke. Mislio sam navesti i neke negativne stavove o džihadu, koje su izrekli poznati islamofobisti u Srbiji, ali ću se zadovoljiti citiranjem stava o džihadu koji je svrstan u dio nastavne jedinice u jednom odudžbenika za srednje škole.

Dužnost pravovjernih muslimana je da ratom šire svoju vjeru.

187. Ubijajte neprijatelje gdje ih god nađete i isterujte ih odakle bi i oni vas istjerali, jer je građanska neposlušnost gora od poraza u ratu. (Perović, Smiljanić, 2002).

Ovdje se iznosi nekoliko neistina, ali 187 - im ima ulogu onemogućiti onoga koji želi provjeriti navode, a ne poznaje Kur'an da to ne uspije.

Namjerno nisu citirali ajet ispred ovog koji suštinski mijenja kontekst:

I borite se na Allahovom putu protiv onih koji se bore protiv vas, ali vi ne otpočinjite borbu! - Allah, doista, ne voli one koji zapodijevaju kavgu. I napadajte takve gdje god ih sretnete i progonite ih odande odakle su oni vas prognali (a ne odakle bi i oni vas istjerali). *A zlostavljanje je gore od ubistva!* (El-Bekare, 190 – 191)

Džihad je:

I kad bi ti pružio svoju ruku prema meni da me ubiješ, ja ne bih pružio svoju prema tebi da te ubijem,

jer ja se bojim Allaha, Gospodara svjetova.

I borite se na Allahovom putu protiv onih koji se bore protiv vas, ali vi ne otpočinjite borbu! - Allah, doista, ne voli one koji zapodijevaju kavgu. (El-Mai'de, 28)

Smatra se da je iz ovog sto devedesetog ajeta druge sure proizišao "sveti rat" tzv."borba na Allahovom putu" – "rat za vjeru" – džihad.

Prijevodi 190. ajeta druge sure El-Bekare Džemaluddina Čauševića i hafiza Muhammeda Pandže (1969):

Borite se na Božijem putu protiv onih koji se bore protiv vas! Ne prelazite granice! Zaista Allah ne voli one koji prekoračuju granice (onoga što je dozvoljeno).

Međutim, tumačenja i bilješke Džemaluddina Čauševića su vrlo dramatične, zanimljive i informativne.

Ovo je prvi ajet koji dopušta ratovanje. Šest ajeta se bavi ovim pitanjem i završavaju se 195. ajetom. Ovim ajetom se naređuje muslimanima da stupe u borbu s onima, koji ih napadnu. Iz ovoga jasno razabiremo da rata može biti samo u slučaju odbrane i da je propisan bio zato što su muke i patnje muslimana postale nepodnošljive, zapisao je Čausević.

U ratu se nisu smjele prekoračiti granice dopuštenog.

Borba koja sadrži ove uvjete naziva se "borba na Božijem putu", naveo je Čaušević.

Nema nijednog ajeta koji bi dopustio rat u cilju širenja vjere. Ono što se govori da Kur'an dopušta ratovanje radi širenja vjere proizvoljna su pričanja, nedovoljno informiranih, ili neprijatelja islama. Iz ovoga je posve jasno da je islam neprijatelj ratovanja, dopušta ga samo u krajnjoj nuždi, kada muslimanima prijeti životna opasnost. U Medinskom ustavu, u članu 44, stoji:

Neka Židovi i muslimani priskoče jedni drugima u pomoć protiv svakoga ko napadne Jesrib (Medinu).

Član 45:

Ako se od njih (tj. od Židova) traži da zaključe mir i da ga poštuju, oni će ga zaključiti i poštovati. Isto tako, ako oni zatraže od muslimana to isto, imat će iste obaveze prema vjernicima. Ovo ne uključuje slučaj rata za vjeru (din).

Odbrana Medine i zaključenje mira obaveza je svih, Židova i muslimana, a rat za vjeru (samo) vjernika! Ovo je jedan jedini put da se u Medinskom ustavu spominje "rat za vjeru". (Hamidullah, 1990:186)

Abdulah Škaljić u u riječima *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku* (1979) naveo je i kratko objasnio: "džihad-adu m (ar.) rat za vjeru, borba za odbranu vjere". Milan Vujaklija u *Leksikonu stranih reči i izraza* (Beograd 1961) i ne spominje džihad.

El-Mewdudi (1992) objašnjavajući pojam džihada, kaže:

Uložiti krajnje zalaganje i napor pri sprovođenju ideje.[137]

U medijima se često spominju i poistovjećuju pojmovi kao "sveti rat" i džihad. U islamu ne postoji pojam "svetog rata". Misli se na džihad, što znači "naprezanje na Božjem putu". Svaka upornost koja se poduzima u svakodnevici da bi se postiglo Božije zadovoljstvo može se smatrati džihadom. Jedan od najviših stupnjeva džihada je dignuti se protiv vladavine nekog tiranina i reći mu istinu. Pod pojmom džihad isto tako se podrazumijeva i uzeti oružje u ruke za obranu islama ili

137 Abu al-Ala al-Mawdudi, S., Džihad u islamu, Takvim za 1992.godinu, Sarajevo, 1992., str.66.

neke muslimanske zemlje. Ovaj način džihada mora se proglasiti od religioznog vođstva neke zemlje ili od nekog muslimanskog državnog poglavara koji slijedi put Kur'ana.

Iskorištavanje koncepta "džihad" za agresiju protiv nedužnih ljudi, odnosno za teror, nepravedno je iskrivljavanje pravog značenja termina." [138]

"Najodabranija borba, džihad, je: reci istinu pred nepravednim vladarem". (Mehmedović, 1991:188)

Muslim (sened) je zapisao: "Došao neki čovjek Muhammedu, a.s., i rekao mu:

- Dajem ti prisegu da ću krenuti u hidžret (preseljenje) i da ću se boriti na Allahovom putu, a sve u namjeri i želji da me Allah nagradi.
- Je li ti živ koji od roditelja?
- Jesu oba.
- Želiš nagradu od Allaha?
- Da.
- Vrati se roditeljima, čini im dobro i pazi ih, pa će ti se računati kao da si bio u ratu.

Abdulah Mesud kaže: "Upitao sam Allahovog Poslanika:

- Koje je djelo najmilije Allahu, dž. Š.?
- Namaz koji je obavljen na vrijeme.
- A koji iza toga?
- Dobročinstvo roditeljima.
- A koje onda'
- Borba na Božijem putu."

Jakub Memić (str. 234 i 374) prenosi nekoliko izreka Muhameda a. s.:

[138] Lendić, L., Džihad- sveti rat?, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, odsjek za sociologiju, Sociologija – Hrvatski jezik i književnost, 2. godina studija, Metode istraživanja II prof. dr. sc. Vjekoslav Afrić, llendic@ffzg.hr

"Zarađivati na dozvoljen način (s halalom), isto je što i rat na Allahovom putu (džihad)".

"Ko nema milosti prema ljudima, ni Allah neće imati milosti prema njemu".

Muhammed, a.s., kaže:

"Bog mrzi one koji mrze. I naročito: Čini dobro drugome. Nemoj da te vjera otvrdne nego omekša. Ne zastrašuj nikoga, razgovaraj prijatno i utješi rastuženoga"!

Temelj, uvjet svega nije rat, nego mir, ali uvijek budite spremni i dobro naoružani, da ne bi uslijed vaše slabosti neprijatelj našao kakav izgovor, da poremeti mir. (Bjelevac, 1979:208) Amerikanac Filip Hiti (1973: 108 – 109) je u monumentalnoj *Istoriji Arapa* napisao:

Sveti rat. Dužnost svetog rata (sura 2, 186-190) podignuta je na dostojanstvo šestog stuba, u najmanju ruku od sekte haridžija.[139]

Filip Hiti smatra da je sveti rat propisan drugom kur'anskom surom, ajetima 186-190, što smo naprijed naveli. Britanac William Montgomery Watt u djelu *Muhamed: prorok i državnik* objašnjava prelaz od pustinjskih i plemenskih prepada i pljačkaških pohoda na borbu na Alahovom putu, sveti rat i džihad. U takvim borbama su najčešće učestvovali muhadžiri, a potom i ensarije. Muhadžiri su se, napadajući kurejšijske karavane, svetili zemljacima i komšijama zbog izgnanstva s rodne grude i iz zavičaja. Međutim, to više nije bio plemenski rat. Muhammeda, a.s., je vlastito njegovo pleme prognalo, a usvojila Medina. Ummet je zajednica vjernika (islamskih) koja je prihvatila Svevišnjeg i Svemogućeg. *Džihad* se prevodi kao *boriti se*, a odgovarajuća glagolska imenica je *džihad* ili *borba* koja označava i "sveti rat".[140]

U *Leksikonu islama* postoji odrednica *Džihad*, u kojoj je zapisano:

[139] Hiti, F., Historija Arapa, Sarajevo, 1973, str. 108-109.

[140] Watt, W.M., Muhammed, Državnik i Poslanik, Sarajevo 1985, str. 108-109.

"U kur'anskim surama iz Mekke upućuje se na strpljivo podnošenje napada; drugi stav nije bio moguć. Ali u Medini se javlja pravo da se odbije napad, a postupno to pravo prerasta u dužnost da se bori i pokori neprijateljski nastrojene žitelje Mekke."[141]

Iz Kur'ana i Muhamedovog dopisivanja sa vladarima i silama u susjedstvu shvaćeno je da protivnike "treba pokoriti, jer su opasni i nevjerni". I nakon Muhammedove smrti su "muslimani krenuli na pohode i izvan Arabije".

U *Leksikonu* je istaknuto:

Narod protiv kojega se priprema džihad, najprije mora biti pozvan da prigrli islam. Ako to odbije, još ima jednu mogućnost: mora priznati muslimansku vladavinu, postavši 'šticenik' (dimmi) i plaćajući džizju i haradž (harač) ili se mora boriti. Ako prigrle islam, a to im je moguće čak i u času kada se suoče s protivničkom vojskom, oni postaju dio islamske zajednice, sa svim pravima i dužnostima".[142]

"Džihad, možda najpogrešnije upotrebljavan islamski izraz, uključuje mentalna, moralna i fizička stremljenja i borbu na Allahovom putu", zapisala je Lejla Hasib, islamska književnica iz Kanade.

"Džihad iziskuje potporu istine i pravde! (Leksikon islama, 1990:160)

Lejla Hasib je objasnila da je džihad istovremeno i bitka protiv zla i tlačenja (koje dopire izvana) angažiranje čitavog jezika, pera i ruke, ali i bitka protiv čovjekovih zlih namjera, loših želja i lošeg unutarnjeg ja!

Trevor Ling u ozbiljnoj i dokumentovanoj *Istoriji religija Istoka i Zapada* kaže:

"Ono što ovde vredi, takođe, naglasiti jeste da je izraelska religija zaveštala zapadnoj kulturi... ideju o svetom ratu". (Ling, 1992:32)

Džihad je bitka za čovjeka, za obitelj i prijateljstvo, za ispravnost u spoljnoj i unutrašnjoj politici, međudržavnim i političkim odnosima.

[141] Leksikon islama, Sarajevo, 1990, str. 160.
[142] Ibid.

Može se i smije se napisati da je džihad više nego bitka i iznurivanje, više nego moral i intelekt, više negoli saradnja i dobrosusjedstvo. Džihad je sve to, ali i više od toga što se može saopćiti i povjeriti, postići i ostvariti među ljudima i u zajednici.

1.2. Politička prava i Medinska povelja

Politička prava su prava koja čovjek dobiva na osnovu toga što je član neke političke institucije, poput prava na izbor za neku od javnih funkcija, pravo glasa, pravo kandidiranja, itd. To su prava preko kojih pojedinac učestvuje u kreiranju i vođenju državne politike. (Senhuri, 268) U užem smislu, takva prava su, na primjer, aktivno i pasivno biračko pravo i pravo na pristup javnoj službi. (Dimitrijević, Paunović, 1997:174)

Kada promotrimo ta prava i uporedimo ih s pravima koja uživa musliman u islamskoj državi vidjet ćemo da nemuslimani samo u određenim i jasno definiranim situacijama nisu jednaki u njihovom uživanju. Nemuslimanu u islamskoj državi nije dozvoljeno preuzeti neke javne funkcije, poput predsjedništva i upravljanja vojskom.

Liderstvo u islamu je vjersko zastupništvo u zaštiti vjere i predvodništvo u ovosvjetskom životu skladno postavljenim normama. (Ibn Haldun, 1991:191) Prema tome, logično je da spomenuti položaj ne može preuzeti nevjernik. Što se tiče svih vrsta i oblika vojnih operacija – jedan od oblika džihada – to se, također, temelji na vjerskom faktoru, iz čega proističe da je pravda zadužiti tom obavezom onoga koji vjeruje i slijedi vjeru radi koje ratuje. No, i pored toga, ako nemusliman državljanin islamske države želi učestvovati u ratu, to će mu se i omogućiti, ali ne može biti glavni narednik.

To smo imali prilike čitati i iz samog teksta povelje, gdje se govori da će muslimani i Jevreji, zajednički organizirati odbranu grada Medine, u slučaju napada.

Član 29

Jevreji će dijeliti troškove s vjernicima dokle god budu saveznici u borbi.

Član 44

Niko se od ovih ne može priključiti (pohodu muslimana) osim s dozvolom Muhammeda, Allah ga blagoslovio i spasio.

Član 49

Potpomagat će se (svi) međusobno protiv neprijatelja ovog Spisa.

Član 53

Jevreji snose dio troškova s muslimanima sve dok su ratni saveznici.

Član 60

Među njima (potpisnicima Spisa) mora biti ispomaganja protiv onog ko napadne Jesrib.

Član 63

Svakom pripada dužnost odbrane (grada) od neprijatelja koji mu se sučeli.

Kako je vidljivo iz ovih članova, u prvim danima je bilo potrebno obezbjediti sigurnost u Medini, te su svi njeni stanovnici imali obavezu da sebe i svoj imetak stave u tu svrhu. Kasnije, učešće Jevreja u ratu s muslimanima uvjetovano je dozvolom Muhammeda, a.s.

Početkom novembra, 1877. godine, Travnički okrug je tražio saglasnost kabineta paše za primanje u oružnike katolike radi obezbjeđenja Podgorja - naselja u jajačkom kajmekamatu. Komisija za vojne poslove Vilajeta je prihvatila prijedlog, napominjući da odbrambene jedinice budu mješovitog sastava s jednakim brojem muslimana i kršćana i sposobnim zapovjednicima muslimanima.[143]

Van ovih, sve ostale funkcije koje su u opis radnog mjesta, nisu imale elemente sakralnosti – bile su pristupačne nemuslimanima. Nemuslimanu, državljanu islamske države, je dozvoljeno da bude vezir,[144]kao i da sakuplja poreze i glavarine. (Ebu J'ala, 124) Pored svega toga, status nemuslimana u islamskoj državi ne treba nas čuditi

143 Orijentalni institut Sarajevo, br. Inv.109/77.g.

144 Vezir –ministar, , Muftić, T., Arapsko- bosanski riječnik, III izdanje, Sarajevo, 2004.,
str.1633.

što se tiče spomenutih prava – kada se ima na umu da je preuzimanje javnih funkcija u islamskom pravu zaduženje, a ne pravo. To je zaduženje kojim islamska država zadužuje pojedinca da ih izvrši, a to ni u kom slučaju nije njegovo pravo koje islamska država ima prema njemu.

1.2.1. Pravo na vršenje funkcija u svjetlu teorije i prakse

Nemuslimani u islamskoj državi su imali pravo vršiti državne funkcije kao i muslimani, (Gazali, 1993:251) osim, funkcija koje imaju vjerski karakter, kao što su: imamet, upravljanje državom, vojskom, suđenje među muslimanima, uprava nad zekatom i tome slično. (Karadavi, 2003:38)

Sudstvo u islamu znači suditi po islamskom zakoniku (šerijatu), zato se ne može tražiti od nemuslimana da sudi po onom u šta ne vjeruje.

Takav je slučaj i sa prikupljanjem i raspodjelom zekata kao i drugim vjerskim funkcijama. Ali to ne znači da nemusliman ne može biti sudija, jer je osnovno pravilo da u islamskom pravu nemuslimani imaju potpunu autonomiju sudstva kada su u pitanju njihovi odnosi, osim kada se radi o teškim krivičnim djelima. (Semahi, 1999:103).

Sve ostale funkcije, osim gore spomenutih, dozvoljeno je povjeriti nemuslimanima, ako ispunjavaju neophodne uvjete za njih, kao što su kvalifikacije, povjerljivost i lojalnost državi.

Sam Poslanik, a.s., je u Etiopiji za ambasadora imenovao kršćanina po imenu Amr b. Umejje ed-Damirija. (Arnold, 1990:89)

Neke idolopoklonike je imenovao za učitelje, dok je druge uzeo za obavještajce i špijune.[145]

Omer b. Hattab je, također, na svom dvoru imao mnogo kršćana i židova. Koliku su toleranciju muslimani imali prema njima, vidi se i iz toga što neki veliki islamski pravnici - kao što je Maverdi - smatraju da je dozvoljeno nemuslimanu u islamskoj državi vršiti funkciju ministra u *vizareti - tenfiz* (što odgovara današnjoj funkciji

[145] Buhari, Kitabul ahkam, babu ma jekrehu minel hirsi 'alel imareti.

ministra, op. prev.) Taj ministar prenosi naredbe halife i realizira ih, kao što primjenjuje i odredbe koje presudi halifa. Suprotno ministra vizaretu-ttefvida (čija funkcija odgovara predsjedniku vlade – op. prev.).

Ovom veziru, halifa prepušta upravljanje po svom nahođenju političkim, administrativnim i ekonomskim pitanjima. (Karadavi, 2003:38) Za vrijeme Abasija (oko 700. po gregorijanskom kalendaru) neki kršćani su bili ministri više puta, kao što su bio Nasr bin Harun 369. h.g., i Isa bin Nestures (380. h.g.). Prije njih je jedan kršćanin, Serdžun, bio je pisar Muavije bin Sufjana. (Arnold, 1990:89)

Ponekad bi ova tolerancija u ovim stvarima prelazila granice na uštrb prava muslimana, što je nagnalo muslimane u nekim historijskim razdobljima da se žale na bespravnu prevlast nad njima od strane Židova i kršćana. Zapadnjački historičar, Adam Mic (1940:86) u djelu *Islamska civilizacija u četvrtom hidžretskom stoljeću*, kaže:

"Od stvari kojima se čudimo je mnoštvo službenika, namjesnika, velikih funkcionera i guvernera nemuslimana u islamskoj državi, kao da kršćani vladaju muslimanima u islamskim državama. Žalba na to što nemuslimani sude muslimanima u krivičnim sporovima je žalba koja postoji odavno."

Zadnje od ovih slučajeva koje je zabilježila historija je praksa Osmanske države u posljednjem svom periodu. Ona je povjerila mnoge važne i osjetljive funkcije svojim podanicima nemuslimanima, koji su joj kovali zavjeru propasti, tako da su većina njenih predstavnika i ambasadora u stranim državama bili kršćani.[146]

Ovo, doista, govori o visokom stepenu pravednosti koja je nastala na osnovu izvora islama, te na osnovu prvog Ustava u Medini.

Normalno je da nekada vlast ograniči dostupnost nekih položaja i samim muslimanima, pa i nemuslimanima, kako bi ih povjerila onim koji su najodaniji, kako bi se sačuvao suverenitet zemlje.

[146] Ibid.

1.3. Zaštita ekonomskih prava nemuslimana u islamskoj državi

1.3.1. Pravo na posjedovanje lične svojine

Imetak nemuslimana podanika je zaštićen, kao što su im zaštićeni i životi i tijela, te svako od njih ima pravo na ono što je vlastitim trudom stekao ili mu neko poklonio ili na neki drugi dozvoljen način do njega došao. (Gazali, 1993:255) To se vidi iz brojnih članova Povelje koji govore o dozvoljenosti posjedovanja imetka nemuslimanima, kao i da imaju pravo raspolagati svojim imecima bez miješanja države, osim zahtjevom za određenim izdvajanjem u vanrednim okolnostima. Pokazatelj tog stanja je i dokument kojeg je Poslanik napravio u vidu ugovora sklopio sa stanovnicima Nedžrana, koji su bili kršćani:

"Stanovnici Nedžrana i njihovi podanici imaju Allahovu zaštitu, zaštitu Njegova Poslanika, s.a.v.s., za svoju imovinu, vjeru i bogomolje, te za sve ono što posjeduju, bilo to malo ili puno". (Ebu Jusuf, 2003: 27)

U Omerovoj ahdnami Ebu Ubejdu bin Džerrahu stoji:

"Spriječi muslimane da im nanose nasilje i štetu, i ne dozvoli im da im jedu njihov imetak, osim samo sa njihovom dozvolom". (Ebu Jusuf, 2003:27)

Već smo spomenuli Alijin govor u kome stoji:

"Oni, uistinu, plaćaju džizju da njihovi životi i imeci budu kao i naši".

Kada je Amr ibn As zauzeo Egipat nije prihvatio nagovor Zubejrov da obradivu zemlju razdijeli njihovim vojnicima; i halifa Omer ga je u tome podržao i naredio da se zemlja ostavi vlasnicima (Ebu Jusuf, 2003:27)

Ovako su muslimani postupali s nemuslimanima tokom historije. Ko bi ukrao imetak nemuslimana, bila bi mu odsječena ruka; ko bi mu oteo imetak, sankcionirani imetak bi bio vraćen njegovu vlasniku; ko bi uzeo dug od njega, morao bi ga vratiti, a ako bi izbjegavao vratiti u

mogućnosti vladar bi takvog zatvarao sve dok mu ne bi isplatio dug. (Karadavi, 2003:38)

Građani nemuslimani, u skladu s državnim zakonom, imaju kao i građani muslimani potpuno pravo na rad, zanimanje i posao koji odaberu. Islamski pravnici su po tom pitanju jasno i decidno rekli da su njihovi kupoprodajni i drugi poslovi i postupci validni i punovažni, kao i ugovori i postupci građana muslimana, i pored toga što dozvoljavaju alkohol i svinjetinu. Njihovi imeci su sveti, kao i imeci muslimana (Karadavi 1985: 89). Ako bi musliman uništio alkohol ili ubio svinju morao bi to kompenzirati po mišljenju hanefijskih pravnika. (Karadavi, 1985:89) Muslimanu je alkohol strogo zabranjen i određene su mu zakonske sankcije ako se dokaže da pio, ali se svi pravnici slažu da je nemuslimanima to dozvoljeno, i ne snose nikakve zakonske posljedice ako se nađu da piju. (Ahmed Mer'i, 1997:443) Jedini je uvjet da to ne čine javno pred muslimanima, kako ne bi došlo do neželjenih reakcija. (Karadavi, 1985:89)

Adam Mic veli:

"U islamskom šerijatu ničeg nije bilo čime bi se zatvorila nemuslimanima bilo koja vrata posla.

Oni su bili veoma poznati u proizvodnji koja im je donosila velike zarade. Bili su, također, mjenjači novca, trgovci, vlasnici nekretnina i ljekari. Čak su bili organizovani u sindikatima, tako npr. većina velikih mjenjača novca u Šamu bili su židovi, dok su većina kršćana bili ljekari i pisari. Predsjednik kršćana u Bagdadu bio je lični halifin ljekar. Također, židovski predstavnici i velikani imali su kod halife neke funkcije".

Thomas W. Arnold u djelu *Povijest islama – historijski tokovi misije* (1896) navodi zanimljiv podatak:

"Lični ljekar Harun er-Rešida bio je kršćanin po imenu Džebrail (Gabirel), čiji je prihod od privatnog imanja iznosio osam stotina hiljada dirhema pored toga što je preko liječništva, koje je vršio kod halife, dobivao dvije stotine hiljada dirhema".

Da zumiramo: postojala su određena ograničenja u ekonomskom poslovanju koja su važila i za muslimane i nemuslimane. Sve što se tražilo od njih – što je bilo zabranjeno i muslimanima – je da ne posluju s kamatom, jer je kamata zabranjena i po njihovoj vjeri i radi općeg interesa. Također im se ne dozvoljava prodaja alkohola i svinjetine u većinskim muslimanskim dijelovima zbog poštivanja većine i javnog reda države u kojoj žive. (Karadavi, 1985:149)

Doduše, islamski pravnici su kod slobodne trgovine i pitanja rasta zarade postavljali i muslimanima i nemuslimanima određene uvjete:

- Da rast ne bude ostvarivan na nezakonit način, pa da se ne nanese šteta drugima, kao što to čini rast imovine kroz monopol, varanje i eksploatisanje drugih ljudi;
- Da rast ne bude ostvarivan na način suprotstavljanja moralno-etičkim principima koje je uspostavio islam. (Nabhan, 1991:149)

1.3.2. Džizja, haradž – porez

Džizja je, možda, jedna od najvećih zamjerki koja se spočitava islamu po pitanju diskriminacije nemuslimana u islamskoj državi. Nesimpatizeri islama je predstavljaju kao vid diskriminacije, terora, ponižavanja i neposrednog prisiljavanja nemuslimana da prime islam i oslobode se nameta. Ono što je bitno spomenuti prije elaboriranja spomenutog problema, je status štićenika i odnos prema njima, te priroda njihovih obaveza prema islamskoj državi, jasno je formuliran u Muhammedovim, a.s., izrekama:

"Vi ćete ratovati sa raznim narodima pa i pobjeđivati ih. Oni će se bojati od vas svojim imecima više nego sami sebi i svojim sinovima... (u drugoj verziji:... i tražiće sklapanje mirovnog ugovora s vama) pa ne teretite ih obavezama preko njihove mogućnosti!

Pazite! Ko zimmiji, nakon međusobno sklopnjenog ugovora, učini nasilje, uskrati mu neko njegovo pravo, optereti ga dužnostima mimo njegovih stvarnih mogućnosti, ili mu nešto oduzme bez njegove volje i pristanka, ja sam mu tužitelj na Sudnjemu danu". (Ebu Davud, 1972:129)

Iz navedenih izjava se da zaključiti:

- ugovoreni uvjeti u međusobno sklopljenom ugovoru sa zimmijima moraju se dosljedno izvršavati;

- nije dozvoljeno oduzimati njihovu imovinu, otimati im zgrade, primjenjivati na njih strožije propise građansko-krivičnog zakona, miješati im se u vjeru i vjerski život, narušavati i oskrnjavati njihove svetinje;

- nije dozvoljeno činiti im ma kakvu nepravdu, krnjiti njihova ugovorena prava, teretiti ih obavezama preko stvarne mogućnosti i oduzimati im išta bez volje i međusobnog sporazuma.

- ja sam mu tužitelj na Sudnjem danu - Pod ovim se ne misli da mora čekati pravdu na Onom svijetu. Ovo je razumljiva poruka svakom muslimanu: Ne samo da ćeš imati pravne posljedice pred zakonom islamske države, već pošto vjeruješ u odgovaranje pred Bogom, znaj da ćeš i tada polagati račune, a Muhammed, a.s., će ti biti tužitelj.

Šta je džizja

Džizja je godišnji porez na osobe – predstavlja neznatan dio imetka – kojim se obavezuju sposobni i punoljetni muškarci shodno materijalnoj situaciji. Siromašni građani nemuslimani su potpuno oslobođeni ovog poreza. (Karadavi, 2003:51) Bitno je naglasiti da džizja nije islamska tvorevina. Ova vrsta danka je poznata još kod starih Egipćana, Grka, Rimljana i Perzijanaca. Kada su Rimljani zauzeli krajeve današnje Francuske (Galije), razrezali su na svakog stanovnika glavarinu (vojnicu) u iznosu od 9-15 zlatnika (džunejha), a to je 4-5 puta više od uobičajenih islamskih vojnica. (Škarup, 1972:131) Thomas W. Arnold, čuveni historičar (1990:85), govoreći o pravu kršćana da ostanu u svojoj vjeri u mjestima koja su muslimani zauzeli, spominje džizju:

"Istina, njihova privrženost kršćanstvu imala je za posljedicu plaćanje džizje. Džizjom su se zvale sve one daće koje je davalo muslimansko podaništvo Arapske Imperije. Kasnije, za novih

vladara, kada je[147] zaveden metod finansijske administracije, ovo se ime dalo glavarini".

Objašnjavajući suštinu džizje, dalje, kaže:

"Ali, kad se ta džizja sravni s onom obligatnom vojnom obavezom koja je spadala u dužnost samo islamskom stanovništvu, izlazi da je na čovjeka koji se obratio jedino radi toga steče iznimno pravo neplaćanja džizje veoma malo uticala njegova pređašnja vjera".

Džizja je propisana Kur'anom, sunnetom i konsenzusom.:

"Borite se protiv onih kojima je data Knjiga, i koji ne vjeruju u Allaha i onaj svijet.... Sve dok ne daju glavarinu poslušno i smjerno."[148]

Prema tome, džizja je porez na imetak ili lica koji se uzima od slobodnih, punoljetnih, pametnih i bogatih nemuslimana, građana islamske države. Džizja se ne uzima od žena, djece, luđaka, bolesnika, bogalja, svećenika, slijepaca, itd. Ona se uzima samo od pravnih adresata koji su sposobni za borbu. Ovakav stav se temelji na Kur'anu:

Allah nikog ne zadužuje više nego što mu je dao. (Et–Tevbe, 29)

Iznos džizje nije određen, to određuje imam (tj. predsjednik islamske države – op. autora). Imam mora, prilikom određivanja iznosa džizje, paziti na mogućnosti onih koji će je plaćati, tako da ih to ne iscrpi, kao što mora, u isto vrijeme, paziti i na opću dobrobit i interes ummeta. (Karadavi, 2003:51)

Omer, r.a., je odredio iznos džizje: za najbogatije 48 dirhema, za srednje bogate 24 dirhema, a za najsiromašnije 12 dirhema. Time je on preteča savremene porezne ideje, koja je priznala opće načelo na osnovu kojeg se cijena poreza razlikuje shodno mogućnostima plaćanja, tj. shodno imetku obaveznika. Također, ne postoji oprečnost

---

147 Postoje dokazi koji ukazuju na to da su arapski svajači, u zemljama osvojenim od Vizantinaca, zadržavali tekući finansijski sistem bez nekih promjena u njemu i tumačenje džizje kao glavarine smatra se izumom docnijih pravnika, koji nisu poznavali suštinu stvari iz vremena ranog islama. (Caetani, vol. IV. Str. 610 (231: vol. V. Str 499, H. Lammens, Ziad ibn Abihi.(Rivista degli Studi Orientali, vol. IV.str. 215)

148 Korkut, B., Kur'an s prijevodom, Sarajevo, 1989, poglavlje Tevbe 29.

između Omerova čina i Poslanikova govora Muazu prilikom njegovog putovanja: "*Uzmi za svakog punoljetnog dinar*". (Ibn Kesir, 1999: 4 – 5)

Većina stanovnika Jemena je bila siromašna, pa je Poslanik, a.s., uzeo u obzir njihovo materijalno stanje.

O tome da su muslimanski vladari upozoravali da džizja ne smije biti velika da ne bi otežala ljudima, svjedoči, na posredan način, i srpski narodni pjesnik koji opisuje islamski odnos prema podanicima, kada kroz usta cara Murata govori. (Mehić, 1977:122)

"Turci, braćo, lale i veziri,
ja umrijeh, vama dobih carstvo,
nego ovo mene poslušajte,
da vam carstvo dugovječno bude,
vi nemojte raji gorki biti,
veće raji vrlo dobri bud'te,
nek je harač petnaest dinara,
nek je harač i trides't dinara,
ne iznos'te globa ni poreza,
Vi nemojte raju razgoniti,
po šumama da od vas zazire,
nego paz'te raju ko sinove,
tako će vam dugo biti carstvo.
ne iznos'te na raju bijeda,
ne dirajte u njihove crkve,
ni u zakon, niti u poštenje,
ne tjerajte osvete na raji
što je mene Miloš rasporio,
to je sreća vojnička donijela,
ne može se carstvo zadobiti,
na dušeku sve duhan pušeći,
Vi nemojte raju razgoviti,
Ako l' mene to ne poslušate,
već počnete zulum činit raji,
vi ćet' onda izgubiti carstvo."[149]

Islam je obavezao sljedbenike vojnom obavezom i zadužio ih, također, odbranom države. Od tih dužnosti su oslobođeni nemuslimani, iako žive u okrilju islamske države. Zato što je islamska država vjerska država ili – kako se to kaže savremenim terminima – ideološka država, tj. država koja počiva na principu i ideji. Imajući to na umu, normalno je, onda, da se za ovaku državu neće boriti, niti će je braniti oni koji ne vjeruju u ispravnost njenih načela i ideja. Bilo bi, također, nelogično da se mobilira neki čovjek, stavi

[149] Mehić, M., Ženevske konvencije o zaštiti žrtava rata u svjetlu islamske teorije i prakse, Takvim 1978., Sarajevo, 1977., str. 122.

glavu u torbu i žrtvuje život radi ideje za koju drži da je neispravna i lažna ili radi vjere u koju ne vjeruje. U većini slučajeva, sama vjera nemuslimanima ne dozvoljava da brane drugu vjeru i da se bore radi nje. (Karadavi, 2003:54) Znači, džizja – pored toga što je znak pokornosti islamskom zakonu – je u stvari i novčana protunaknada za vojnu obavezu kojom su zaduženi muslimani. Zbog toga je islam džizjom obavezao svakog muškarca koji je sposoban nositi oružje. Žene i djeca ne plaćaju džizju jer nisu sposobni za rat. Omer, r.a., je rekao: “Ne zadužujte džizjom žene i djecu”.

Od muslimanske tolerancije je i to što je određeno da džizju ne plaća ni svećenik, koji se radi pobožnosti zatvori u samostan, jer se takav ne smatra ratnikom.[150]

Zapadni historičar, Adam Mic (1941), kaže:

“Nemuslimani u islamskoj državi, zbog uživanja tolerancije od strane muslimana, kao i zaštite kojom su ih oni štitili, plaćali su džizju. Svako od njih je plaćao koliko je mogao. Ta džizja je najviše ličila na porez za nacionalnu odbranu i zato su je plaćali samo muškarci sposobni da nose oružje, a nisu je plaćali sakati niti svećenici i monasi”.

Džizja se, kao što smo spomenuli, plaća umjesto vojne zaštite kojom, na prvom mjestu, islamska država štiti nemuslimane. Kada ta država ne bude u mogućnosti izvršiti ovu obavezu, nema pravo uzeti džizju ili porez od svojih građana nemuslimana.

Ovako je postupio Ebu Ubejde kada su ga guverneri šamskih gradova obavjestili o ogromnoj bizantijskoj vojsci. Ebu Ubejde im je napisao pismo u kom je stajalo da vrate džizju onima od kojih su je uzeli, i da ih obavijeste o tome proglasom:

“Vratili smo vam vaše imetke, jer su do nas doprle vijesti o ogromnoj vizantijskoj vojsci, a vi ste nam uslovili da vas zaštitimo. Mi smo nemoćni sada da to uradimo, zato smo vam vratili ono što smo vam uzeli, jer mi prema vama ispunjavamo uvjete koje smo

[150] Prenosi ga Ahmed i autori sunena, a Tirmizi kaže da je hasen (dobar). Vidi: Karadavi: str. 55.

vam obećali i ono što smo međusobno potpisali, kada nas je Allah potpomogao protiv vas". (Karadavi, 2003:57)

U mnogim ugovorima o primirju koje su potpisali muslimanske vojskovođe, kao Halid i drugi, stoji:

"Ako vas zaštitimo, pripada nam džizja, a ako ne zaštitimo nemamo je pravo uzeti dok to ne učinimo". (Karadavi, 2003:57)

Nemuslimani, također, ne plaćaju džizju kada učestvuju s muslimanima u odbrani islamske države protiv neprijatelja islama. To je jasno definirano nekim ugovorima i sporazumima koji su postignuti za vrijeme Omera, r.a., između muslimana i nemuslimana.[151]

Omer bin Hattab je naredio da se olakša nemuslimanima:

"Kome je teško da plati džizju – olakšajte mu, a ko ne može da je plati - pomozite mu, jer mi njih ne želimo samo za godinu ili dvije". (Karadavi, 2003:57)

Islamska država je često odgađala plaćanje džizje dok plodovi ne sazriju, kako bi je nemuslimani bez poteškoća mogli platiti. (Karadavi, 2003:57)

Ebu Ubejd kaže: "*Razlog odgađanja plaćanja džizje do zrelosti plodova je samilost prema nemuslimanima*". (Ibn Asakir; 178)

John L.Esposito (2001:57), profesor na Katedri religija i međunarodnih odnosa i direktor Centra za muslimansko-kršćansko razumijevanje pri Georgetown univerzitetu, govoreći o fleksibilnosti islamskog zakona, u vezi količine sredstava koji su nemuslimani plaćali islamskoj državi, kaže:

"Za mnoge nemuslimane na bizantijskoj i persijskoj teritoriji, koji su već bili podjarmljeni, islamska vladavina je prije značila promjenu vladara, dolazak novih, koji su često bili fleksibilniji i trpeljiviji, nego gubitak nezavisnosti. Većina ovih naroda sada je uživala veću lokalnu autonomiju i često plaćala niže poreze".

On, također, u *Oksfordskoj historiji islama* (Esposito, 2005:285) kaže:

[151] Pogledaj npr. Errisaleh-od Ibn Ebi Zejda sa njegova dva komentara od Ibn Nadžija i Zuruka tom 1. str.331.gdje je stavljena džizja usred poglavlja o zekatu.

"Od odraslih članova kršćana muškog roda nije traženo da se preobrate (mada im je ta mogućnost bila ostavljena), ali morali su da plaćaju džizju lični porez na mušku glavu kao nadoknada za zaštitu".

Ako bi se kojim slučajem desilo da nemusliman umre prije izmirenja zaostale glavarine, ona se nije uzimala iz ostavštine, niti su se nasljednici teretili za njenu naplatu. (Škarup, 1972:135)

1.4. Pravo na socijalno i staračko osiguranje

Medinska povelja u nacrtu, dijelu koji se odnosi na ekonomska prava i obaveze građana Medine, predviđa odvojene budžete za finansiranje potreba građana, osim kada su u pitanju vanredne okolnosti. I vjera i etika islama obavezuju ljude da se za života, nasuprot porocima, nepravdama, zlodjelima, tlačenju, lažima i drugom, zalažu za dobrotu, čovječnost, pravednost i pomaganje siromašnim.

U Kur'anu se, pored ostalog, savjetuje:

Zato siroče ne ucvili, a na prosjaka ne podvikni! (Ed-Duha, 9-10)

Kasnijim razvojem islamske države, muslimani su uredili ekonomski sistem na mnogo zavidniji način, što je još jedan dokaza u prilog činjenici da muslimani imaju pravo donositi određena pravila i zakone, uz uvjet da ti zakoni nisu protiv temeljnih principa vjere.

Uvođenjem zekata, kao osnovne vjerske obaveze vjernika pokazalo se da islamska država ima rješenja i za najdugoročnije socijalno-ekonomske potrebe društva i da će uspješno odgovoriti na sva krizna socijalno-ekonomska stanja u budućnosti. Istovremeno, taj instrument djelovat će na razvijanje svijesti o međusobnoj zavisnosti, solidarnosti i realnom humanizmu. (Buljina, 1998:177)

Zakonom su propisana izdvajanja za sve ljude kako bi se riješila socijalna pitanja svih svojih građana bez obzira na vjeru i drugu različitost. Pored svega kazanog, islam je nemuslimanima i njihovim porodicama u islamskoj državi zagarantirao dostojanstven život, jer su oni njeni građani; ona je odgovorna za svakog svog građanina. (Gazali, 1993:257)

Poslanik, a.s., veli: "Svi ste vi pastiri, a svaki pastir je odgovoran za svoje stado".[152]

Muhammed, a.s., je pozivao bogate muslimane da ustupe dio imetka siromašnima.[153]

Poslanik ih je često ohrabrivao da vode računa o onima koji nemaju sredstava sebi i porodicama obezbjediti normalan život, ukazujći na veličinu plemenitih osobina onih koji to čine.

- "Na ovom svijetu najbolja je ona kuća u kojoj je zbrinuto siroče i prema njemu se lijepo postupa, a najgora je ona kuća u kojoj se loše postupa prema siročetu. Ja i zaštitnik siročeta bićemo zajedno u Džennetu kao ova dva prsta (sastavio je Poslanik srednjak i kažiprst)".[154]

- "Darežljiviji je draži Allahu nego pobožni". (Mehmedović, 2003:29)

Ovo je bila praksa Muhammeda, a.s., organizirati pomoć za socijalno ugrožene slučajeve, među kojima je bilo i nemuslimana. Jedna od oporuka Muhammeda, a.s., nasljednicima je:

"Dobro postupajte s mojim nemuslimanskim podanicima".[155]

Takva je praksa pravednih halifa, nakon smrti Muhammeda, a.s., i onih koji su vladali poslije njih. U ugovoru o zaštiti, kojeg je napisao Halid bin Velid stanovnicima Hire u Iraku, koji su bili kršćani, stoji:

"Odredio sam vam da koji god starac iznemogne da radi ili ga zadesi neka bolest, ili je bio bogat pa je osiromašio i njegovi sunarodnjaci počnu da mu daju milostinju, oslobođa se džizje i biva zbrinut, on i njegova porodica iz državne kase muslimana". (Karadavi, 2003:29)

---

[152] Edderul muhtar, Ibn Hašije Ibn Abidin tom 3. str.344-346, istambulsko izdanje.

[153] Encikopedija Britanika, VI dio, str.23.

[154] Ibn Madže., Mehmedović, A., Tako je govorio Muhammed Resulullah, Tuzla, 1991., poglavlje Siromasi i siročad, str.196.

[155] ibid. Maverdi, poglavlje kršćani, Židovi, mnogobošci, str. 458.

Ovo se dogodilo za vrijeme Ebu Bekra, prvog nasljednika Muhammeda, a.s., na mjestu halife, u prisustvu velikog broja ashaba. Halid je ugovor poslao Ebu Bekru i niko nije oponirao. Poznato je da se ovakve situacije u islamskom pravu ubrajaju u konsenzus.

Omer, r.a., je jedne prilike, vidio nekog starca Židova da prosi i upitao ga zbog čega to radi. Nakon što je saznao da su ga starost i nužda natjerali, odveo ga je blagajniku islamske državne kase i naredio da njemu i njemu sličnim odredi mjesečno primanje koliko im je potrebno i dovoljno da iziđu iz ovakve krize.

Povodom toga je rekao: "Nismo bili pravedni prema njemu, uzimali smo od njega džizju dok je bio mlad, a zatim ga ostavili na cjedilu kad je ostario". (Ebu Jusuf, 144)

Kada su sakupljači poreza iz okolice Damaska došlipored njih su prošli kršćani koji su oboljeli od gube. Omer je naredio da im se odredi opskrba, tj. da država preuzme brigu o njihovoj hrani i da im obezbjeđuje ostale potrepštine. (Ebu Jusuf, 144)

Po pitanju dozvoljenosti socijalnog zbrinjavanja nemuslimana putem institucije zekata,[156] islamski pravnici nemaju jedinstven stav. Većina smatra da to nije dozvoljeno, jer je zekat ibadet s kojim nemusliman nema nikakve veze – ni kod davanja ni kod primanja. Ibn Munzir, čak, o tome navodi konsenzus. Međutim, čini se da je ta tvrdnja konsenzusa diskutabilna, jer npr. Zufer, neki pravnici tabiini, neki ibadijski i zejdijski pravnici, a od savremenika šejh Karadavi, šejh Zejdan i drugi smatraju da je to dozvoljeno na osnovu kategorije miskina, fakira ili onih čija srca treba pridobiti. Rešid Rida u Menaru navodi da socijalno zbrinjavanje nemuslimana na osnovu opće forme ajeta koji definira kategorije zekata dozvoljavaju Zuhri i Ibn Sirin, jer ajet, pri kategorizaciji onih kojima pripada zekat, ne pravi razliku između muslimana i nemuslimana.[157] Na ovaj način je osiguranje

[156] Jedan od stubova islamske vjere koji se sastoji iz obaveznog izdvajanja određene svote novca od strane imućnih da bi se pomoglo onima koji nemaju sredstava da podmire svoje određene potrebe.

[157] El-Gannuši, citirano djelo, str. 92, Zejdan, citirani djelo, str.108-109, Karadavi, J., Fikhu-zzekati, Bejrut, Lebanon, 2000., str. 706-707.

uvedeno u islamu, s uvjerenjem da je to opće načelo koje obuhvaća sve građane, muslimane i nemuslimane. Zbog toga nije dozvoljeno da se u muslimanskom društvu nađe čovjek bez hrane, odjeće, stana ili zdravstvene zaštite, jer otklanjanja štete od njega vjerska dužnost, svejedno bio on musliman ili nemusliman.

Pod otklanjanjem štete se misli na: udovoljavanje najnužnijih ljudskih potreba, a također se pod time podrazumijeva obezbjeđivanje dostojanstvenog života.

Vadžib[158] je siromahu obezbjediti onoliko odjeće koliko će mu prekriti svo tijelo koja odgovara položaju kojeg zauzima u društvu, za zimu i ljeto. Hrani i odjeći se pridodaju sve druge neophodnosti, kao što su: ljekarska usluga, cijena lijekova, privremeni sluga itd. U otklanjanje štete od muslimana i nemuslimana spada i oslobađanje njihovih zarobljenika.[159]

Zekat je prvi organizirani zakon na planu socijalnog osiguranja koji se ne zasniva na individualnoj, dobrovoljnoj milostinji, nego na organiziranoj periodičnoj državnoj pomoći čiji je cilj osiguravanje siromaha i njihovih porodica u hrani, odjeći, prebivalištu i drugim životnim potrebštinama bez ikakvog pretjerivanja ili uskraćivanja. (Karadavi, 2003:118)

Na Zapadu, prvo službeno očitovanje ovog osiguranja bilo je 1941. godine, kada su se Engleska i SAD saglasile u okviru Atlanskog sporazuma o neophodnosti osiguravanja socijalnog programa.[160]

Islam je, dakle, nekoliko stoljeća prije ovih država, uspostavio socijalno osiguranje koje je propisala vjera, organizirala država nastala na temeljima Medinske povelje, zbog kojeg su vođeni ratovi kako bi se od bogataša iznudilo ono što pripada siromašnima.

Ebu Bekr, r.a., je pokrenuo rat protiv onih koji su odbili isplatiti pravo siromašnima, govoreći:

---

158 Stroga vjerska obaveza koja ne trpi neizvršavanje, a ovom slučaju i zakonski akt države.

159 El Belazuri u svom djelu Futuhul buldan, str.177. bejrutsko izdanje.

160 Mehdi, S., El- Daman el- idžtimai', str. 126.

"Tako mi Allaha, borit ću se protiv njih sve dok ne budu davali ono što su davali za vrijeme Božjeg Poslanika, a.s.". (Ša'ban, 2000:18)

Muslimani su, na osnovu ustava i zakona svoje države, poveli rat protiv onih koji su pokušali kršiti zakonska prava siromašnih, a među njima i prava siromašnih nemuslimana.

Prof. Danijel Džordž (Karadavi, 2003:119), govoreći na konferenciji u Damasku, na skupu o ovom fenomenu, kazao je sljedeće:

"Siromasi su u minulim stoljećima bili prepušteni jedino prosjačenju i milostinji kako ne bi umrli od gladi. Historija organizirane pomoći siromasima počinje u 17. vijeku, kada su prve korake na tom planu preduzele neke lokalne organizacije".

Tvrdnje da su ove karakteristike bile svojstvene u minulim vijekovima u Evropi su ispravne obzirom na njenu historiju, ali je pogrešna u odnosu na historiju islama. Puno je socijalnih propisa koji podstiču na pomaganje, uzajamnost i solidarnost. Islam je bio i ostao najveći zaštitnik siromašnih, bijednika, postradalih, zaduženih i putnika. Njegov socijalni duh izražen je u Muhammedovim, a.s., riječima:

"Nije pravi vjernik onaj koji prenoći sit, a njegov susjed mu je gladan. Nije pravi vjernik onaj koji ne želi svome bratu ono što želi sebi. U srcu vjernika ne može se sastati pravo vjerovanje i škrtost". (Busuladžić, 1997:41)

Umirući na postelji, halifa Omer u oporuci nasljedniku, u kome mu u amanet ostavlja da lijepo postupa sa podanicima nemuslimanima, između ostalog kaže:

"Uzimaj od bogatih određeni dio imetka i dijeli ga sirotinji". (Busuladžić, 1997:41)

Njegov unuk i osoba kojeg smatraju petim pravednim halifom, Omer Abdul-Aziz iskreno je slijedio djedove oporuke. Kada je došao na vlast, zatekao je nemarnost predhodnika u pogledu trošenja narodnih para. On je do te mjere poboljšao ekonomsku situaciju u državi da je vladalo opće blagostanje. Za dvije godine i osam mjeseci

vladavine, ekonomsku situaciju je doveo do stanja da niste imali jednog jedinog siromaha kojem ste mogli udijeliti zekat. Nakon toga je pokrenuo rješavanje problema ostalih građana. O državnom budžetu pravljeni su stanovi za mlade bračne parove, stipendirani studenti, itd. (Mensur, 1994:152)

1.4.1. Siromasi nisu stalež po islamu

Islam se uvijek borio protiv siromaštva propisima, odredbama i uputama, te različitim metodama i sredstvima kako bi siromahe učinio neovisnim i imućnim. Vidjeli smo kakve su izjave u pogledu toga davali Muhammed, a.s., i njegovi nasljednici. Ukoliko bi u islamskoj državi i preostalo nekolicina siromaha, oni ni u kom slučaju ne predstavljaju, kako neki imaju običaj reći – " klasu siromašnih", budući da je uvjet da bi se neka skupina smatrala klasom njen kontinuitet i njeno nasljeđivanje iz generacije u generaciju. (Karadavi, 1995:143) Islamski zakoni i običaji nisu proglasili siromaštvo društvenom klasom koju bi sinovi nasljeđivali od očeva, unuci od djedova itd.[161] Siromasi su, po islamu, osobe koje su danas siromašne, ali sutra mogu biti bogate, budući da su vrata pravednih i legitimnih težnji i ambicija svima otvorena:

Ako su siromašni, Allah će im iz obilja Svoga dati. (En-Nur, 32)

Allah će, sigurno, poslije tegobe, last dati. (Et-Talak,7)

Siromaštvo, ni u kom slučaju, ne umanjuje ugled siromaha u islamskom društvu, niti siromah zbog svoga stanja gubi svoja prava, budući da islam uči ljude da ugled ne ovisi o bogatstvu, pokretnoj i nepokretnoj imovini, zlatu ili srebru,već o znanju i vjerovanju, bogobojaznosti i dobrim djelima.

U tom smislu, u Kur'anu stoji:

Najugledniji kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji. (El-Hudžurat, 13)

Profesor Ludger K. sa Univerziteta ljudskih prava u Bonu (1991:149), govoreći o socijalnom programu islama, kaže:

---

[161] Ibid.

"Odrednica dostojanstva čoveka i ljudske dobrobiti u islamu može se posmatrati kao vredan doprinos duhovno-običajnoj kulturi čovečanstva. Ovo obraćanje sudbini čoveka dolazi do izražaja u nastojanju da se za svakog obezbedi životni standard dostojan čoveka. Kur'an od svakog dobrostojećeg čoveka zahteva da se brine o onima kojima je to potrebno. Ovim činom ljubavi ka bližnjem svom, čovek ispunjava jednu od Allahovih zapovesti; time se ni u kom slučaju ne odriče urođenog prava na određen životni standard. Potrebe siromašnih određuju se u odnosu na blagostanje onih koji im pomažu; siromašni zato ne poseduju prirodno pravo na socijalno učešće. Socijalna dimenzija učenja profete s pravom je naglašena. U vezi s tim stalno se ukazuje na obavezu države da poštuje dostojanstvo čoveka i da životne uslove poboljša tako da dobrobit i sreća ljudi stalno rastu. Ova socijalna opomena državi predstavlja visoki zahtev svakoj formi političke vladavine, što je, bez sumnje, važan preduslov na putu prihvatanja ideala ljudskih prava, ali ne i sinonim sa pojmom -" ljudska prava".

1.5. Kulturna prava u tekstu Medinske povelje

Neobrazovan čovjek ne može se koristiti brojnim pravima, tako da mu je potrebno zagarantirati kulturno pravo na obrazovanje.[162] Sama činjenica da je ideja o ovom drugom korpusu prava historijski kasnila[163] od one o građanskim i političkim pravima, govori nam o tome da se u tekstu o pojedinačnim pravima u Medinskoj povelji nisu našla i kulturna prava. Međutim, načelni tekst Povelje, ali i drugi dokumenti koji su nastali tada i kasnije, govore nam o činjenici da je islam od svog početka gajio simpatije prema kulturnom razvoju muslimanske zajednice, pa prema tome, i kulturnom razvoju i očuvanju kulturne baštine nemuslimana.Normalno, Poslanik je uvijek naglašavao superiornost islama i njegovih pripadnika, ali

162 Dimitrijević, V., Paunović, M., Ljudska prava, udžbenik, Beograd, 1997., str.174.

163 Ibid.

nikada nijednim svojim potezom nije dozvoljavao omalovažavanje ljudske dimenzije ostalih pripadnika zajednice.

O tome nam govori jedan poznati događaj iz biografije Muhammeda a.s.:

"Jedne prilike dok je sjedio sa svojim drugovima (ashabima) pored njih prođe dženaza (povorka) i Muhammed, a.s., ustade sa svog mjesta. Prisutni ashabi mu rekoše: 'Poslaniče, to je jevrejska dženaza'. On im odgovori: 'Zar nije čovjek'"?[164]

1.5.1. Kulturna prava nemuslimana: teorija i praktična primjena

Opet se na samom početku moramo prisjetiti da su u islamu su svi ljudi jednaki u pogledu zaštite svojih prava, i da određena razlika postoji kada su u pitanju čisto vjerske stvari.

Kao što sam već spomenuo, Medinska povelja se ne izjašnjava u pojedinstima o kulturnim pravima, ali u jednom članu se kaže da nemuslimani finansiraju svoje projekte, a Jevreji svoje, među kojima i projekte iz domena kulturnih prava.

Čl. 48.

" Na jevrejima je da podmiruju svoje troškove, a na muslimanima da podmiruju svoje."

Samim tim im je i finansiranje kulturnih projekata dozvoljeno.

Jer u islamskom pravu stoji jedno pravilo, koje glasi:

"Ako neka stvar nije zabranjena na osnovu nekih pravosnažnih rješenja onda je to dozvoljeno."

Isto tako treba da imamo na umu da kada se radi o kulturnim pravima kao što je pravo na očuvanje identiteta, u Medinskom ustavu uglavnom se naglašava vjerski identitet.

Čl. 30.

"Jevreji plemena Benu 'Auf čine zajednicu s vjernicima.Jevreji slobodno šire svoju vjeru a muslimani svoju.Ovo važi za njih

[164] Sahihul-Muslim, Zbirka hadisa, Lebanon, 1996.

same, a i njihove klijente .(u sljedećim članovima i ostala jevrejska plemena)."

Dakle, po slovu ovog člana, nemuslimani su imali pravo da slobodno uživaju svoja prava i da rade na očuvanju svog identiteta koji je tada uglavnom imao vjerske odrednice. Kasnija historija pokazat će da su po slovu Medinskog ustava nemuslimani imali pravo uživati svoja kulturna prava, koja su bila jedino nekada u izvjesnoj mjeri ograničena trenutnom političkom situacijom.

Jedino je zahtijevano da javno manifestiranje tih prava ne vrijeđa islamsku baštinu i njene vjernike.

Opisujući položaj Jevreja u Medini, u svojoj historiji islama, Muhammed Hamidullah, između ostalog, napominje:

"Imali su jednu Beit el-Midras (Kuća nauke) što je istovremeno služila kao sjedište pravnih stručnjaka i kao škola, te kao kanz(doslovce: riznica)..."[165]

Ne postoji nikakvo dokumentovano rješenje kojim bi se naredilo zatvaranje takve jedne obrazovne ustanove.

1.5.2. Pravo nemuslimana na obrazovanje

Nemuslimani u islamskoj državi imaju potpunu slobodu na edukaciju sebe i svoje djece i to sukladno svom uvjerenju. To podrazumijeva osnivanje posebnih škola u kojima će učiti svoju vjeru i čuvati svoj identitet, tradiciju i običaje (slučaj sa jevrejskom školom u Medini).

Pravo na obrazovanje potvrđuje činjenica da su muslimani, kada su osvojili Hajber, među ratnim plijenom našli i primjerke Tore, pa je Poslanik, a.s., naredio da se vrate židovima.[166]

Jevreji su imali pravo korišćenja svog pisma. Oni su svoje pismo koristili ne samo za hebrejski, već i za druge jezike kojima su govorili. Isto je važilo i za kršćane. Oni su koristili sirijsko pismo, ne samo za sirijski jezik, već i za arapski jezik.[167]

---

[165] Hamidullah, M., Muhammed a.s. – život, II izdanje, Sarajevo, 1983., str.433.

[166] El-Makrizi, Imta'ul esm'ai, str. 323.

[167] Luis, B., Muslimansko otkriće Europe, Beograd, 2004., str. 97.

Takvo stanje je nastavljeno i kasnije kroz vijekove vladavine islamske kulture i civilizacije.

Svakako, o tome govori podatak da su u vrijeme kada je Evropom i Zapadom vladao mrak neznanja i progona učenjaka, oni svoje utočište nalazili u Bagdadu, Kordobi i drugim prestonicama nauke tadašnjeg islamskog carstva.

Kada su Jevreji, zajedno sa muslimanima, protjerani iz Španije, utočište su našli, između ostalog i u Osmanskom carstvu.[168] Najveća intelektualna dostignuća Jevreji su ostvarili pored muslimana u Andaluziji, Bagdadu, Damasku i drugim arapsko-islamskim centrima.[169] Tu su očuvali svoj vlasti jezik, koji je postao poznat kao judeo-španski i ladino.[170] Školovali su rabine, pisali komentare o Tori, proučavali mistične tajne kabale.[171] Sklapali su brakove, učvršćivali porodice, pisali poeziju i balade, trgovali, putovali, učili molitve i svjetkovali blagdane svoje vjere u svojim brojnim sinagogama.[172]

Muslimanima se zamjera da su u to vrijeme slabo putovali Evropom i da je u maloj mjeri u to vrijeme vršena razmjena naučnih iskustava sa kršćanima Zapada. Ako uzmemo da je to istina, jedan od razloga možda je u onome što spominje Bernard Lewis, kada kaže:

"Jedan od faktora koji bi sigurno obeshrabrili muslimana da putuje u zapadnu Evropu, bila je surova netolerancija njenih vladara i naroda. U bilo kojoj oblasti koja je bila osvojena od pagana ili ponovo preuzeta od muslimana, kršćanstvo je bilo silom nametano,

---

168 Arnold, W.T., Povijest islama, historijski tokovi misije, Sarajevo, 1990., str. 174.

169 Vukomanović, M., Zapad i islam, Religijski dijalog: drama razumjevanja, Beograd, 2003. str.20.

170 Schwartz, S., Dva lica islama, Sarajevo, 2005., str.24. Stephen Schwartz poznati savremeni američki publicista, živi i radi u Vašingtonu, autor je još jednog djela koje nosi naziv Sarajevo Rous, u kojoj je povijest Balkana ispričana kroz priče Jevreja Sefarda, što su nakon progona iz Španije, svoj novi dom prepoznali u Bosni.

171 Ibid.

172 Ibid.

te su muslimani prije ili kasnije bili prisiljavani da naprave izbor između prelaska u kršćanstvo, egzila ili smrti. Sudbina Jevreja u srednjovjekovnoj Evropi ne bi ohrabrila sljedbenike drugih nekršćanskih religija da se nasele ili čak putuju u ove zemlje."[173]

1.5.3. Odjeća i izgled nemuslimana

Doduše, postoje određene sumnje koje su iskazali neki orijentalisti, koji zamjeraju islamu da je bio diskriminatorski prema nemuslimanima u pogledu odjeće koje su morali nositi, da bi se razlikovali od muslimana. Od ovih sumnja koje orijentalisti preuveličavaju je pitanje odjeće i izgleda nemuslimana u islamskom društvu.[174]

Kao i ono što se prenosi od Omera bin el-Hattaba, r.a., da je on uslovio nemuslimanima u islamskom društvu da ne smiju ličiti muslimanima u svojoj odjeći, sedlima i obući. Kao i da moraju staviti preko pasa ili pleća određene znakove koji će ih razlikovati od muslimana, a to se, također, pripisuje i Omeru bin Abdul Azizu. Ima orijentalista koji sumnjaju u pripisivanje ovih uvjeta i naredbi koje se odnose na odjeću nemuslimana pravednom halifi Omeru bin el-Hattabu, jer vjerodostojna djela klasičnih historičara, koja se bave ovom problematikom, ne sadržavaju ovo predanje, kao što su djela: Taberija, Balazurija, Ibn Esira, Jakubija i drugih.[175] Međutim, kada se spoznaju motivi, uzroci i historijske prilike u kojima se to događalo, stvar će biti jednostavnija i neće zahtijevati toliko truda da se zanemari i zaniječe. To nije vjerska stvar kojom se čine obredi u svakom vremenu i mjestu, kako to smatra grupa islamskih pravnika, vjerujući da su te norme obavezni islamski zakon. Međutim, to nije ništa više do jedne legalne državne naredbe koja se odnosila na vremenski interes tog vremena. Zato nema nikakave prepreke da se

[173] Luis, B., Muslimansko otkriće Europe, Beograd, 2004., str.129.

[174] Kardavi, J., Nemuslimani u islamskom društvu, Novi Pazar, 2003, str., 97.

[175] Ehlu-zzimme fil-islam, str.72.

taj interes promjeni u nekom drugom vremenu i u drugoj situaciji, te da se ta naredba poništi ili modificira.[176]

Ova razlika između sljedbenika različitih vjera bila je neophodna stvar u to vrijeme. Sami sljedbenici tih vjera su pazili na to, jer tada nije postajalo drugo sredstvo za razlikovanje osim odjeće.[177]

U to vrijeme nije postojao sistem ličnih karti u kojima bi se, pored imena i prezimena osobe, upisivala i njegova vjera ili čak konfesija. Znači, sama potreba je nagnala da se izdaju ove naredbe i donesu ove odluke. Zato ne poznajemo, u naše vrijeme, ni jednog islamskog pravnika koji zastupa ono što su zastupali klasični islamski pravnici, da je obaveza tj. vadžib da se nemuslimani u islamskom društvu moraju razlikovati, zbog toga što nema više potrebe za tim. Poznati savremeni islamski pravnik doktor Harbutli, prilikom pojašnjenja ovog problema i njegovih motiva, kaže:

"Ako bismo teorijski prihvatili da je istina to da su ove naredbe izdala dvojica halifa, i tada se oko toga ne bi imalo šta reći, jer bi se to moglo smatrati definiranjem odjeće u okviru društvenog života, da bi se moglo razlikovati između pripadnika različitih vjera. Posebno kad se zna da se nalazimo u veoma ranom historijskom periodu, kad nije bilo dokumenata kojim bi se utvrdila nečija osobnost, čime se obično utvrđuje državljanstvo, vjera, starost itd. Jedino je ostala odjeća kao jedino sredstvo da se utvrdi vjera svakog onog ko je nosi. Tako su Arapi, muslimani, imali svoju odjeću, kao što su je, također, imali i krščani, židovi ili vatropoklonici ".[178]

Na ovo pitanje osvrnuo se i historičar Tertur i o njemu iznio sljedeće svoje mišljenje:

"Cilj pravila oblačenja bio je da se lakše napravi razlika između kršćana i Arapa".[179]

176 Kardavi, J., Nemuslimani u islamskom društvu, Novi Pazar, 2003, str., 97.
177 Ibid. str., 97.
178 Kardavi, J., Nemuslimani u islamskom društvu, Novi Pazar, 2003, str., 98.
179 El-Islam ve ehlu-zzimmeh, str.84 -85.

Većina halifa i političkih vođa slijedili su politiku tolerancije, bratstva i jednakosti, i nisu se puno zanimali za određivanje odjeće nemuslimanima i nikada nisu podigli protiv toga tužbu ili protest. [180]

1.5.4. Svjedočanstvo

Vil Durant u *Historiji civilizacije* piše:

"Pojava islamske civilizacije spada u velike historijske događaje. Islam je, tokom pet stoljeća, od 81. do 597. hidžretske godine, bio lučonoša čovječanstva u pogledu moći, discipline, ekspanzije, moralnosti, podizanja uvjeta življenja, pravednih ljudskih zakona, vjerske tolerancije, književnosti, znanosti, medicine i filozofije".

On, također, piše:

"Svijet islama na različite je načine utjecao na kršćanski svijet. Evropa je od islamskog svijeta preuzela hranu i piće, lijekove i metod njege bolesnika, oružje, porodični zivot, ukus za umjetnost, pravila i sredstva navigacije, pa čak i njihove nazive. Muslimanski naučnici sačuvali su i usavršili grčku matematiku, prirodoslovlje, hemiju, filozofiju i medicinu, prenijevši tako obogaćeno grčko naslijedje Evropljanima ...

Muslimanski filozofi su za Evropljane sačuvali Aristotelova djela, davši nam i komentare na njih, i njihova vrijednost je neupitna poput vrijednosti starogrčkih filozofa ...

Ovaj islamski utjecaj vršio se preko trgovačkih putovanja, križarskih ratova, prijevoda bezbroj knjiga sa arapskog na latinski jezik i posjeta evropskih znanstvenika islamskom Andaluzu".

Durant, zatim, dodaje:

"Samo u svom zlatnom historijskom razdoblju jedno je društvo moglo u kratkom vremenskom periodu stvoriti ovako poznate ličnosti u oblasti politike, nauke, književnosti, geografije, historije, matematike, hemije, filozofije, medicine, počev od Haruna er-Rešida do Ibn Rušda. Dio ovih svijetlih dostignuća proistekao je iz

---

[180] Kardavi, J., Nemuslimani u islamskom društvu, Novi Pazar, 2003, str., 100.

helenskog naslijeđa, a veći dio, i to posebice u oblasti politike, poezije i umjetnosti predstavlja izvornu vrijednost".[181]

2. Religijska prava i slobode po Povelji medinskog ustava

2.1. Sloboda vjeroispovjesti

Opisujući muslimansko društvo, iz perioda o kome govorimo, poznati orijentalista Bernard Lewis, kaže:

"Za muslimana vjera je srž identiteta, kako njegovog, tako i drugog. Civilizirani svijet sastojao se od Doma islama u kojem je vladala muslimanska vlada, u kojem je preovladavao muslimanski zakon i u kojem su nemuslimani mogli da uživaju toleranciju muslimanske države i zajednice, pod uslovom da prihvate date uslove."[182]

Od prava koja islam priznaje i štiti nemuslimanima je pravo na slobodu. Prva od tih sloboda je sloboda vjerovanja i vršenja vjerskih obreda. Svaki vjernik ima svoju vjeru i pravac; nije dozvoljeno da se prisili da je ostavi i prihvati drugu ili da se vrši na njega pritisak da ostavi svoju vjeru i prihvati islam. Osnova ovog prava su sljedeći kur'anski citati:

U vjeru nije dozvoljeno silom nagoniti, pravi put se jasno razlikuje od zablude.[183]

Da Gospodar tvoj hoće, na Zemlji bi, doista, bili svi vjernici. Pa zašto onda ti da nagoniš ljude da budu vjernici ?[184]

---

[181] Mutahari, M., Čovjek i Sudbina, www.progressive-bih.com/esso,

[182] Lewis, B., Muslimansko otkriće Evrope, Beograd, 2004. str. 257.

[183] Korkut, B., Kur'an s prijevodom, Sarajevo, 1989., poglavlje El-Bekare, 256.

[184] Ibid. Poglavlje Junus, 99.

To znači: ne prisiljavajte nikoga da prihvati islam, jer je on jasan, očevidan, jasnih dokaza i agrumenata - pa zato nije potrebno da se iko prisiljava da ga prihvati.[185]

Kao jedan od povoda objave ovog kur'anskog citata, Muhammed ibn Ishak novodi od Ibn Abbasa da je ajet objavljen povodom[186] slučaja jednog čovjeka iz plemena Benu Salim ibn Avfa, po imenu Husajni, čija su se dva sina pokrstila, dok je on bio musliman. On je pitao Muhammeda, a.s.: "Hoću li ih na silu natjerati na islam, jer oni su odbili bilo šta drugo osim kršćanstva"?, pa je Allah objavio navedeni prvi citat.(*U vjeri nema prisile*)[187]Objavljivanje Kur'ana je počelo deset godina prije nego što je Muhammed, a.s., došao u Medinu. Ovaj podatak je mnogo bitan zbog onoga što slijedi.

Naime, Muhammedu, a.s., je već tada bilo naređeno da nikog ne prisiljava da primi islam, jer se islam prima na dobrovoljnoj bazi. Stoga je i logično bilo da Medinska povelja na zvaničan način tretira ovo pitanje.

U članu 22. Muhammed, a.s., naglašava da su oni koji prime islam na najispravnijem putu.

"Bogobojazni vjernici su na najispravnijem i najčvršćem putu."

No, to je bilo logično za očekivati, jer Muhammed, a.s., pored toga što je bio šef države, on je u prvom redu bio neko koga je Uzvišeni Bog poslao da vjeru prenese ljudima. Ali to nipošto nije značilo da on sputava pripadnike ostalih religija da šire svoju vjeru. O tome nam govori sljedeći član Medinske povelje:

Čl. 30.

" Jevreji Benu Auf čine zajednicu s vjernicima. Jevreji slobodno šire svoju vjeru, a muslimani svoju.Ovo važi za njih same, a i njihove klijente.

---

185 Tefsir ibn Kesir, skraćeno izdanje, Sarajevo, 2000., str.169.

186 Ramić, J., Povodi objave Kur'ana, Sarajevo, 1990., str.5. Svaki kur'anski citat imao je povod, odnosno, objavljen je s razlogom, zbog toga je za one koji se bave tumačenjem Kur'ana od velike važnosti da poznaju taj detalj kod svakog ajeta.

187 Tefsir ibn Kesir, skraćeno izdanje, Sarajevo, 2000., str.169.

Da se ovo odnosilo na Jevreje iz svih lokalnih plemena svjedoče sljedeći članovi:

Čl. 32., 33., 34., 35., 36., 37.,

Tu se nabrajaju jevrejska plemena: Benu Nedždždar, Benu Haris, Benu Saide, Benu Džušem, Benu Evs, Benu Sa'leba, i iza svakog stoji da im pripadaju ista prava kao i Jevrejima plemena Benu 'Aufu.

Čl. 39.

"Džefna je ogranak plemena Sa'leb, za njih isto važi što i za Sa'lebce."

Čl. 40.

"Benu Šuruni pripadaju ista prava kao i Jevrejima Benu 'Auf."

Naredni član Medinske povelje kojim se završava nabrajanje jevrejskih plemena kojima su zagarantirana vjerska prava, donosi sljedeće:

Čl. 41.

"Dužnost je – za sve – pridržavati se propisanog i ne kršiti ih."

Dakle, Muhammed, a.s., je ovim zadnjim članom eksplicitno upozorio da obje strane, ili tačnije sve strane potpisnice ovog ugovora, moraju se pridržavati potpisanog, i da će prekršioc biti sankcioniran. Na ukazuje član 31koji dolazi odmah poslije člana 30 kojeg smo citirali:

"Onaj ko čini čini nasilje ili griješi naštetit će sebi i svojoj porodici."

Ono što je važno istaći, u vezi sa ovim članom, kako smo već ranije spomenuli, je čijenica da onaj koji prekrši neki zakon iz Povelje ili čini nasilje, bilo ustavno ili kakvo drugo, sam će snositi odgovornost. On i njegova porodica. Dakle, bila je isključena mogućnost da neko drugi ko je njegove vjere odgovara za postupak koji on sam učini. Nije se moglo dogoditi da se na osnovu, recimo, napada jednog čovjeka kojeg su vjerski ideali ponijeli, pa učinio nažao nešto muslimanima,

da cijela njegova vjera bude optužena kao teroristička.[188] Razlog zbog čega kršćani nisu spomenuti u ovom Ustavu je realne prirode. Kao što smo već spomenuli, veoma mali broj kršćana živio je u daljoj okolini Medine. No, kasnija dokumenta, ali i sama implementacija Medinske povelje ukazuju da su se i nad njima primjenjivali zakoni Medinskog ustava, tako da spominjanje Jevreja nije značilo njihovu favorizaciju, već su oni bili paradigma nemuslimana u Medini.

Pravo na slobodu vjeroispovjesti predviđalo je da nemuslimani u Muhammedovoj, a.s., tj. islamskoj državi, imaju pravo na pravo na odbranu i zaštitu svoje vjere, pravo na izgradnju bogomolja i očuvanje postojećih, pravo na vršenje obreda, te posebna prava svještenih lica.

2.2. Pravo građana nemuslimana na slobodu mišljenja i vjerovanja

Islam priznaje svim ljudima, bez obzira na njihovu vjersku opredijeljenost, slobodu mišljenja, i zabranjuje da se bilo ko prisili da vjeruje u nešto što smatra neispravnim. Islam uči da nema fajde od vjerovanja koje nije zasnovano na razmišljanju i uvjerenju, i da je svako prisilno vjerovanje u stvari licemjerstvo, a licemjerstvo islam smatra, jednim od najvećih grijeha.

Pravo na slobodu mišljenja obuhvata i pravo na slobodu vjerovanja. Islam je prva ideologija koja je istinski priznala svim ljudima pravo na slobodu vjerovanja. Ovo pravo u međunarodnim dokumentima je priznato tek u prošlom stoljeću. No, nažalost, puno je primjera iz 21. stoljeća u našoj zemlji i svjetskim modernim država gdje se ova prava, pogotovo prava muslimana na javno ispovjedanje svoje vjere krše. Dovoljan je i očit primjer Francuske i nekih drugih zemalja koje krše elementarna prava muslimanki da se oblače prilikom vršenja javnih funkcija, onako kako to njihova vjera od njih zahtjeva.[189]

---

[188] Aludiram na stanje u kojem se nalaze danas muslimani, kada zbog određenih incidenata ili zločina pojedinih muslimana koji su vođeni ko zna kakvim namjerama, optužuje se cijela jedna vjera i njeni sljedbenici da su teroristi.

[189] www.qaradawi.net, TV stanica Al-Jazeera, emisija Šeria wel hajat, 31. decembar, 2003.

Islam ne samo da je priznao ovo pravo svim ljudima, nego je propisao i mnogobrojne garancije i jamstva za njegovu realizaciju, koja ponekad dosežu i do objave rata protiv onih koji ga zanemaruju i oglušuju se na njegovu primjenu. To je Muhammed, a.s., jasno naglasio u članu 30. Medinske povelje.

Sejid Kutb[190] je rekao:

"Borba je propisana radi zaštite sloboda onih koji se maltretiraju zbog svog uvjerenja i izgone iz svojih domova samo zbog toga što govore: 'Naš Gospodar je Allah'".

U Kur'anu se o tome kaže:

Onima koji se ni krivi ni dužni iz zavičaja svoga izgone samo zato što su govorili: "Gospodar naš je Allah!" A da Allah ne suzbija neke ljude drugima, do temelja bi bili porušeni manastiri, i crkve, i havre, a i džamije u kojima se mnogo spominje Allahovo ime.[191]

-Ajet je eksplicitan o opravdanosti objave rata radi osiguranja i zaštite slobode vjerovanja i muslimanima i nemuslimanima kako bi se uspostavio red i blagostanje na Zemlji.

-Ajet jasno kaže da nije borbe vjernika protiv nasilnika i tirana porušene bi bile sve bogomolje.

-Također, treba zapaziti da se u ajetu spominju prije nemuslimanske nego muslimanske bogomolje s ciljem da se istakne važnost slobode vjerovanja za sve konfesije i vjere, i da se kaže da su muslimani ti koji se moraju boriti i braniti to pravo za sve ljude, pa čak ako treba i ratom radi uspostavljanja demokratskog i slobodnog svjetskog poretka.[192]

Osnovno pravilo na osnovu kog se državljanima nemuslimanima islamske države priznaje pravo na slobodu mišljenja i vjerovanja je: da ih treba ostaviti sa njihovim uvjerenjem (netrukuhum vema jedinune).

---

190 Veliki islamski učenjak, čije riječi Miroljub Jevtić citira kada spominje antidržavne aktivnosti Mešihata IZ-e Sandžaka.

191 Korkut, B.: Kur'an s prijevodom, Sarajevo, 1989., poglavlje, El-Hadždž, 40.

192 Sejjid Kutb, Nahvel mudžteme'il islamijji, str. 104-105.

Dakle, kazali smo da je Muhammed, a.s., prvobitno Povelju pisao kao dogovor između muslimana i jevreja, iako se ona kasnije odnosila i na kršćane.

Kada su monasi manastira Sveta Katarina potpali pod islamsku vlast tražili su od Poslanika da im da garancije za njih i njihove bogomolje.

Muhammed, a.s., im je odgovor uputio u vidu zvaničnog dokumenta, (pisma), jer se komunikacija u to vrijeme odvijala na taj način.

To pismo nije bilo tek puki edikt iz kojeg su oni trebali čitati svoja pojedina prava u državi u kojoj su bili manjina, nego je riječ o pismu koje se, u prvome redu, stavlja na znanje svakom muslimanu u toj zemlji u smislu zapovijedi. To, pismo, dakle, nije bilo neka vrsta garanta nemuslimanima u muslimanskome društvu – mada jest i to - nego je ono ponajprije bilo trajni zalog povjerenja koje je musliman ne samo formalno imao svjedočiti pred pripadnicima druge religijske grupe, nego je svakodnevno i praktično svjedočiti u svome životu. Poslanik islama je napisao kršćanskim monasima pismo u kome se kaže:

"Kršćanima, na Istoku i na Zapadu, u blizini islamske granice i daleko od nje, znanim i neznanim, daje se jamčivina.Ukoliko se jedan monah ili anahoret zatekne na brdu ili u dolini, pećini ili u naselju, ravnici ili u crkvi ili pak u svetilištu – hramu, tada mi stojimo iza njih, i oni su pod našom zaštitom. Ja ću ih zasigurno braniti svojim životom, svojim pomagačima i svojom vojskom, njih, njihove imetke i bogomolje, jer su oni moji podanici i kao takvi uživaju moju zaštitu. Niko im ne smije uskratiti putovanje bilo gdje, porušiti im bogomolju ili je oštetiti, kao ni prisvojiti bilo šta iz njihovih kuća za korist muslimana. Neće se oporezivati njihovi suci, kaluđeri niti drugi koji se budu bavili vjerskim poslovima. Neće im se nametati ni druge novčane dadžbine, novčane kazne ili odštete niti će im se konfiskovati imovina, jer sam ja njihov čuvar na kopnu i na moru, na sjeveru i na zapadu, na istoku i na jugu, gdje god se budu nalazili imat će moju zaštitu i garanciju, od svega onoga što im je neprijatno

i neugodno... Niko ih ne smije opterećivati putovanjima, obavezivati učestvovanjem u borbi ili transportu oružja, jer se muslimani bore za njih i ne polemišu s njima osim na najkulturniji način, slijedeći u tome kur'ansku poruku:

I sa sljedbenicima Knjige raspravljajte na najljepši mogući način, ne sa onima koji su nepravedni, i recite: 'Mi vjerujemo u ono što se obavljuje nama, i u ono što je objavljeno vama, a naš Bog i vaš Bog jeste – jedan, i mi se Njemu pokoravamo.[193]

... Niko iz redova muslimanske zajednice do Dana uskrsnuća i do prestanka života na Zemlji ne smije se suprostaviti ili prekršiti ovu povelju, koju je napisao Muhammed ibn Abdullah svim kršćanskim zajednicama uz uvjet da se ona strogo ispunjava i primjenjuje.[194]

Ovo pismo – povelja pisano je rukom Alije, a po diktatu Muhammeda, a.s., 3. muharrema, druge godine po Hidžri (624).

Ovaj ugovor kršćanima garantirao je sljedeća prava:

- Potpunu zaštitu monasima na cijeloj teritoriji islamske države (Poslanik kaže da će ih braniti i svojim životom);
- Zaštitu njihovog imetka;
- Zaštitu bogomolja;
- Slobodu kretanja;
- Izuzimanje sudija, kaluđera, te radnika pri njihovim bogomoljama iz poreza, odnosno, džizje;
- Zabranu izricanja novčanih kazni i konfiskacije imovine;
- Zabranu tjeranja na vojnu službu i učestvovanja u transportu naoružanja;
- Obavezu da se s njima (sem onih koji pokazuju neprijateljstvo) komunicira na najuljudniji način; dakle, zaštita ličnog digniteta;
- Dužnost postupanja po slovu ovog dokumenta pada na sve muslimane dok postoji života na zemlji.

Kratak pregled ovog dokumenta

---

[193] Korkut, B., Kur'an s prijevodom, Sarajevo, 1989., Ankebut, 46.

[194] Hafizović, R., Tolerancija i kultura dijaloga u perspektivama islama, www.znaci.com.

Muhammed, a.s., shodno svojoj ranijoj praksi, i prema kršćanima primjenjuje iste aršine pravde.

Posebna zaštita se odnosi na njihove crkvene velikodostojnike, jer su oni vjerujući ljudi.

Njima je pripadala potpuna zaštita islamske države, u prvom redu njihovih života, pa onda svega ostalog. Njihov imetak je bio zaštićen, a oni su kao što smo napominjali kada smo govorili o džizji, izuzeti iz ove obaveze. Oni se i u ovom dokumentu pominju kao i njihove sudije. Također, bilo je pravno nemoguće, po slovu ovog dokumenta konfiskovati ili otuđiti njihovu pokretnu i nepokretnu imovinu za račun muslimana.

Ranije smo govorili o tome opširno, sada ću samo spomenuti, nisu bili dužni služiti u muslimanskoj vojsci, niti ih je iko smio prisiljavati da učestvuju u transportu naoružanja.

U ovom ugovoru shodno kur'anskom instistiranju, traži se od muslimana da u komunikaciji s njima nastupa na najuljudniji način, poštujući i uvažavajući njihov dignitet. Muhammed, a.s., im je na tu činjenicu ukazao zato što ima puno zajedničkih stvari o kojima muslimani mogu sa nemuslimanima komunicirati,[195] i ne doći u situaciju da bez nedostatka argumenata moraju povisti ton, jer samo onaj koji nema šta da kaže - viče, da bi ostao primjećen. Ono što je za ovu temu bitno je da ovaj ugovor reguliše pravo sveštenika i monaha da borave u svojim bogomoljama i da nesmetano obavljaju svoju molitvu, uz dozvolu i punu sigurnost od strane Muhammeda, a.s., kao Božijeg poslanika, i kao muslimanskog vladara. To se posebno naglašava u začelju ovog teksta, kada Muhammed, a.s., kaže:

"... Ukoliko se monah ili anoharet zatekne na brdu ili dolini... ravnici ili crkvi ili pak svjetilištu-hramu, tada mi stojimo iza njih..."

Drugim riječima, mi smo garancija da to što oni trenutno čine ne kosi se sa zakonom islamske države i samim tim, pošto su oni sada građani islamske države koji poštuju njene zakone, država je

[195] Kavazović, H., Dijalog saradnje među sljedbenicima Knjige, Takvim za 2000., str.204.

dužna da poštuje i štiti njihove potrebe, da u skladu sa sopstvenim ubjeđenjem ispoljavaju i prakticiraju svoju vjeru ondje gdje postoje vjerski objekti koji upravo služe tim ciljevima. Pored crkava njima se dozvoljava da molitvu obavljaju gdje god zato osjete potrebu: na livadi, ravnici, dolini ili pećini, ili pak u svojim kućama.

Drugi ugovor koji je Muhammed, a.s., sklopio sa kršćanima bio je kada je došlo hrišćansko izaslanstvo iz Nedžrana, iz manastira u Sinajskim brdima, pod vođstvom velikog i poštovanog sveštenika Mesiha. Došli su da srede odnose sa kršćanskim vjernicima u Arabiji i da priznaju Muhammeda, a.s., kao vladara.[196]Rasprava na ovu temu je dugo trajala, a raspravljalo se o raznim pitanjima i potrebama kršćana. Sklopljen je sporazum koji prenosimo u cjelini:

1. Kršćani nastanjeni u mjestima i gradovima, koji se nalaze pod islamskom vlašću, bit će potpuno zaštićeni.Ukoliko im se dogodi kakva nepravda bilo od strane muslimana, bilo od židova, i neznabožaca, počinitelji će biti strogo kažnjeni;

2. Crkve i nastambe svećenika biti će pod muslimanskom zaštitom u slučaju kakvog napada;

3. Nikakvi izvanredni porezi neće se tražiti od kršćana, a niti takvi, koji bi ugrozili njihovu i njihove obitelji opskrbu;

4. Ni jedan sveštenik ne može biti odstranjen iz svog boravišta osim u slučaju prijestupa vjerskog, čudorednog ili u slučaju zločinstva.

5. Ni jednom kršćaninu neće se silom tražiti promjena vjere;

6. Ne može se porušiti crkva radi građenja džamije ili kuće;

7. Kod gradnje ili obnove manastira i muslimani će pružiti svoju pomoć;

8. Kršćanka koja se uda za muslimana, zadržat će svoju vjeru;

9. Kršćani mogu slobodno u svojim kućama vršiti obrede.U časovima kad se molitva vrši u crkvi ili blagdanima, kršćanima je slobodno posjećivanje bogomolje i vršenje vjerskih obreda.

---

[196] Bjelavac, A.H., Muhammed, Zagreb, str.239-240.

Sporazum je sopšten svim namjesnicima gradova i naselja, svim starješinama i poglavicama plemena i naređeno im da se tačno i strogo po njemu postupa.[197]

U ovom drugom dokumentu Muhammed, a.s., daje iste garancije islamske države kao i u prethodnom slučaju, s tim što se ovdje više naglašavaju vjerska prava.

Na prvom mjestu, izdaje se garancija sveštenim licima za njihovu ličnu bezbjednost, kao i za bezbjednost njihovih kuća i crkava. I u ovom dokumentu se insistira na oslobađanje crkvenih ljudi od svih vidova državnih nameta. Garantuje se pravo na boravak sveštenim licima na teritoriju islamske države, koja je uvjetovana njihovim korektnim odnosom s pram prava države i pojedinaca. Niti od jednog kršćanina, bez obzira na zvanični stav islama u pogledu kršćanske dogme, neće se tražiti da promijeni vjeru, jer on zakonima islamske države uživa pravo na slobodno ubjeđenje. To se neće silom namjetati niti onda ako se desi da se sklopi bračna zajednica između muslimana i kršćanke. Njoj se, dakle, garantuje pravo da može i u braku sa muslimanom prakticirati svoju vjeru. I u ovom dokumentu se ponovo saopštava pravo kršćanima da mogu i na svojim privatnim posjedima obavljati svoju molitvu, slaviti svoje blagdane, ali i posjećivati svoje bogomolje. Ukratko, mogu slobodno i bez straha vršiti svoje obrede. Ono što je važno istaći je da Muhammed, a.s., ovaj dokument, kao ni onaj prvi, nije potpisao onako kako je inače potpisivao svoja naređenja muslimanima, Muhammed Resulullah, već je dokument potpisao sa Muhammed sin Abdullahov. To je učinio i prilikom ugovora na Hudejbiji kada su mekkanski idolopoklonici insistirali na tome. Također je i taj dokumenat potpisao sa Muhammed ibn Abdullah.[198]

Nakon Muhammeda, a.s., njegovi nasljednici su se isto ponašali prema nemuslimanima, zasnivajući postupke na onome što je njihov vođa i uzor dogovorio.

---

[197] Omerbašić, G., Muhammed, hrišćani i Jevreji, www.yurope.com/zines/republika/arhiva/98/202/INDEX.HTM.

[198] Hišam, I., Poslanikov životopis, Sarajevo, 1998.str.200.

Ebu Bekr (634) prvi nasljednik nakon smrti Muhammeda na mjestu šefa islamske države, u dokumentu kojeg smo prije naveli, u obliku naredbe svome vojskovođi, Jezid ibn Ebu Sufjanu, u stavci 8 kaže:

" ... Naići ćeš na ljude koji tvrde da se se dobrovoljno zatvorili u samostane. Nemoj ih uznemiravati, nego ih ostavi na miru."[199]

Muslimani su za vrijeme Omera ibn Hattaba (636.g.) osvojili. Stanovnici Jerusalima su od Omera zatražili sklapanje zimmijskog ugovora. Pred Omerom je izišao Sofronijus, patrijarh Jerusalima, (insistirao je da Omer lično dođe i da će samo njemu predati ključeve grada[200]) predao Omeru ključeve grada, a ovaj opet patrijarhu dokument o bezbjednosti poznat pod imenom *'Omerova povelja'* (Uhdetul-Umerijje).[201]

U tekstu povelje stoji:

"U, ime Boga, općeg Dobročinitelja, Milostivog.

Ovo je povelja Božjeg roba Omera, vladara pravovjernih, data stanovnicima Jerusalima:

Prava građana Jerusalima:

- Jamčim im sigurnost i bezbjednost njihove ličnosti i imovine;
- Bezbjednost za njihove crkve i krstove;
- Pomaganje nemoćnih i nevoljnih;
- Niko od ljudi drugih vjeroispovjesti se neće nastanjivati u njihovim bogomoljama;
- Neće ih sužavati i rušiti, niti kipove skrnaviti;
- Ne smije ih iko siliti da promijene svoju vjeru;

[199] Mehić, M., Ženevske konvencije o zaštiti žrtava rata u svjetlu islamske teorije i prakse, Takvim za 1978, Sarajevo, 1977., str. 115.

[200] Arnaut, F., Hazreti Omer ibn Hattab, emirul-mu'minin, drugi halifa, Minhen, 2001., str.57.

[201] Škapur, H., Pravni položaj nemuslimana u islamskoj državi, Takvim za 1972., Sarajevo, 1972., str. 135.

Na insistiranje samih stanovnika Jerusalima, u povelju je unijet još jedan neobičan, ali za njihove prilike član koji je proizvod realnih okolnosti koje su tada vladale, a koji glasi:

- *Niko od jevreja neće se mimo njihovu volju naseljavati u Jerusalim.*[202]

Ovaj član je bio očigledno posljedica kršćansko-jevrejskog sukoba u Jerusalimu, prije dolaska muslimana, jer odnos muslimana prema jevrejima u Medini, dao nam je za pravo da tvrdimo da muslimani nisu insistirali na njemu, već je on posljedica traženja kršćanske strane.

Dužnosti stanovnika Jerusalima:

- *davat će džizju kao što daju nemuslimani u ostalim dijelovima islamske države;*
- *da iz svoje sredine protjeraju bizantince (s kojim su muslimani tada bili u objavljenom ratu);*
- *ako oni sami (stanovnici Jerusalima) žele da se isele uživat će zaštitu za sebe i svoje porodice tokom selidbe do mjesta bezbjednog po njih;*
- *ako žele da ostanu uživat će zaštitu islamske države, za sebe, svoju porodicu i svoj imetak;*
- *koji ostanu plaćat će danak džizje.*

Gornje je napisano uz garantovanje Boga i Njegova Poslanika, a dužnost izvršavanja je obaveza Poslanikova zastupnika i pravovjernih muslimana dok god stanovnici Jerusalima daju ugovoreni danak.

Svjedoci činjeničnog stanja:

Halid sin Velidov, Amr sin Asov, Abdurrahman sin Avfov i Muavija sin Ebu Sufjanov.[203]

Omer ibn Hattab je odmah nakon toga demonstrirao primjenu potpisanog. Kada se je patrijarh pobojao da muslimani, zbog nedostatka prostora za džumu namaz, ne prisvoje Crkvu Svetog

202 Ibid., str. 136.

203 Škapur, H., Pravni položaj nemuslimana u islamskoj državi, Takvim za 1972., Sarajevo, 1972., str. 136., i Istorija Ibnu Džerira Taberije: sv.III, str.105.

groba, halifa je posjetio crkvu i rekao da ne treba da brinu zbog toga.[204] Kada mu je ponuđeno, od strane patrijarha, da svoju molitvu obavi u crkvi, rekao mu je:

"Ne mogu klanjati u crkvi, jer bi muslimani, ako ja ovdje klanjam, mogli početi svojatati crkvu i tako vam praviti neprilike. "[205]

Prema predanju, radilo se o crkvi Hristovog uspeća.[206]

Nakon što je Sofronijus uzeo u ruke dokument, Omer je naredio da se sa brda hrama ukloni nagomilano smjeće i tu sagradio džamiju, danas poznatu kao džamija na stijeni koja za muslimane ima poseban značaj.[207]

Kršćani su još dugo nakon toga bili većinsko stanovništvo u Jerusalimu.[208]

Primjer islamske tolerancije prema drugim vjerama svakako je osvjedočen i primjerom sa crkvom Svetog Ivana u Damasku. Muslimani, koji su osvojili tu regiju, počeli su obavljati džumu u crkvi, jer nisu imali prostora većeg od nje, ali su i dopustili kršćanima da nastave koristiti crkvu prilikom svojih nedeljnih službi. Dvije su odvojene vjere miroljubivo dijelile isti molitveni objekat.[209]

Iz ovih razloga brojni kršćani su doživljavali dolazak islama kao oslobođenje od tiranije svoje kršćanske sabraće, a ne kao prijetnju svojoj vjeri ili njeno ugrožavanje.[210]

Možda tekst ovih dokumenata ne odgovara u dovoljnoj mjeri standardima današnjice, gdje se puno vodi računa o tome kako će taj tekst zvučati, ali zbog čega su ovi dokumenti daleko ispred ovih

204 Poziv u islamsku uniju, Nezavisni naučno publistički magazin: Ogledalo, br 7-8, 2005, Sarajevo, str.26.

205 Škapur, H., Pravni položaj nemuslimana u islamskoj državi, Takvim za 1972., Sarajevo, 1972., str. 136.

206 Arnaut, F., Hazreti Omer ibn Hattab, emirul-mu'minin, drugi halifa, Minhen, 2001., str.57.

207 Esposito, L.J., Oksfordska historija islama, Živinice, 2005. str.291..

208 Ibid.str.92.

209 Poziv u islamsku uniju, Nezavisni naučno publistički magazin: Ogledalo, br 7-8, 2005, Sarajevo, str.27.

210 Esposito, L.J., Oksfordska historija islama, Živinice, 2005. str.290.

današnjih, leži svakako u činjenici da su oni koji su ih potpisivali bili spremni da bez ikakvih kompromisa sprovedu potpisano u djelo.

Zbog toga, svakako, srednji vijek nije bio korak nazad u odnosu na Antičko doba u pogledu zaštite ljudskih prava, već odgovorno tvrdim da kada se radi o zakonima kojim većina uređuje prava manjina; tu su novovjekovni mehanizmi za zaštitu ljudskih prava mnogo koraka nazad.

Kada su 1917. godine Jerusalim okupirali Englezi, maršal Allenby izjavio je da daje slobodu vjeroispovjesti svim ljudima ugledajući se u primjer velikog Omera.[211]

Ahdnamu, također, bilježi u cjelosti i Thomas W. Arnold u svojoj *Historiji islama*, s tim što spominje i ona sporna pitanja o kojima smo govorili, a koja se odnose na obavezu razlikovanja nemuslimana u pogledu nošnje.[212]

On u svojoj historiji opisuje kako su kršćani posmatrali tadašnje Arape.

Kad je islamska vojska prispjela do doline Eššaria (Jordana) i kad se Ebu Ubejde ulogorio u Fejhelu, tamošnji su kršćani, u pismu koje su poslali Arapima, rekli sljedeće:

“ O, muslimani, iako Vizantinci pripadaju našoj vjeri, mi vas ipak njima pretpostavljamo, jer ste nam vjerno održavali datu riječ; prema nama ste milosrdniji bili od njih; nastojite da budete pravedni. Nema sumnje, vaša je uprava bolja od njihove. Oni su nam oteli imanja i kuće.”[213]

U ugovoru kojeg je Halid ibn Velid napisao stanovnicima Anata stoji:

“...Oni imaju pravo da u svako doba dana ili noći udaraju crkvenim zvonima osim za vrijeme namaza. Imaju, također, pravo da nose križeve za vrijeme svojih praznika.”[214]

---

211 Škapur, H., Pravni položaj nemuslimana u islamskoj državi, Takvim za 1972., Sarajevo, 1972., str.136.

212 Arnold, W.T., Povjest islama, historijski tokovi misije, Sarajevo, 1990., str.82.

213 Ibid. str.80.

214 Tarihu Taber,i tom 3., Kairo, Egipat str.609.

Sve što islam traži od nemuslimana je da poštuju osjećaje muslimana i svetost njihove vjere. Zato ne trebaju vršiti svoje obrede i pokazivati križeve u muslimanskim mjestima, niti praviti crkve u gradovima gdje je muslimanska populacija, ako tu otprije nije postojala crkva.

Javno vršenje tih stvari, kao i pravljenje crkava na ovim mjestima izaziva muslimanske osjećaje i vodi smutnji i neredu. Pored toga, ipak, postoje neki islamski pravnici koji dozvoljavaju građanima nemuslimanima građenje crkava, sinagogi i drugih bogomolja u muslimanskim gradovima, kao i u područjima koja su muslimani osvojili silom, tj. čiji stanovnici su se borili protiv muslimana, koje su muslimani pokorili vrhovima sablji, ako im to dozvoli vođa muslimana, na osnovu dobrobiti koju vidi u tome, iz razloga što im islam priznaje slijeđenje svoje vjere.[215] Ovo mišljenje zastupa zejdijska pravna škola i imam Ibn Kasim od malikijskih pravnika.[216] Čini se da se ovo mišljenje primjenjivalo u historiji muslimana još od ranog perioda.

U Egiptu je sagrađeno nekoliko crkava još u prvom stoljeću po Hidžri, kao što je crkva *Marmerkas* u Aleksandriji, koja je sagrađena u periodu između 39. i 56. god. po Hidžri. U Fustatu, u Rimskom kvartu, sagrađena je prva crkva za vrijeme namjesništva Muselleme bin Mahleda u Egiptu između 47. i 68.god. po Hidžri. Abdulaziz bin Mervan, kada je sagradio grad Halvan dozvolio je, također, da se u njemu izgradi i crkva, a dozvolio je, isto tako, i nekim svećenicima da sagrade dva samostana.[217]

Za to postoje mnogobrojni primjeri.

Historičar Makrizi u svom djelu *El-Hutat* navodi za to mnogobrojne primjere, i svoj govor o egipatskim crkvama završava sljedećim riječima: "Sve spomenute kairske crkve su sa saglasnošću (historičara) sagrađene u islamu."[218]

---

[215] Kardavi, J., Nemuslimani u islamskom društvu, Novi Pazar, 2003, str. 34.
[216] El-Haradž, Ebu Jusuf str.146.
[217] Kardavi, J., Nemuslimani u islamskom društvu, Novi Pazar, 2003, str. 35.
[218] Ahkamu zzimmijjine vel muste- minine, str.96-99.

U selima i krajevima koji nisu muslimanski, nemuslimanima se ne zabranjuje javno vršenje svojih vjerskh obreda, renoviranje svojih starih crkava, i građenje toliko novih crkava koliko im je potrebno, s obzirom na povećanje njihove populacije u tim krajevima.[219]

Istaknuti francuski učenjak, Gustav Lobin, kaže:

"Vidjeli smo iz kur'anskih ajeta koji govore o ovom pitanju da je Muhammedova tolerancija prema Židovima i kršćanima bila do krajnjih granica.Takvu toleranciju nisu zastupali osnivači drugih religija, koje su se pojavile prije njega, a posebno židovstva i kršćanstva. Vidjet ćemo kako će njegovi zamjenici slijediti njegov put. Tu toleranciju su priznali i objektivni učenjaci Evrope ili malobrojni vjernici od njih, koji su pažljivo proučavali historiju Arapa".[220]

Roberson u svom djelu *Tarih Šarlken* kaže:

"Uistinu su samo muslimani spojili ljubomore prema svojoj vjeri i duha tolerancije prema sljedbenicima drugih religija. Oni su, i pored velike ambicije da prošire svoju vjeru, ipak ostavili one koji ne žele prihvatiti islam, slobodne da se prihvate svoje vjere i svojih vjerskih učenja."[221]

Mevdudi je u nacrtu prijedloga savremenog ustava islamske države priznao građanima nemuslimanima sljedeće slobode mišljenja i vjerovanja, i rekao:

"Nemuslimani u islamskoj državi će imati pravo na javne govore, štampu, mišljenje, sastajanje i proslave, tj. ista prava kao što ih imaju i muslimani. U svemu tome važit će za njih ista ograničenja i obaveze koje važe za muslimane. Imat će pravo kritikovati vladu i njene službenike, pa čak i samog predsjednika države i to sve u okvirima zakona.

---

219 Kardavi, J., Nemuslimani u islamskom društvu, Novi Pazar, 2003, str. 35.

220 Ibid.

221 El-Islam ve ehlu-zzimmeh, doktor Alijj Husni El-Harbutli str.139., također; Eddawe ilel islam, Tomas i Arnold, str.84-86, treće izdanje, prijevod: dr.Hasan Ibrahim i njegovi saradnici.

Imat će pravo kritikovati i samu vjeru islam u smislu u kom muslimani imaju pravo kritikovati svoje mezhebe i različite frakcije u granicama koje to zakon definira.

Imat će potpunu slobodu da hvale svoje vjere. Svaka neislamska frakcija u islamskoj državi čija mišljenja i stavovi se ne slažu sa stavovima islamske većine, islamskoj državi neće biti dozvoljeno zabraniti ih u slučaju da njeni sljedbenici mirnim, a ne prisilnim metodama, žele ih promovirati i prezentirati većini, ali ne i s namjerom nasilnog mijenjanja državnog poretka. U tom slučaju državi će biti dozvoljeno intervenisati i kazniti počinioce."[222]

2.3. Pravo građana nemuslimana na vršenje obreda

Kao što smo vidjeli iz svih prethodno citiranih dokumenata, građani nemuslimani u islamskoj državi imaju pravo vršiti svoje obrede unutar bogomolja, i u svojim kućama. Također, to potvrđuje i ugovor kog je Halid b. Velid sklopio sa nekim kršćanima u kom se kaže: "...dozvoljava im se da u svako vrijeme udaraju crkvena zvona, noću i danju, osim za vrijeme namaza, i dozvoljava im se da iznesu krstove na svoje praznike."[223]

Smatramo da je u današnje vrijeme dozvoljeno islamskoj državi da svojim građanima nemuslimanima dozvoli javno ispoljavanje njihovih obilježja i obreda, pa čak i u mjestima gdje su muslimani u većini, ako se osigura bezbjednost i ako to neće imati za posljedicu narušavanje javnog reda i mira. To je potpuno u saglasnosti sa generalnim islamsko-pravnim pravilom koje se primjenjuje u ovom segmentu prava i koje nalaže da se građanima nemuslimanima treba dati sloboda vjerovanje i to bez ikakvih pritisaka i ograničenja (netrukuhum ve ma jedinune).[224]

---

[222] Mevdudi, Nazarijetul-islami ve hedahu, str.307.
[223] Ebu Jusuf, El-Haradž, str. 146.
[224] Ibid. str. 100.

2.4. Odnos islama prema ostalim vjerama

Na kraju ovog dijela želim kazati da što se tiče sljedbenika drugih religija van ove tri velike (po brojnosti) islam ista prava garantira i ostalim pripadnicima drugih vjera, uz uvjet da te vjere ne pozivaju nečemu što je protiv čovjeka. Ovu tvrdnju možemo potkrijepiti sa nekoliko zakonskih regulativa i odredaba kojim je Muhammed, a.s., ukazao da bez obzira na to šta on i islam misle o njihovom vjerovanju, njima pripadaju ista prava kao i Jevrejima i kršćanima.

"Postupaj te sa medžusijama[225] kao što postupate sa ehli-kitabijama[226]."[227]

"Postupajte sa njima, (idolopoklonicima), kao što postupate prema židovima, s tom razlikom što vam nije dozvoljeno jesti ono što oni zakolju,[228] niti uzimati (ženiti) njihove žene."[229]

Jedno Muhammedovo, a.s., pismo namjesniku Bahrejna i Hadžera kaže, u vezi s mazima (Zoroastovcima):

"Pozivajte ih u islam, pa ako pristanu, imat će ista prava i iste obaveze kao i mi. Ko odbije, nametni mu glavarinu (džizju, sa svim što ona znači), a stoku što je oni zakolju, nećemo jesti niti ćemo ženiti njihove žene."[230]

Na osnovu ovih citata možemo zaključiti da Muhammed, a.s., u svojoj vladavini islamskom državom, postavljenoj na temelju islama

---

225 Medžusije: vjerska skupina koja je za svoje božanstvo imala vatru, obožavali su vatru.

226 Ehlu – Kitab, Pripadnici Knjige. Kur'an ovaj termin koristi kada misli na Jevreje i kršćane, zbog toga što je njima objavljen, prvima Tevrat (Tora), a drugima Indžil (Jevanđelje).

227 Mehmedović, A., Tako je govorio Muhammed Resulullah, Tuzla, 1991. str.459. Hadis bilježi Hatib el- Bagdadi.

228 Hrana ima posebno mjesto u kulturi muslimana. Muslimanima je zabranjeno konzumiranje svega onoga što nije zaklano u ime Boga, kao i sva hrana koja je svinjskog porijekla. A zabrana ženidbe je zbog bojazni da bi kasnije mogla izvršiti uticaj na djecu,u pogledu vjere.

229 Ibid. Kitabul-lubab fi fikhi hanefi.

230 Hamidullah, M., El-Wasaik es-sijasijeh, Wellhausen, Skizzen, IV/2: vidi: Mehmedović, A., Tako je govorio Muhammed Resulullah, Tuzla, 1991. str.460.

i Medinskog ustava, nije pravio razliku među ljudima kada su u pitanju njihova prava, sem u određenim neznatnim stvarima, kada se radilo o nekim pitanjima iz domena vjere.

Sve što smo do sada naveli, kao činjenice, u vezi sa odnosom prve islamske države, kao njenih pripadnika iz redova muslimana kasnije, Muhammed, a.s., je ponovno potvrdio u svom čuvenom govoru, nakon što je oslobodio Mekku i vratio se pobjedonosno u svoj grad, koji je poznat kao 'govor na Oprosnom hadždžu'.[231] No, da spomenemo ono što se je dogodilo kada je bilo jasno da će Muhammed, a.s., zauzeti Mekku. Tada je vladar Mekke i zakleti neprijatelj muslimana, Ebu Sufjan, smogao snage da izađe i dočeka Muhammeda a.s. izvan grada i traži milost za svoje građane.[232]

Tada Muhammed, a.s., izdade naređenje, u kojem je stajalo:

"Svi građani Mekke koje Ebu Sufjana uzme pod svoju zaštitu, kao i oni koji se sklone u dvorište Ka'be, slobodni su i bit će pošteđeni svakog progona".[233]

Kada je ušao i zauzeo Mekku sa svojom ogromnom vojskom, među stanovnike tog grada nastupila je panika; svi su čekali koje mjere za osvetu će muslimani preduzeti. Tada je Muhammed, a.s., izgovorio riječi koje nikada niko više u tom kontekstu, na veliku, žalost, nije izgovorio. Bio je od strane njih utjerivan u laž, iako su znali da nikada nije lagao, tukli ga, maltretirali. U bojkotu koji je organiziran protiv muslimana umrli su mu žena Hatidža i amidža Ebu Talib. Plakao je kao djete nad tijelima ubijenih rođaka: Hamze na Uhudu i Džafera ibn Ebi Taliba, ali je imao snage, zarad srećnije budućnosti Mekke, kazati:

---

[231] Nuri Hadžić, O., Muhammed, a.s., i Kur'an – osvrt na historiju islamske kulture, III izdanje, 1986.g.str.88.
Predgovor ovom djelu dao je Dr. Stanoje Stanojević, Beograd, 25.jun 1931. godine.

[232] Ibid.

[233] Korkut, B., Historija islama, Udžbenik iz vjeronauke za VII razred srednjih škola, Sarajevo, 1935.

Idite svojim kućama, svi ste slobodni![234]

"Dan Muhammedovog najvećeg trijumfa nad njegovim neprijateljem, bio je istovremeno i dan najveće pobjede nad samim sobom.On velikodušno oprosti Kurejšijama sve godine mržnje i zla, i proglasi amnestiju za sve stanovnike Mekke. Samo su četiri kriminalca, koje je sud osudio, bila pogubljena po njegovom osvojenju ovog grada u kojem su se nalazili njegovi najljući neprijatelji. Vojska je slijedila ovaj primjer i ušla je u grad suzdržljivo i miroljubivo; nijedna kuća nije bila opljčkana, nijedna žena uznemirena. Samo je jedna stvar izložena uništenju.Ušavši u Kabu, Muhammed reče: Istina je pobjedila, laž je otjerana!' Na ove riječi njegovi pratioci ih oboriše te idoli i kućna božanstva Mekke i okoline bijahu uništena.

Tako je Muhammed ponovo ušao u svoj rodni grad.U svim analima osvajanja ne postoji nijedan slučaj trijumfalnog ulaska koji bi se mogao porediti s ovim."

(Stanley Lane- Poole: *The Speeches and Table-Tollof the Prophet Mohammad,* London 1882. Uvod.str. 46-47.)[235]

U dokumentarnom filmu tv-kuće PBS, *Islam: Carstvo vjere*, autora Michaela Sellsa, predavača na Haverfordskom Univerzitetu, povezuje vrline Muhammeda, a.s., na sljedeći način:

"Kada je Muhammed, a.s., ušao u Mekku, ne samo da nije učinio krvnu osvetu, nego je zapravo prigrlio čak i one Mekelije koji se se borili protiv njega 3 godine i koji su pokušavali da ga se zauvijek riješe njegovim ubijanjem. Ovaj događaj bio je vrlo zapanjujući za sve ljude u njegovom okruženju.Tako se, u samim počecima vjere može pronaći mnogo velikodušnosti, a često i izvanrednog čina dobrote i milosrđa".[236]

---

234 Nuri Hadžić, O., Muhammed a.s. i Kur'an – osvrt na historiju islamske kulture, III izdanje, 1986.g.str.88.

235 Takvim za 1970, Izvršni odbor Ilmije za BiH, Sarajevo, 1970., str. 109.

236 Poziv u islamsku uniju, Nezavisni naučno publistički magazin: Ogledalo, br 7-8, 2005, Sarajevo, str. 25.

Nekoliko dana poslije ovog događaja Muhammed, a.s., je na brdu Arefatu, pored Mekke održao svoj posljednji govor, kao vođa hadžija.[237]

Taj njegov govor, upućen svim ljudima, je prva deklaracija u historiji čovječanstva koja je zadala smrt tiraniji, proglasila slobodu, bratstvo i jednakost, i kod ljudi razvila svijest o slobodi i odgovornosti.[238]

Pošto je tekst deklaracije dug, ja ću ovdje citirati samo neke segmente, dok ću cijeli tekst donijeti u prilozima.

Muhammed, a.s., je tada rekao:

" ... O ljudi![239]

Život, imanje i čast neka budu sveti svakom od vas kao što je svet ovaj dan, ovaj mjesec i mjesto gdje se nalazimo...[240]

...O ljudi! Vi imate dužnosti prema ženama vašim, a i žene imaju dužnosti prema vama...Bojte se Boga u pogledu žena... Činite im dobro i budite prema njima humani...

O, ljudi! Znajte da je Allah samo jedan i da potječete od jednog praoca. Svi ste vi djeca Ademova, a Adem je od zemlje. Kod Boga između vas ima najviše prednosti onaj najbogobojazniji i najpošteniji.

---

237 Karić, E., Ljudska prava u kontekstu islamsko-zapadne debate, Sarajevo, 1996., str.295.

238 Busuladžić, M., Muslimani u Evropi, Izbrani spisi, Dr. Šaćir Filandra (priređivač), Sarajevo, 1997.,str.219.

239 Muhammed, a.s., se ovim načinom pozivanja obratio svim ljudima, jer je poznato u islamskoj terminologiji da kada se obraća samo muslimanima, upotrebljava izraz: O, vjernici!

240 Taj govor je održat za vrijeme hodočašća muslimana, hadždža. Mjesto Arefat je brdo na kojem se u jednom određenom danu moraju naći svi hadžije koji te godine obavljaju hadž. Bez toga im obred nije ispravan (Tuhmaz, A.M., Hanefiski fikh, knjiga 1, poglavlje o hadždžu, Sarajevo, 2002., str. 571.) Svetost mjesta se ogleda u činjenici da su i prije islama postojala četiri mjeseca u kojima je bilo zabranjeno ratovanje, zbog toga su ih zvali sveti mjeseci, koje su predislamski Arapi držali na pedijastal svetosti. Islam ih je podržao u tome kada je počela objava Kur'ana. Jedan od tih svetih mjeseci je i mjesec zul-hidždže, u kojem se obavljaju obredi hadždža.

Arap nema prednosti nad nearapom, nit nearap nad Arapom. Prednost se stiče samo bogobojaznošću i poštenjem.

Onaj koje prisutan nek dostavi onom ko je odsutan.[241]

Na osnovu ove deklaracije, koja je jasna potvrda Medinske povelje, muslimani su stoljećima kasnije, sve do pada hilafeta, pravili sve buduće ustave i njima rješavali prava nemuslimana koji su živjeli u okrilju muslimanske države.

Kontinuitet u pogledu zaštite ljudskih prava nemuslimana u islamu, od Medinske povelje preko nekih drugih povelja i dokumenata u kojima se ističe potreba zaštite ljudskih prava i preduzimaju konkretni potezi u tom pravcu, doseže i do našeg vremena, i manifestuje se u vidu Općte povelje o ljudskim pravima u islamu, koja je donijeta 19. septembra, 1981.

Poveljom se garantiraju sva prava koja, inače, predviđaju sve konvencije, svih relevantnih organizacija koje se bave problemom ljudskih prava u svijetu.[242]

Islamski doprinos u vidu donijetih deklaracija do kraja prošlog vijeka, zaključen je Rezolucijom o Kairskoj deklaraciji o ljudskim pravim u islamu, koja je usvojena na XIX islamskoj konferenciji ministara inostranih poslova (zasjedanje o miru, međuzavisnosti i razvoju,) održanoj od 31. jula, do 5. avgusta, 1990. godine u Kairu (Egipat), a koja će služiti kao opći vodič državama članicama na polju ljudskih prava.[243] No, to će možda biti dobar materijal za neki budući naučno-istraživački rad.

---

241 Hamidullah, M., Medžmuatul-wesaiki es-sijasijeti li ahdi nubuweti we hulefai rašidin, Kairo, 1956, 281-.283, 384,385., Busuladžić, M., Muslimani u Evropi, Izbrani spisi, Dr. Šaćir Filandra (priređivač) Sarajevo, 1997.,str.219. Karić, E.: Ljudska prava u kontekstu islamsko-zapadne debate, Sarajevo, 1996., str.295.

242 www.dadalos.org/BiH/Munschenrechte/Grundkurs_Mr2/Dokumente/dokument_8.htm

243 Karić, E., Ljudska prava u kontekstu islamsko-zapadne debate, Sarajevo, 1996., 275., Kairska deklaracija o ljudskim pravima u islamu.

V.
ZAKLJUČAK

Propust koji su napravili oni koji su se bavili naučnim i historijskim činjenicama vezanim za institualizaciju problema ljudskih prava "preskakanjem" Srednjeg vijeka, učinio je da se o islamu malo zna kao o vjeri koja je na polju zaštite ljudskih prava dala puno.

Iz tog razloga, danas postoje brojne kontraverze kada je ova vjera u pitanju. Stalno se nameće pitanje: da li je islam za suživot ili za izolaciju, da li je vjera dijaloga ili konrontacije?

Na osnovu svih dokumenata i članova Medinskog ustava, te ostalih povelja možemo nedvosmisleno zaključiti da je islam za su život bez alternative. Nekoliko je razloga za opravdanost ove tvrdnje:

Prvo: Kur'an eksplicitno kaže da je različitost ljudskih ubjeđenja i volja, htijenje Božije i da je On taj koji će, ne na ovom već na Budućem svijetu, presuditi ko je bio upravu.

Da je Bog htio, sljedbenicima jedne vjere bi nas učinio. No, Njegovo je htijenje da nas stvori različitim, kako bi se međusobno upoznavali. Na Onom svijetu će nas okupiti i saopćiti ko je bio u pravu.

Bog nam ne zabranjuje da dobro činimo i da pravedni budemo prema onima koji se protiv nas nisu borili.

Ovo dobro podrazumjeva da budemo blagi prema slabome, da udovoljimo potrebama siromašnih, da nahranimo gladnog, da odjevamo nagog, blagost u govoru s njima iz obzira i milosti prema njima, a ne zbog straha ili poniženja... i molitva Bogu da ih uputi, da ih učini od stretnih, i da ih savjetujemo u svim poslovima, vjerskim i ovosvjetskim, da ih ne ogovaramo, i da čuvamo njihovu imovinu, i porodicu i čast, i sva njihova prava i interese, i da im pomognemo da isprave učinjenu nepravdu, i da ostvare svoja prava.

Treće: od posebne je važnosti naglasiti da islam legitimnost drugog ne uvjetuje svojom vjerom u ispravnost njegovih stavova i ubjeđenja. Štaviše, islam priznaje drugog i kad kategorički tvrdi da nije upravu. Nadalje, Kur'an uči da je Bog čovjeka uzdigao nad sva ostala stvorenja, da ga je počastio i dostojanstvo mu podario.

"Mi smo sinove Ademove, doista, odlikovali / dostajnstvenim učinili..."[244], *veli Kur'an*

Historijski govoreći, dokument sačinjen između Poslanika i nemuslimana Medine, poznat kao Medinska povelja, prvo je formalno utjelovljenje principa tolerancije. Ukratko, dokument koga, kako smo već istakli, neki smatraju i prvim pisanim ustavom uopće, nemuslimanima je garantirao slobodu savjesti, vjeroispovijesti i suđenja prema zakonima vlastite vjere, ili, savremenim rječnikom kazano, kulturnu, vjersku i pravnu samostalnost/autonomiju u okrilju islamske države.

Bez namjere da glorifikujemo islamsku prošlost, ali na primjerima koje smo istakli, vidjeli smo da je osmanski način uređenja odnosa među različitim vjerskim zajednicama, poznat kao millet-sistem druga, vremenski i prostorno bliža je instanca primjene ovog načela.

Nemoguće je bilo u par redaka sažeti sve ono što je millet-sistem bio, a posebno ne sve njegove prednosti i mahane u odnosu na

---

244 Korkut, B. Kur'an s prijevodom, Sarajevo, 1989., Poglavlje El-Isra', 70.

savremena uređenja multireligijskih društava. Valja samo kazati da i tako pristrasni povjesničari kakvi su Bernard Lewis i Elie Kedouri smatraju da je prelazak iz osmanskog millet-sistema, u kome su formalno nemuslimani bili diskriminirani, u sistem nacionalnih država, gdje su svi građani formalno jednaki pred zakonom, značio stvarni korak unazad po pitanju prava nemuslimana.

Interesantno je navesti zapažanje profesora Muhammeda Hamidullaha da su se dvadeset godina nakon Poslanikove smrti muslimani, pobili između sebe, a da u općem haosu koji je nastao nije zabilježen nijedan ustanak nemuslimana, s ciljem da iskoriste nemire kako bi se oslobodili novouspostavljene muslimanske vlasti. Štaviše, kada je bizantijski car Konstantin II pisao kršćanima u muslimanskoj državi da iskoriste priliku i dignu se na ustanak protiv neprijatelja svoje vjere, te da će ih on pomoći u njihovim nastojanjima, oni su mu odgovorili: "Ti neprijatelji naše vjere su nam draži od tebe!"

Činjenice koje navodimo imaju dvije ciljne grupe. To su i muslimani i nemuslimani.

Muslimanima su ove činjenice bitne da ih shvate i spoznaju kako ne bi upadali u zamku da zbog nepravde koja im se danas nanosi svoje nezadovoljstvo usmjeravaju prema nevinim ljudima drugih vjeroispovjesti samo zato što su iste vjere kao i oni koji čine zločine nad muslimanima.

Oni moraju shvatiti da je od Bogu ugodnih djela dobar odnos prema nemuslimanima i da se islam, kao vjera, kroz svoje postulate, zalaže za suživot.

Nemuslimanima su ove činjenice od velike važnosti ako žele islam upoznati u njegovom pravom svjetlu.

Njima treba da je jasno da je islam savršena vjera, ali da njeni pripadnici to često nisu.

Iz tog razloga je veoma velika nepravda optuživati vjeru islam za neko djelo, ma koliko ono bilo zlo, koje počini neki pripadnik islama, kojeg na to navode ili neki privatni razlozi ili u krajnjem slučaju nepoznavanje svoje vjere.

To je od posebne važnosti za region Balkana, koji je itekako opterećen međureligijskim sukobima, u kojima su mnogi ljudi stradali samo zato što su imali drugačije ime i na drugi način se Bogu molili.

U kontekstu toga su mehlem na ranu riječi Reisu-l-uleme dr. Mustafe Cerića, tokom nedavne posjete Novom Pazaru, kada nas je sve upozorio da moramo da se okrenemo suživotu sa našim komšijama.

Bez obzira na ljutnju što nam se dogodila Srebrenica, bez obzira i na mnoge druge zločine, jer nisu morali, nisu smjeli da se dogode, mi moramo pronaći put ka boljoj i perspektivnijoj budućnosti.

To je zato što mi ovdje imamo puno sličnosti.

Moramo svi učiniti ono što je do nas. Trebamo promovirati prave vrijednosti naših naroda.

Prava vrijednost Bošnjaka Sandžaka je otvorenost, čovjekoljublje, ljubav prema Islamu na čijim izvorima je i nastala Medinska povelja.

Prava vrijednost Srba nije genocid i činjenje zločina. Prava vrijednost kod njih je demokratija i osjećaj za poštivanje ljudskih prava.

Samo na tim temeljima se može graditi bolja budućnost, koja nam je jako potrebna kako bi zaliječili sve rane iz prošlosti, kako nas nebi više opterećivale.

Moramo praviti kuću od dobrog materijala i biti svjesni da ne može, ma koliko ta građevina bila velika, da požar bukti u jednoj sobi, da u jednoj sobi budu nezadovoljni, a da se ostali osjećaju sigurnim.

Ovo *stanje izluđivanja* ne može vječno da traje. Zato je potrebno da se uloži puno energije i truda da bi se prevazišle sve predrasude koje postoje. I kod današnjih muslimana prema drugima, a i nemuslimana prema islamu i muslimanima.

Ulog je veliki, a najbolje je da se počne od istine.

Muhammed, a.s., je kazao: "Reci istinu, pa makar ona bila i gorka!"

PRILOZI

ARAPSKI TEKST POVELJE

صحيفة المدينة (١ هجرية)

كتابه (صلى الله عليه وسلم) بين المهاجرين والأنصار واليهود

بسم الله الرحمن الرحيم

هذا كتاب من محمد النبي (رسول الله) بين المؤمنين والمسلمين من قريش وأهل يثرب ومن اتبعهم فلحق بهم وجاهد معهم. إنهم أمة واحدة من دون الناس. المهاجرون من قريش على ربعتهم يتعاقلون بينهم وهم يفدون عانيها بالمعروف والقسط بين المؤمنين. وبنو عوف على ربعتهم يتعاقلون معاقلهم الأولى، وكل طائفة تفدى عانيها بالمعروف والقسط بين المؤمنين.

وبنو الحارس (من الخزرج) على ربعتهم يتعاقلون معاقلهم الأولى، وكل طائفة تفدى عانيها بالمعروف والقسط بين المؤمنين.
وبنو سعادة على ربعتهم يتعاقلون معاقلهم الأولى، وكل طائفة تفدى عانيها بالمعروف والقسط بين المؤمنين.
وبنو جشم على ربعتهم يتعاقلون معاقلهم الأولى، وكل طائفة تفدى عانيها بالمعروف والقسط بين المؤمنين.
وبنو النجار على ربعتهم يتعاقلون معاقلهم الأولى، وكل طائفة تفدى عانيها بالمعروف والقسط بين المؤمنين.
وبنو عمرو بن عوف على ربعتهم يتعاقلون معاقلهم الأولى، وكل طائفة تفدى عانيها بالمعروف والقسط بين المؤمنين.
وبنو النبيت على ربعتهم يتعاقلون معاقلهم الأولى، وكل طائفة تفدى عانيها بالمعروف والقسط بين المؤمنين.
وبني الأوس على ربعتهم يتعاقلون معاقلهم الأولى، وكل طائفة تفدى عانيها بالمعروف والقسط بين المؤمنين.
وأن المؤمنين لا يتركون مفرحاً بينهم أن يعطوه بالمعروف في فداء أو عقل.
وأن لا يخالف مؤمن مولى مؤمن دونه.
وأن المؤمنين المتقين أيديهم على كل من بغى منهم أو ابتغى دسيعة ظلم أو إثماً أو عدواناً أو فساداً بين المؤمنين، وأن أيديهم عليه جميعاً ولو كان ولد أحدهم.
ولا يقتل مؤمن مؤمناً في كافر ولا ينصر كافراً على مؤمن.
وأن ذمة الله واحدة يجير عليهم أدناهم، وأن المؤمنين بعضهم موالي بعض دون الناس.
وأنه من تبعنا من يهود فإن له النصر والأسوة غير مظلومين ولا متناصر عليهم.
وأن سلم المؤمنين واحدة لا يسالم مؤمن دون مؤمن في قتال في سبيل الله إلا على سواء وعدل بينهم.
وأن كل غازية غزت معنا يعقب بعضهم بعضاً.

وأن المؤمنين يبيء بعضهم عن بعض بما نال دماؤهم في سبيل الله.
وأن المؤمنين المتقين على أحسن هدى وأقومه.
وأنه لا يجير مشرك مالاً لقريش ولا نفساً ولا يحول دونه على مؤمن.
وأنه من اعتبط مؤمناً قتلاً عن بينة فإنه قود به إلا أن يرضى ولى المقتول (بالعقل)، وأن المؤمنين عليه كافة لا يحل لهم إلا قيام عليه.
وأنه لا يحل لمؤمن أقر بما في هذه الصحيفة وآمن بالله واليوم الآخر أن ينصر محدثاً أو يؤويه، وأنه من نصره أو أراه فإن عليه لعنة الله وغضبه يوم القيامة ولا يؤخذ منه صرف ولا عدل.
وأنكم مهما اختلفتم فيه من شيء فإن مرده إلى الله وإلى محمد.

***

وأن اليهود ينفقون مع المؤمنين ما داموا محاربين.
وأن يهود بني عوف أمة مع المؤمنين لليهود دينهم وللمسلمين دينهم مواليهم وأنفسهم إلا من ظلم أو أثم فإنه لا يوتغ إلا نفسه وأهل بيته.
وأن ليهود بني النجار مثل ما ليهود بني عوف.
وأن ليهود بن الحارث مثل ما ليهود بني عوف.
وأن ليهود بني ساعدة مثل ما ليهود بني عوف.
وأن ليهود بني جشم مثل ما ليهود بني عوف.
وأن ليهود بني الأوس مثل ليهود بني عوف.
وأن ليهود بني ثعلبة مثل ما ليهود بني عوف إلا من ظلم وأثم فإنه لا يوتغ إلا نفسه وأهل بيته.
وأن جفته بطن من ثعلبة كأنفسهم.
وأن لبنى الشطبية مثل ما ليهود بني عوف وأن البر دون الإثم.
وأن موالى ثعلبة كأنفسهم.
وأن بطانة يهود كأنفسهم.

وأنـــــه لا يخـــرج مـــنـــهـــم أحــــد إلا بــــــإذن محـــمـــد.
وأنـــــه لا يـــنـــحـــجـــز عـــلى ثـــأر جـــــرح، وأنـــــه مـــن فـــتـــك
فـــبـــنـــفـــســـه وأهـــــل بـــيـــتـــه إلا مـــن ظـــلـــم وأن الله عـــلى أبـــر هـــذا.
وأن على اليهود نفقتهم وعلى المسلمين نفقتهم، وأن بينهم النصر على من
حارب أهل هذه الصحيفة، وأن بينهم النصح والنصيحة والبر دون الإثم.
وأنـــــه لا يـــأثـــم أمـــــره بـــحـــلـــيـــفـــه وأن الـــنـــصـــر لـــلـــمـــظـــلـــوم.
وأن الـــيـــهـــود يـــنـــفـــقـــون مـــع المـــؤمـــنـــين مـــا دامـــــوا محـــاربـــين.
وأن يـــثـــرب حـــــرام جـــوفـــهـــا لأهـــــل هـــــذه الـــصـــحـــيـــفـــة.
وأن الجــــــار كـــالـــنـــفـــس غـــــير مـــضـــار ولا آثـــــم.
وأن لا تجـــــار حـــــرمـــــة إلا بـــــــإذن أهـــلـــهـــا.
وأنه ما كان بين أهل هذه الصحيفة من حدث أو اشتجار يخاف فساده فإن مرده إلى الله
وإلى محمد رسول الله (صلى الله عليه وسلم)، وأن الله على أتقى ما في هذه الصحيفة وأبره.
وأن لا تجـــــار قـــــريـــــش ولا مـــــن نـــــصـــرهـــــا.
وأن بـــيـــنـــهـــم الـــــنـــصـــر عــــلى مـــــن دهــــــم يـــــثـــرب.
وإذا دعـوا إلى صلح يصالحونه ويلبسونه فإنهم يصالحونه ويلبسونه،
وأنهم إذا دعوا إلى مثل ذلك فإنه لهم على المؤمنين إلا من حارب في الدين.
عـــلى كـــل أنـــــاس حـــصـــتـــهـــم مـــن جـــانـــبـــهـــم الـــــذي قـــبـــلـــهـــم.
وأن يهـود الأوس مواليهم وأنفسهم لأهـل هـذه الصحيفة مـع البر
المـحـض مـن أهـل هـذه الصحيفة، وأن الـبر دون الإثـم لا يكسب
كاسب إلا على نفسه وأن الله على أصـدق ما في هـذه الصحيفة وأبـره.
وأنه لا يحول هذا الكتاب دون ظالم أو آثم، وأنه من خرج آمن ومن قعد آمن بالمدينة
إلا من ظلم أو آثم، وأن الله جار لمن بر واتقى، ومحمد رسول الله (صلى الله عليه
وسلم).

* بسيوني، محمود شريف، الوثائق الدولية المعنية بحقوق الإنسان، المجلد الثاني، دار الشروق، القاهرة، ٢٠٠٣. وقد نشرت هذه الوثيقة بتصريح من[245] المعهد الدولي لحقوق الإنسان بجامعة دي بول شيكاغو

Prijevod Povelje Medinskog ustava

U ime Allaha, Milostivog, Svemilosnog!

Ovo je spis Muhammeda vjerovjesnika, Allah ga blagoslovio i spasio, sastavljen između vjernika (muslimana) Kurejša (muhadžira) i Jesriba (ensarija) i onih koji ih slijede i priključe im se, i bore s njima.

Čl. 1

Oni čine jednu zajednicu (ummu) izvan ostalih ljudi.

Čl. 2

Kurejšijski iseljenici (muhadžiri) sakupljaju doprinos, po ranijem običaju, radi plaćanja krvarine i otkupa svojih zarobljernika i sve u duhu dobročinstva i pravednosti među vjernicima.

Čl. 3

I Benu Aufci će na do sada uobičajen način sakupljati doprinos radi plaćanja krvarine. I svaka zajednica će pravedno, uz dobročinstvo među vjernicima, plaćati otkup svojih zarobljenika.

Čl. 4

Isto tako će Benu Saidci, kao što je kod njih običaj, sakupljati doprinos, kao do sada, a svaka zajednica će, iz dobročinstva i osjećaja pravde među vjernicima, plaćati otkup svojih zarobljenika.

Čl. 5

Isto tako će Benu Harisci... (kao u prethodnom čl.)

Čl. 6

Isto tako će Benu Džušemci... (kao raniji čl.)

245 Arapski tekst povelje. Izvornik: Mahmud Šerif, Wesaik devlijeh, Daru šuruk , Kairo, 2003.

Čl. 7

Isto tako će Benu Neždžarci... (kao raniji čl.)

Čl. 8

Isto tako će Benu 'Amr b. 'Aufci... (kao prethodni član)

Čl. 9

Isto tako će Benu n-Nabitci... (kao raniji čl.)

Čl. 10

Isto tako će Benu Evsci... (kao prethodni čl.)

Čl. 11

Vjernici zaista neće ostaviti svog člana pod teretom obaveza (duga i porodice), a da ga uz dobročinstvo ne pomognu da plati krvarinu ili otkup zarobljenika.

Čl. 12

Ni jedan vjernik se neće udružiti sa klijentom (mewla) nekog (drugog) vjernika na njegovu štetu.

Čl. 13

Bogobojazni vjernici trebaju biti protiv nasilnika među njima, ili onog ko čini bilo koju vrstu zuluma, grijeha, neprijateljstva, ili smutnje među vjernicima. Svi moraju biti protiv takvog, makar on bio dijete nekog od njih.

Čl. 14

Vjernik ne smije, zbog nevjernika, ubiti vjernika.

Čl. 15

On neće pomoći nevjerniku protiv vjernika.

Čl. 16

Božija zaštita je jedna (za sve), i najskromniji vjernik može pružiti punovažnu zaštitu.

Čl. 17

Vjernici su, uistinu, jedni drugima saradnici (mewla), bez obzira na ostale ljude.

Čl. 18

Oni Jevjeri koji nas slijede, stiču pravo na našu pomoć i podršku. Niko im neće nepravdu činiti, niti (nekom) pomoći protiv njih.

Čl. 19

Za vjernike je mir nedjeljiv i ni jedan vjernik ne može sklopiti (separatno) mir mimo drugog u borbi na Božijem putu, osim ako se svi pravično saglase u tome.

Čl. 20

Sve čete, koje se bore s nama, moraju se zajednički ispomagati (u ratnim) sredstvima.

Čl. 21

Vjernici mogu, jedni za druge, naplatiti krvarinu, ako su gubitke pretrpjeli za stvar vjere.

Čl. 22

Bogobojazni vjernici se nalaze na najispravnijem i najčvršćem putu.

Čl. 23

Nije dozvoljeno da idolopoklonik (Medine) pruža materijalnu i osobnu podršku Kurejšijama niti da vjernika sprječava (u borbi) protiv njih.

Čl. 24

Ako neko bezrazložno ubije vjernika, pada pod zakon odmazde, osim ako ne udovolji (zahtjevu) branitelja žrtve.

Čl. 25

Protiv njega će biti svi vjernici, sve dok ne osiguraju primjenu sankcije protiv počinitelja zločina.

Čl. 26

Ni jednom vjerniku, potpisniku ovog Spisa, koji vjeruje u Allaha i Sudnji dan, nije dozvoljeno pomaganje ili pružanje zaštite zločincu.

Čl. 27

Božije prokletstvo i srdžba na Sudnjem danu bit će na onog ko ga (zločinca) pomogne i da mu utočište. S njime nema ni moralnog niti materijalnog općenja.

Čl. 28

U bilo kojem međusobnom sporu, trebate se obratiti Allahu Uzvišenom i Muhammedu, Bog ga blagoslovio i spasio.

Čl. 29

Jevreji će dijeliti troškove s vjernicima dokle god budu saveznici u borbi.

Čl. 30

Jevreji plemena Benu 'Auf čine zajednicu s vjernicima. Jevreji slobodno šire svoju vjeru, a muslimani svoju. Ovo važi za njih same, a i njihove klijente (mewali).

Čl. 31

Onaj ko čini nasilje, ili griješi, naštetit će sebi i svojoj porodici.

Čl. 32

Jevrejima Benun-Neždžar pripadaju ista prava kao i Jevrejima Benu Auf.

Čl. 33

Jevrejima Benul-Haris pripadaju ista prava kao i Jevrejima Benu Auf.

Čl. 34

Jevrejima Benu Saide... (kao u prethodnom članu).

Čl. 35

Jevrejima Benu Džušem... (kao u prethodnom članu).

Čl. 36

Jevrejima Benul-Evs... (kao u prethodnom članu).

Čl. 37

Jevrejima Benu Sa'leba... (kao u prethodnom članu).

Čl. 38

Onaj ko čini zulum i vrši zločin naškodit će sebi i svojoj porodici.

Čl. 39

Džefna je ogranak plemena Sa'leb, za njih važi isto što i za Sa'lebce.

Čl. 40

Benu Šutuni pripadaju ista prava kao i Jevrejima Benu Auf.

Čl. 41

Dužnost je svima pridržavati se propisanog (dobra) i ne kršiti ih.

Čl. 42

Klijenti (mewali) Benu Sa'leb imaju isto što i oni (Sa'lebci).

Čl. 43

Osobe koje Jevreji prime u svoje redove (bitane) smatrat će se Jevrejima.

Čl. 44

Niko se od ovih ne može priključiti (pohodu muslimana) osim s dozvolom Muhammeda, Allah ga blagoslovio i spasio.

Čl. 45

Nije zabranjeno osvetiti zadane rane.

Čl. 46

Onaj ko ubije, kazni je izložio sebe i članove svoje porodice osim ako mu je učinjena nepravda.

Čl. 47

Bog jamči da će se sadržaj ovog Spisa striktno sprovoditi.

Čl. 48

Na Jevrejima je da podmiruju svoje troškove, a na muslimanima da podmiruju svoje.

Čl. 49

Potpomagat će se (svi) međusobno protiv neprijatelja ovog Spisa.

Čl. 50

Među njima (potpisnicima) treba vladati srdačnost i prijateljstvo. Neka se poštiva Spis i ne krše propisi.

Čl. 51

Ne smije čovjek nanositi štetu svom savezniku.

Čl. 52

Potlačenom treba pomoći.

Čl. 53

Jevreji snose dio troškova s muslimanima sve dok su ratni saveznici.

Čl. 54

Potpisnicima ovog Spisa unutrašnjost (džauf) Jesriba, treba biti sveta (haram).

Čl. 55

Onaj ko je pod zaštitom smatra se ravnopravnim sa zaštitnikom; ne može mu se nanositi šteta i nepravda.

Čl. 56

Štićenik ne može pružiti zaštitu nikom, osim sa dozvolom svog zaštitnika.

Čl. 57

Za sve razmirice i nesuglasice između potpisnika Spisa, za koje postoji bojazan da bi mogle prouzrokovati smutnju, treba se obratiti Bogu i Božijem Poslaniku, Allah ga blagoslovio i spasio.

Čl. 58

Bog jamči da će se na najsigurniji i najbolji način sadržaj Spisa sprovoditi.

Čl. 59

Kurejšijama i onim koji ih pomažu ne smije se pružati pomoć i zaštita.

Čl. 60

Među njima (potpisnicima Spisa) mora biti ispomaganje protiv onog ko napadne Jesrib.

Čl. 61

Ako se od njih (Jevreja) zatraži primirje s njim (neprijateljem) i da se ono poštiva, oni će to prihvatiti (u širem smislu znači - ako rukovodstvo bude pozvalo na sklapanje mira s protivnikom, ostali članovi društva se trebaju složiti s tim - nap. N.Š.).

Čl. 62

Ako oni (Jevreji) zatraže to isto od vjernika, dužnost je muslimana da se odazovu tome (primirju), osim u slučaju rata za vjeru.

Čl. 63

Svakom pripada dužnost odbrane (grada) od neprijatelja koji mu se sučeli.

Čl. 64

Striktno poštivanje ovog Spisa obavezuje Jevreje Evsa i njihovih klijenata i onih na koje se odnosi.

Čl. 65

Obavezno je pridržavanje i ne kršenje (sadržaja Spisa).

Čl. 66

Počinitelj (prekršaja) nanosi samo sebi (štetu).

Čl. 67

Bog jamči da će se sadržaj ovog Spisa poštivati.

Čl. 68

Ovaj Spis se neće ispriječiti između (kazne) tlačitelja, ili prekršitelja (među onima koji su ga potpisali).

Čl. 69

Onaj ko krene na (vojni) pohod, kao i onaj ko ostane, uživat će zaštitu u gradu (Medini), osim onog koji nasilje i prekršaj čini.

Čl. 70

Bog i Božiji Poslanik, Allah ga blagoslovio i spasio, štitit će onoga ko poštiva i pridržava se normi ovog Spisa.

Dokumentovano svjedočenje brojnih autora o autentičnosti i vjerodostojnosti Medinske povelje

"U Medini su, kada je Muhammed, a.s., stigao u nju, živeli, pored naroda iz plemena Hazredž i Evs, i Jevreji. Pošto je postojala šarolikost stanovništva, Muhammed, a.s., je pristupio uređivanju društvenih odnosa unutar Medine.

Postigao je prvo usmeni dogovor sa ensarijama, zatim drugi sa Jevrejima.

Ti ugovori nazvani su Poveljom, kitabom, tj. Knjigom (622.)."[246]

Ovdje se pod pojmom *dva ugovora* misli na Medinsku povelju, koja je, prema mišljenju ovog izvora, pisana u etapama, kao što smo već spominjali.

Poznati islamski historičar i tumač vjere u vezi s Medinskom poveljom veli:

"Kada se je Muhammed, a.s., vratio sa Bitke na Bedru kao pobjednik, Jevreji Medine jedva su skrivali svoju zavist. Već tada je bilo jasno da se pojedinci iz njihovog naroda neće držati potpisanog."[247]

Poznata islamska organizacija sa sjedištem u Egiptu, Muslimanska braća, govoreći o Medinskoj povelji, kazali su:

"Kada je Muhammed, a.s., došao u Medinu, demonstrirao je na, do tada ne zapamćen način, visok stepen tolerancije i želje za suživotom sa nemuslimana, demantujući na taj način sve one koji misle da muslimani ne podnose da žive u suživotu sa različitim.

Muhammed je našao da u Medini, pored muslimana, žive i Jevreji i pagani, i nije ni pomišljao da se prema njima odnosi s odbojnošću.

Odmah im je predočio svoj plan organizacije grada na pravnim osnovama, član po član.

Tako je nastala Medinska povelja."[248]

246 Islamic Educational, Scientific and Cultural Organization- ISESCO www.isesco.org.ma.

247 Ibid.

248 Ibid.

"Islamska država uvijek je nastojala svoje odnose sa pripadnicima drugih religija, na njenoj teritoriji ili izvan nje, definisati putem ugovora.

Prvi takav ugovor je onaj koji Muhammed, a.s., sklopio sa Jevrejima Medine, poznat pod imenom Muahadeh."[249]

" Treća[250] stvar koju je Muhammed, a.s., uradio kad je došao u Medinu bila je postavljanje temelja za odnose s nemuslimanima. Način na koji je to učinio predstavljen je u Povelji (el-wesikah)."[251]

" ...Razlog pisanja Povelje je izgradnja zajednica na povjerenju i toleranciji..."[252]

"Medina je postala uređena država, na bazi poštivanja zakona i prava svih ljudi, dobila je svoj Ustav, Medinsku povelju.

U Medinskoj povelji stoji dogovoreno sljedeće:

Član 1.... Član 47."[253]

"Sljedeću stvar koju je Muhammed učinio je ugovor sa stanovnicima Medine, muslimanima i Jevrejima, koji se je pokazao veoma važnim za dalju stabilizaciju prilika. Neki ljudi su je zvali ' Muvadiatul-medineh'.[254]

"Medinska povelja je obuhvatala sve stanovnike Medine: muslimane, pagane koji još nisu bili tada prihvatili islam, i Jevreje..."[255]

"Nakon što je izvršio bratimljenje između muhadžira i ensarija, Muhammed, a.s., je postigao dogovor i sa nemuslimanima koji su bili stanovnici Medine, demonstrirajući na taj način svu društvnenu,

---

[249] Tewfik Ali Wehbe, glavni i odgovornik urednik časopisa Devavin, Kairo, Egipat, www.clicktohost.ca

[250] Prve dvije su gradnja džamije i bratimljenje između muslimana koji su stigli iz Mekke (muhadžira) i stanovnika Medine koji su primili islam i prihvatili muslimane iz Mekke (ensarije).

[251] Dr. Halid ibn Muhammed Guthi, www. Altareekh.com. Desing by editor 2001.

[252] www.yabeyroth.com/pages/index857.bbb.htm

[253] www. Alrawamis.com/vb/showthread.php? Web Hosting by Netfirms

[254] www.islamiccall.org/den_b1f13p.htm

[255] www. alwihdah.com. Ibrahim Garaibeh, 18/03/2004 -

civilizacijsku snagu islama. On je ukazao i muslimanima i nemuslimanima na njihove obaveze i prava, na način kakav do tada nije zabilježen na Arabijskom poluostrvu."[256]

"Medinska povelja sadrži prava i obaveze građana koji u njoj žive, muslimana i onih koji to nisu..."[257]

"Poslanikova država u Medini je bila primjer sklonosti muslimana ka pravljenju ugovora i saveza."[258]

"Poslanik je, želeći u Medini napraviti jaku i iznutra sigurnu državu, postigao ugovor sa svim njenim stanovnicima, muslimanima i ostalima, koji se zove medinska wesikah, tj. Povelja."[259]

"Najvažniju stvar koju je imao dolaskom u Medinu, bilo je učiniti je svetom, tj. učiniti je sigurnom; napravio je ugovor sa Jevrejima..."[260]

Ibn Hišam, jedan od najpoznatijih pisaca biografije Poslanika, Muhammeda a.s., u svojoj knizi Poslanikov životopis, Sarajevo, 1998., opširno spominje povelju na str. 105. ' Govori i ugovori u Medini.

Thomas W. Arnold – Povijest islama, historijski tokovi misije, II izdanje, Sarajevo, 1990. str.55.

Enes Karić, *Ljudska prava u kontekstu Islamsko-Zapadne debate*, Pravni centar Fond Otvoreno Društvo BiH, Sarajevo, 1996. str.285., citira tekst Povelje u cjelosti.

Osman Nuri Hadžić, *Muhammed, a.s., i Kur'an, osvrt na historiju islamske kulture*, III izdanje, 1986. str. 243.

Dragan Pantić, Opšta pravna istorija, civilizacije, države, pravni sistemi i kodifikacije, Beograd, 2003., str.83., u dijelu tekst pod naslovom ' Arabljanski kalifat i islamska carstva stoji:

---

[256] Kuvajtski časopis 'Muslimanska porodica', www. kuwait25.com

[257] Huvejdi, F.: Muwatinun La Zimmijun (Građani ne zimmiji) Daru Šuruk, Kairo, str.126.

[258] Zbirka političkih ugovora u vremenu Poslanika, Muhammed Hamidullah, str.257. www.almanara.org/books/alhudebeah/16.htm.

[259] Dr. Ibrahim, I. J.: www.taiba.org

[260] Hizb Hašimi, www.sonsofi.org/hashemy13.html, 365Taberi, sv.2., str.365.

"Verski vođa je uspostavio politički poredak u Medini kao prošireno islamskoj zajednici u kojoj on obavlja i verske i državne najviše funkcije.

Medinski ustav od 52 člana proglasio je stvaranje zajednice sastavljene od iseljenih muslimana iz Meke, preobraćenika na islam iz Medine i nemuslimani koji prihvataju centralnu vlasr Allahovog poslanika."

- Mehmed Handžić, poznati Bošnjački alim iz prve polovine 20.vijeka, Muhammed alejhiselam, Amman, Jordan, 1995., str.15.

- www.znaci.com _ Sarajevo-BiH _ 2001..2002, : 02.04.2002., iz knjige Nijaza Šukrića

- Muhammad, his live based on the earliest sources by Martin Lings, Biblioteka islamica, Sarajevo, Ljiljan, 1995., str.154.

"Poslanik sačinio svečani sporazum o uzajamnim obavezama njegovih sljedbenika i Židova iz oaze, stvarajući od njih jedinstvenu zajednicu vjernika, ali priznajući razliku između ove dvije vjere. Muslimani i Židovi su imali isti položaj.Ako bi nekom Židovu bila načinjena nepravda, i muslimani i Židovi morali su mu pomoći da ostvari svoja prava, a isto je važilo i u slučaju da muslimanu bude nanesena nepravda.Ako bi se poveo rat protiv mnogobožaca, moraju se boriti kao jedan narod, a ni židovi ni muslimani nisu imali pravo zaključiti odjeliti mir; mir je morao biti nedjeljiv.Ako bi došlo do razlika u mišljenju, nesuglasica ili spora, slučaj bi se morao preko Poslanika uputiti Bogu. Međutim, nije postojala posebna odredba koja je nalagala Židovima da formalno priznaju Muhammeda kao vjerovjesnika ili poslanika Božjeg iako se on pod tima imenom spominjao kroz cijeli dokument.Židovi su prihvatili ovaj sporazum iz političkih razloga. Poslanik je već bio daleko najmoćniji čovjek u Medini, a izgledalo je da će njegova moć i dalje jačati...(Martin Lings)

Prve i druge hidžretske godine (622. i 623. n.e.) donesen je Medinski ustav, "prvi pisani ustav bilo koje države na svijetu".

Član 44 Medinskog ustava:

“Neka Židovi i muslimani priskoče jedni drugima u pomoć protiv svakoga ko napadne Jetrib (Medinu)”. član 45a: “Ako se od njih (tj. od Židova) traži da zaključe mir i da ga poštuju, oni će ga zaključiti i poštovati. Isto tako, ako oni zatraže od muslimana to isto, imat će iste obaveze prema vjernicima. Ovo ne uključuje slučaj rata za vjeru (din)”.

Odbrana Medine i zaključenje mira obaveza je svih, Židova i muslimana, a rat za vjeru (samo) islamskih vjernika! Ovo je jedan jedini put da se u Medinskom ustavu spominje “rat za vjeru”.

(Galib Omerbašić, Časopis Republika, broj 276-277 www.yurope.com/zines/arhiva/2001/276-277/276-277_01.html)

Besjuni, Muhammed Šerif, Univerzitet Minesota, *Međudržavni ugovori koji definišu ljudska prava*, II izdanje, Daru Šuruk, Kairo, 2003.

Knjiga u kojoj se navodi cijeli tekst Povelje, (citat autora) štampana uz saglasnost, University of Chicago, www.Umn.edu/humanrts/arabic.html.

John L. Esposito, *Islamska prijetnja mit ili stvarnost?*, Živinice, 2001., str.48.

Marcel A. Boisard (Marsel Boazar) profesor univerziteta u Švicarskoj, živio je više od dvanaest godina kao delegat Međunarodnog komiteta crvenog krsta u arapskim zemljama: Alžiru, Jemenu, Saudijskoj Arabiji i Egiptu. Sada je jedan od direktora Programa za diplomatske studije na univerzitetskom Institutu za međunarodno visoko školstvo u Ženevi i Evropskog povjerenstva za međunarodno kulturno udruženje ‘ Islam i Zapad’., u svom djelu *Humanizam islama*, Sarajevo, 2002., na strani 158, između ostalog kaže:

“Posebno je interesantan ugovor koji je Muhammed, nakon svog dolaska u Medinu, sklopio sa dvanaest arapskih i deset Židovskih plemena iz grada. On bi se mogao smatrati prvim pisanim ustavom na svijetu.”

Dr. Jusuf el- Kardavi, najveći muslimanski mislilac današnjice, spominje u svojoj knjizi *Min Fikhil devleti fil islam*, Darul Šuruk, Kairo, 1968., Povelju na str. 17.

Mustafa Spahić, najpoznatiji Bošnjački historičar današnjice, u svojoj knjizi : *Povijest islama*, Sarajevo, 1996, na strani 174., pod naslovom 'Osnivanje islamske zajednice u Medini, opširnije govori o Povelji.

Mr. Ahmet Alibašić, Mjesto za druge u islamu, www. kotor-network.info/papers/kotor 2004/mjesto. Alibašić.htm

(Radna verzija! - Work in progress! © Ahmet Alibašić 2004), spominje i u širem kontekstu govori o medinskoj povelji,

Dr. Rešid Hafizović, profesor na Fakultetu islamskih nauka, u svom članku: *Tolerancija i kultura dijaloga u perspektivama islama*, objavljenom na web stranici islamskog glasila ' *Znakovi vremena*' koje izlazi u Sarajevu, www.znaci.com, spominje Medinsku povelju.

www.islam.4w.se, spominje se ugovor koji je nama poznat kao Medinska povelja;

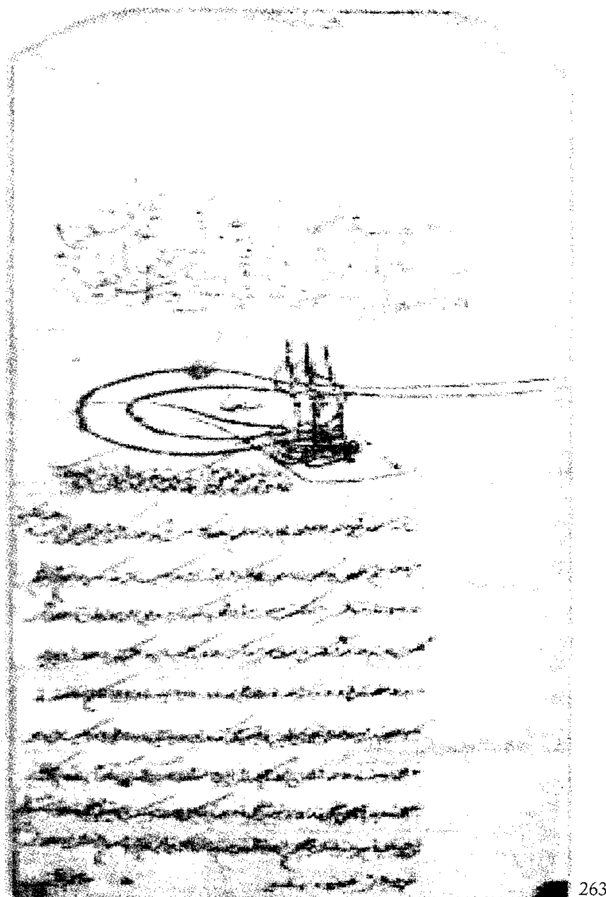
na web stranici: www.medlem.spray.se/islamquran 111/Hayat Alrasol SAW/new_page_1.htm, također se govori da su Jevreji Medine pristupili Muhammedovoj, a.s., državi i s njim sklopili ugovor.

Muhammed Hamidullah,- Dr. Muhammed Hamidullah, rođen 1908.godine u Hajderabadu, Indija. Poslije završenih studija u rodnom mjestu doktorirao je filozofiju u Bonu, a zatim književnost u Parizu. U Francuskoj je proveo veći dio svog života i aktivno djelovao u Nacionalnom centru za naučna istraživanja u Parizu (CNRS) koji potpada pod Ministarstvo nacionalnog obrazovanja., *Muhammed, a.s., – život*, Sarajevo, 1983., str.174.

Dr. Muhammed Hamidullah i u još nekim svojim djelima spominje Medinsku povelju, doduše sa nešto izmjenjenim brojem članova:

"U prvom prijevodu ovog dokumenta na neki evropski jezik (koji se sačinio Wellhausen) preuzeta je podjela na 47 članova; tu su podjelu kasnije prevodioci, na žalost, zadržali, premda se spis, u stvari, sastoji od 52 člana. Podijeljen je na dva bitno različita djela: članovi a – 23 (ukupno, zapravo 25 članova) odnose se na muslimane, a

članovi 24 – 47 (ukupno 27 članova) na Židove. Prema autorima[261] spis potiče iz 1. godine H. [262]

263

[261] Za arapski tekst, uspor Ibn Hišam, Ebu Ubeid i Ibn Ebi Haisama, itd., naveden u mome djelu El-.Wasaik Es-sijasijeh, br.1. Prijevod na francuski jezik i rasprava u mojim Documents i Corpus; drugi prij. Wellhausen, Skizzen, IV/2; Caetani, ANNALI, I, , 43 i dalje; Wensinck, Muhammed en de Joden, str.78 i dalje; Medžid Hadduri, War and Peace in the Law of islam, Baltimor, 1955, str. 206 – 9; itd.

[262] Hamidullah, M.: Muhammed a.s. – Život, II izdanje, Zagreb, 1983., str.175. H. Hidžra, datum koji se uzima kao početak računanja muslimanske ere.

[263] Kopija originala ahdname: www.fojnica.ba, Muzej samostana Sveti duh, Fojnica, Fra Anđela Zvizdovića, 4,

U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog!

Ja sam sultan Mehmed han, neka je poznato svima, uopšte od prostog puka kao i odjeljenjima ova moja vlastodržana povelja, kojom bosanskim sveštenicima ukazujem veliku paznju, te zapovjedam: spomenutim i njihovim bogomoljama ne smije biti smetnje ni pritiska, neka se smjeste u svojim bogomoljama, te kako od uzvičene moje strane, tako od mojih vezira, niti od mojih podčinjenih (robova), niti od mojih podanika - raje niti od svega stanovništva cjelokupne moje države spomenutim nitko se ne smije miješati u njihove stvari niti ih napadati, ni vrijeđati ni njih ni njihov život, njihov imetak (imovinu) ni njihove bogomolje. Također iz tuđine osobito u moju državu dovoditi ljude dozvoljava im se. Stoga spomenutim izdajem moju uzvišenu zapovijed u kojoj im posvećujem svoju brigu i pažnju, te se kunem tečkom zakletvom: Stvoriteljem i Gospodarom Zemlje i nebesa, sa sedam Musafa, sa velikim Božijim Vjesnikom (Muhammedom svt) i sa 124.000 pejgambera i sa sabljom koju pašem da ovim što je napisano nikoje lice ne smije se suprotstaviti dok god ovi (Franjevci) služe meni i mojoj zapovjesti budu pokorni.

Prijevod Ahdname

Pisano 28. Maja, 1463.

Na granici Milodraža

Fatih sultan Mehmed

Opća povelja o ljudskim pravima u islamu

(19. septembar, 1981.)

U ime Boga, Milostivog, i Dobročinitelja!

Preambula

Još pre 14. stoleća Islam je opširno utemeljio "ljudska prava" kao zakon. Radi njihove zaštite, islam je ljudska prava dodatno osigurao. On je svoje celokupno društvo zamislio i izgradio na osnovama i principima koji su podržavali i štitili ova prava. Islam je poslednja poruka s neba koju je Gospodar svetova objavio preko svog poslanika, - Bog ga blagoslovio! - da bi on ljudima tu objavu pojasnio kao njihovo pravo i upustvo kako

da ostvare dobar i dostojanstven život, kojim vlada pravo, zadovoljstvo, pravednost i zdravlje.

Zbog toga je za muslimane obaveza da sve ljude pozivaju (da'wa) na upoznavanje islama, na poslušnost zapovesti svog Gospodara: "Od vas treba da postane zajednica (ljudi) koji pozivaju na dobro, dozvoljavaju ono što je dobro i zabranjuju ono što je loše" (Kur'an 3, 104), te da ispunjavaju pravo čovečanstva ostvarivanja spasenja sveta od svih zala, koja su ga zadesila i da oslobađaju narode od diverznih nevolja od kojih pate.

Mi, muslimani iz različitih naroda i zemalja

- u našem poniznom poštovanju jedinog svemoćnog Boga;

- u našoj čvrstoj veri da je On jedini gospodar ovog i Onog sveta, da ćemo svi stati pred Njega, da je On jedini koji čoveka može voditi ka njegovom najboljem blagostanju, nakon što ga je proglasio svojim guvernerom na Zemlji te mu celi svet učinio uslužnim;

*- u našoj veri u jedinstvo prave religije, koju su nam preneli poslanici našeg Gospodara, od kojih je svaki položio jedan kamen u izgradnji ove religije, dok konačno Bog nije dovršio započeto predajom Muhammeda (Bog ga blagoslovio i podario mu zdravlja!), koji je rekao "Ja sam krajnji kamen i pečat poslanika" (*hadîs *po al-Buhârî i Muslimu);*

- u našem neupitom priznanju činjenice, da je ljudski razum bez pomoći Božije nesposoban da korača najboljim putem života, s našim pravim viđenjem (uz pomoć svete Knjige) položaja čoveka u ovom bivstvovanju, te svrhe i mudrosti zbog koje je stvoren;

- sa našim znanjem, da nam je Stvoritelj poklonio dostojanstvo, čast i preference nad svim ostalim Njegovim stvorenjima;

- sa našim saznanjem da nas je Gospodar, milostiv i velik je On, obdario nebrojenim dobrim delima;

*- sa našom pravom predstavom pojma zajedništva muslimana (*umma*), koje uprkos različitim zemljama i narodima ipak postoji među muslimanima;*

- u našoj dubokoj spoznaji zla i grešnog reda, od kojeg svet danas pati;

- u našoj pravednoj želji da preuzmemo odgovornost prema ljudskom društvu čiji smo članovi;

- u našem zahtevu da povereno nam dobro i Objavu koju nam je islam doneo dalje širimo u cilju stvaranja boljeg života;

- koji počiva na vrlinama očišćen od svih zala, u solidarnosti koja zamenjuje indiferentnost i bratstvu koje stupa na mesto neprijateljstva;

- kojim vlada solidarnost i zdravlje umesto svađa i ratova;

- života u kojem čovek na sebe uzima dobre osobine kao što su sloboda, jednakost, bratstvo, čast i dostojanstvo, umesto da bude tlačen ropstvom, klasnom i rasnom diskriminacijom, pritiscima i ponižavanjima;

- čime mora ispuniti istinsku misiju svoga postojanja: obožavanja svog Stvoritelja, obimne gradnje postojanja;

- život, koji mu nudi uživanje u dobrim delima njegovog Stvoritelja i koji mu dozvoljava da deluje svojim dobrima prema čovečanstvu, koje za njega predstavlja veliku porodicu s kojom ga povezuje duboki osećaj zajedničkog ljudskog porekla, na kojem se zasniva srodstvo svih ljudi;

- uzimajući u obzir sve ovo

- mi muslimani kao nosioci zastave Božijeg poziva (da'wa) objavljujemo početkom 15. stoleća Hidschre *ovu deklaraciju o ljudskim pravima u ime islama iz svetog Kur'ana i čiste* sunne *Poslanika.*

U ovoj Objavi su večna prava od kojih ništa ne sme biti oduzeto, promenjeno, izuzeto ili stavljeno van snage.

Ovo su prava koja je Stvoritelj - cenjen da je! - ustanovio. Čovek, ma ko on bio, nema prava da ih izmeni ili povredi. Na njihovu nepovredivost ne može se uticati ni voljom pojedinca ni voljom društva zastupljenom kroz institucije bilo koje prirode ili sa bilo kojom moći. Potvrda ovih prava predstavlja put ka izgradnji pravog islamskog društva:

1. Društvo u kojem su svi jednaki i u kojem nema privilegovanja ili diskriminisanja pojedinca na osnovu porekla, rase, pola, boje, jezika ili religije.

2. Društvo u kojem je jednakost osnova posedovanja prava i ispunjavanja obaveza, jednakost koja ima svoje osnove u zajedničkom ljudskom poreklu: "Vi, ljudi! Mi smo vas načinili od jednog muškog i

jednog ženskog bića" (Kur'an, 49,13), i u poštovanju sa kojim je Stvoritelj - svemoćan je On i velik - obdario ljude: "I bili smo darežljivi prema deci Adema i učinili smo da ona i na kopnu i na moru nošena budu obdarena mnoštvom dobrih stvari i obdarili smo ih za razliku (od mnogih) koje smo još stvorili moralom". (Kur'an 17, 70)

3. Društvo u kojem se sloboda čoveka s kojom on biva rođen slaže sa smislom njegova života, i u čijoj se zaštiti on sam ogleda zaštićen od tlačenja, prisile, ponižavanja i ropstva.

4. Društvo koje svoje jezgro vidi u porodici, koju zbog toga obdaruje zaštitom i poštovanjem, te joj osigrava sve preduslove za stabilnost i prioritet.

5. Društvo u kojem su gospodar i podanik pred Šarî'a *(Šerijatom) Stvoritelja - cenjen da je! - jednaki bez privilegovanja ili diskriminisanja jednog ili drugog.*

6. Društvo u kojem je moć poverena dobro jednom vladaru da bi on ostvariovao ciljeve na onaj način kako ih Šarî'a *propisuje.*

7. Društvo u kojem je svako ubeđenja da je samo Bog vladar celog Univerzuma, i da je sve time podređeno stvaranju Boga, kao podeli Njegove dobrote, a da pri tom nikome ništa posebno ne stoji na raspolaganju. Pravo je svakog čoveka da dobije jednak deo ovog Božijeg davanja: "On je sve od sebe što stoji na Zemlji i nebu stavio u vašu službu". (Kur'an 45, 13)

8. Društvo u kojoj se političke odluke donešene konsultacijama (Šûrâ), a koje se opet tiču Umma *provode i primenjuju: "One koji se međusobno savetuju". (Kur'an 42, 38)*

9. Društvo u kojem su svakom date jednake šanse, da bi svako prema svojim sposobnostima i vrlinama preuzeo odgovornost. On se za svoja dela na ovom svetu poziva na odgovornost pred Umma, *a na Onom pred svog Stvoritelja: "Svako od vas je pastir odgovoran za svoje stado". (*hadîs *po al-Buhârî, Muslimu, Abû Dâ'ûdu, Tirmidîu i Nasâ'îu)*

10. Društvo u kojem su gospodar i podanici jednaki pred sudskim odlukama i merama.

11. Društvo u kojem je svako savest celog društva. Njegovo pravo (tzv. hisba) je da podigne tužbu protiv svakog čoveka koji se ogrešio o prava društva. On ima i pravo da traži podršku od drugih koji su obavezni da stoje na njegovoj strani i da ga u njegovoj pravednoj stvari ne ostave na cedilu.

12. Društvo koje odbija svaku formu tiranije i koje garantuje slobodu, sigurnost, dostojanstvo i pravednost, dok provodi prava koja Božiji Šarî'a *propisuje čoveku, deluje pozitivno na njihovo provođenje i bdi nad njihovim održanjem.*

Ona prava koja se svetu objavljuju

"ovom Poveljom"

U ime Boga, Milostivog, i Dobročinitelja!

Ljudska prava u islamu

Član 1

Pravo na život

a) život čoveka je svet. Niko ga ne sme povrediti:"Ako neko nekoga ubije (i to) ne (iz osvete) da bi osvetio nekoga drugog (koga je ovaj ubio) ili (zbog kazne) nedela (koje je on) na Zemlji (počinio), onda kao da je ubio sve ljude, a ako neko nekome spasi život, onda je to kao da je spasio život svim ljudima". (Kur'an 5, 32)

Do ove svetosti dospeva se samo uz moć Šarî'a *i uz postupke propisane šerijatom.*

b) Materijalno i nematerijalno bivstvovanje čoveka je zaštićeno; Šarî'a *ga štiti za vreme njegovog života i nakon smrti. On ima pravo na poštovanje svog smrtnog tela: "Kad neko od vas umota svoga brata u mrtvački čaršaf, on to treba savesno da radi". (*hadîs *po Muslimu, Abû Dâ'ûdu, Tirmidîu i Nasâ'îu) Njegova lična loša dela i greške moraju se pokriti: "Ne psujte mrtvaca, jer uskoro će vas stići ono što sami sebi pripremate". (*hadîs *po Buhârîu)*

Član 2

Pravo na slobodu

a) Sloboda ljudi je sveta kao i njihov život. To je prva prirodna karakteristika s kojom čovek biva rođen: "Svako je rođen samo po svojoj prirodi". (po Abû Bakr *i* 'Umar*)*

Ova prirodna karakteristika prati ljude i neotuđiva je. Niko je ne može napasti: "Ako oslobodite ljude ropstva, pa i njihove majke su ih rodile kao slobodne", (po 'Umar*), za zaštitu slobode individue moraju biti stvorene obimne garancije. Samo* Šarî'a *i postupcima koji se vode po njemu ove garancije mogu biti ograničene.*

b) Ni jedan narod ne sme napasti slobodu drugog naroda. Napadnuti narod sme odgovoriti napadu u ime svoje odbrane i svoju slobodu osvojiti na bilo koji način: "Protiv onih koji sami (sebi) pomažu, nakon što im je učinjena nepravda, protiv njih se ne može delovati". (Kur'an, 42, 41) Međunarodna zajednica mora pomoći svakom narodu koji se bori za svoju slobodu. Muslimani su obavezni na to bez (predhodne) dozvole: "Vi, ako vam damo moć na Zemlji, napravimo molitvu, damo vam milost, odobrimo šta je pravedno, zabranimo šta je zlo. (Kur'an, 22, 41).

Član 3

Pravo na jednakost

a) Svi ljudi su pred Šarî'a *jednaki: "Arabljani nemaju prednosti nad onima koji nisu Arabljani, oni koji nisu Arabljani nemaju prednosti nad Arabljanima, oni svetle koje nemaju prednosti nad onima tamne kože, oni tamne kože nemaju prednosti nad onima svetle kože, osim po pobožnosti. (Izreka Poslanika) Ni pri primeni* Šarî'a *nikome se na daje prednost: "Čak kada bi Fatima, kćerka Muhammeda, krala i njoj bi ruka bila odsečena". (*hadîs *po Buhârîu, Muslimu, Abû Dâ'ûdu, Tirmidîu i Nasâ'îi); ni pri zaštiti koju* Šarî'a *garantuje: "Najslabiji od vas za mene je najjači, ako mu dam to pravo, a najjači od vas za mene je najslabiji, ako mu oduzmem pravo". (Izreka Kalifa* Abû Bakr *povodom njegovog stupanja na vlast)*

b) Svi ljudi imaju jednaku ljudsku vrednost: "Vi ste svi od Adama, a Adam je od prašine". (Izreka Poslanika povodom Oproštajnog prelaska).

Vi se mnogo više razlikujete kroz vaša dela: "I svi se ocenjuju po tome šta su uradili". (Kur'an, 46,19). Niko ne sme više nego neko drugi biti izložen opasnosti ili šteti: "Krv svakog muslimana je jednako vredna". (predanje od Ahmeda). Svako razmišljanje, svako zakonodavstvo i svako stanje koje sebi dozvole da između jednoga ili drugoga prave razlike na osnovu pola, rase, boje, jezika ili religije, direktno sprečavaju ovaj opšti islamski princip.

c) Svako ima pravo na korištenje materijalnih resursa društva, pri čemu on ima jednake mogućnosti rada kao i svako drugi. "I idite na njena ramena (zemlje) i jedite od onoga što vam je podario". (Kur'an, 67,15) Nije dozvoljeno praviti razliku po pitanju plate između dve osobe ako su uloženi trud i izvršeni rad u njegovom obimu i načinu jednaki: "Ako je neko doprineo dobru (čak iako je to samo) trunkom jednakom trunci prašine, njemu će se to vratiti. A ako je neko doprineo zlu (čak iako je to samo) trunkom jednakom trunci prašine, i njemu će se to vratiti." (Kur'an, 99,7-8)

Član 4

Pravo na pravednost

a) Svako ima pravo da se u svojoj stvari obrati Šarī'a *i pravo na to da mu se sudi samo po* Šarī'a*: "A kad se budete svađali oko neke stvari iznesite je pred Boga ili Poslanika". (Kur'an, 4, 59) "Odlučiće među vama po onome što ti je Bog kazao i ne prati i ne traži njegove (osobne) razloge". (Kur'an, 5,49)*

b) Pravo je svakoga da se brani protiv nepravde koja mu je učinjena: "Bog ne voli da neko protiv nekog drugog glasno izgovora loše reči - osim ako nekome nije učinjena nepravda". (Kur'an, 4, 148) Osim toga, obaveza je svakog pojedinca da drugoga, onoliko koliko on to može brani od nepravde: "Ako čovek pomogne onima koji čine nepravdu ili ako pomogne onima koji pretrpe nepravdu - učinite li ovu nepravdu, ja je zabranjujem, učinite li ovo dobro delo ja ga pohvaljujem." (po Abû Bakr *i* 'Umar *i Tirmidî) Pravo je svakoga da se obrati legalnoj vlasti koja ga štiti od nepravde i štete, te mu osigurava pravednost. Muslimanski vladari moraju ustanoviti ovu vlast i garantovati njenu nepovredivost i*

pravednost. "Jer Imam *je zaštita, za njega se bori u njemu je pribežište." (po* Abû Bakr *i* 'Umar*)*

c) Pravo je svakog pojedinca da brani pravo drugoga ili pravo zajednice kao "hisba"*: "Treba li da vam kažem ko je najbolji svedok? Onaj ko dođe sa svojim iskazom pre nego ga se išta upita." (*hadît *po Muslim, Abû Dâ'ûd, Tirmidî i Nasâ'î) (On* hisba *provodi dobrovoljno, bez da ga neko na to podstiče).*

*d) Pravo svakoga da se brani ne sme nikome biti oduzeto ni pod kakvim uslovima: "Onaj koji poseduje pravo ima izjavu".(*hadît *po Muslim, Abû Dâ'ûd, Tirmidî, Nasâ'î i Buhârî) "Kad pred tobom sede dve partije, odluči teko onda nakon što si saslušao obe strane, jer to je primereno za donošenje odluke i to će ti odluku učiniti jasnijom". (*hadît *po Abû Dâ'ûd i Tirmidî)*

e) Niko ne može prisiliti muslimana da posluša zapovest koja se protivi pravilima Šarî'a *, ko god da je zapovednik: "Ko izda naredbu kojom se čini greh ne treba da ima poslušnika". (*hadît *po Buhârî, Muslim, Abû Dâ'ûd, Tirmidî i Nasâ'î) On ima prava i prema zajednici, koja štiti njegovo odbijanje s pravom i u solidarnosti "Musliman je brat drugom Muslimanu, oni jedan drugom ne čine nepravdu i cene se". (*hadît *po Buhârî)*

Član 5

Pravo na pravedan sudski postupak

a) Nevinost je principijelna. "Svaki čovek u mojoj zajednici je nevin, osim onih koji javno priznaju suprotno". (po Abû Bakr *i* 'Umar*) Ovaj princip ostaje važiti i pred sudom , sve dok se dotičnoj osobi ne dokaže krivica.*

b) Ne postoji nikakva kazna osim zakonske:"Mi nikada nismo doneli presudu (o nekom narodu), a da pre toga nismo tom narodu poslali Poslanika". (Kur'an, 17,15) Ni jednom muslimanu ne može biti izgovor neznanje onoga što mu kroz njegovu religiju mora biti poznato, ali njegovo neznanje ukoliko se dokaže, posmatra se kao pravna greška i biva kažnjavano hudûd-kaznom: "Nije greh ako nešto uradite nehotično, nego ako vaše srce to radi svesno." (Kur'an, 33, 5)

c) Niko ne biva kažnjen i ne biva mu presuđeno zbog nekog dela, osim ako nadležni sud ne dokaže da je on počinio to delo: "Kad do vas dođe zlodelo sa klijentom, onda dobro pazite." (Kur'an, 49, 6)

d) Ni u kom slučaju nije dozvoljeno izreći kaznu koja prelazi okvire one koja je predviđena propisima Šarî'a*: "To su zapovesti Boga. Ne prelazi ih!" (Kur'an, 2, 229) U principima ovih propisa stoji da se okolnosti i odnosi u kojima je delo počinjeno moraju uzeti u obzir, te da se na taj način trebaju izbeći hudûd-kazne: "Izbegavajte upotrebu hudûd-kazni nad muslimanima, kad za ovo ipak ne postoji put, nađi te ga".* (hadît *po al-Baihaqî i al-Hâkim)*

e) Niko neće biti kažnjen radi greha koji je počinio neko drugi: "Niko neće nositi teret drugog". (Kur'an, 17, 15) Svaki čovek sam snosi odgovornost za svoja dela: "Svako garantuje za ono što je zaradio". (Kur'an, 52, 21) Ni u kom slučaju nije dozvoljeno da se odgovornost proširi na članove njegove porodice, na rođake, pristalice ili prijatelje: "Tu je Bog jasan, ne smemo uzeti nekoga drugog, do onog kod kojeg smo pronašli svoj predmet, inače smo mi kriminalci. " (Kur'an, 12, 79)

Član 6

Pravo na zaštitu od zloupotrebe vlasti

Svako ima pravo na to da bude zaštićen od provođenja samovolje vlasti nad njim. Nije dozvoljeno pokrenuti radnje protiv njega ili zahtevati objašnjenje od njega ili podići optužnicu protiv njega na osnovu jakih indicija, koje ukazuju na njegovu umešanost u ono što mu se predočava:"I oni vernici koji na osnovu nečega što sigurno ne znaju pričaju o nekom, prizivaju na sebe javni greh". (Kur'an 33, 58)

Član 7

Pravo na zaštitu od nasilja

a) Nasilje je zlo delo, koje nije odobreno čak ni prema okrivljenom: "Oni koji na svetu muče ljude, biće mučeni od Boga". (hadît *po Buhârî, Muslim, Abû Dâ'ûd, Tirmidî i Nasâ'î) Isto tako je zabranjeno nekoga prisiliti da prizna zlodelo koje nije počinio. Sve što se postigne prisilnim sredstvima je ništavno: "Bog je moju zajednicu sačuvao od grešaka,*

zaboravljanja i onoga prema čemu ona oseća odbojnost. " (hadît *po Ibn Mâga)*

b) Kakve god da je vrste zlodelo i predviđena zakonska kazna, ljudsko dostojanstvo i čast moraju ostati netaknuti.

Član 8

Pravo na zaštitu časti i dobrog glasa

Čast i dobar glas jedne osobe su nepovredivi. Nije dozvoljeno povrediti ove sfere: "Vaša krv, vaša dobra i vaša čast su nepovredivi, kao što je nepovrediv ovaj vaš dan u ovom vašem mesecu u ovom vašem gradu". (sa Oproštajnog prelaska poslanika i Mekku) Zabranjeno je otkrivati nečiju slabost, pokušati potkopavati njegovu ličnost i moral: "I ne špijunirajte jedni druge i ne govorite loše jedni o drugima". (Kur'an, 49,12) "I ne omalovažavajte se i ne dajite jedni drugima pogrdna imena". (Kur'an, 49, 11)

Član 9

Pravo na pribežište

a) Pravo je svakog tlačenog čoveka i čoveka prema kojem se postupalo nepravedno da pobegne na područje islama (dâr al-islâm), gde je sigurno. Pravo je da islam osigura pribežište svakom tlačenom čoveku, svejedno koje vere, nacije ili boje kože bio. Islam je muslimanima usadio obavezu da ovakvima ponude zaštitu, ako je zatraže u svom pribežištu: "I ako te jedan od nevernika zamoli za zaštitu, osiguraj mu tu zaštitu da bi mogao čuti reč Božiju!. Na taj način ga i (neprosvetljenog) odvedi tamo gde ima zaštitu." (Kur'an, 9, 6)

b) Kuća Božija, Ka'ba *u Mekki, mesto je gde pribežište i sigurnost može naći svako mesto sa kojeg se ni jedan musliman neće odbiti: "Ko stupi u nju, siguran je." (Kur'an, 3, 97) "i (tada) kada smo kucu (*Ka'ba*) načinili mestom okupljanja ljudi i mestom sigurnosti". (Kur'an, 2, 125) "bez obzira da li oni imaju svoje mesto stanovanja u toj kući ili su beduini". (Kur'an, 22,25)*

Član 10

Prava manjina

a) Religiozni stav prema manjinama određen je jednom rečenicom iz Kur'ana: "U religiji nema sile". (Kur'an, 2, 256)

b) Civilno-pravni i lično-pravni položaj manjina određuje se pravilima Šarī'a *u islamu, ukoliko dođe do toga da nam se oni obrate u pravnim stvarima: "Ako ti se obrate odluči između njih ili se kloni njih (i prepusti ih samima sebi). Ako ih se ne kloniš, oni ti ne mogu naneti nikakvu štetu, ali ako među njima odlučuješ kao sudac, onda odluči pravedno." (Kur'an, 2, 42) Ako se oni ne obrate nama u svojim sporovima, onda se moraju primenjivati njihovi zakoni, dok god su oni izvorni od Boga: "Ali kako oni tebe mogu učiniti sucem, kad imaju knjigu* Thora *u kojoj su Božije odluke i u kojoj su date pretpostavke (po njihovom mišljenju prave) koje se trebaju primenjivati (u neposlušnosti)?" (Kur'an ,2,43); "Ljudi evanđelja treba da odluče po tome što je Božija volja i šta je Bog rekao." (Kur'an, 2, 47)*

Član 11

Pravo na učešće u javnom životu

a) Pravo je svakog unutar Umma, *da se informiše o stvarima koje se dešavaju unutar zajednice, a vezane su za opšte dobro i blagostanje. Primenjivanjem principa konsultacija, svako je onda obavezan da tom opštem stanju zajednice doprinese u okviru svojih sposobnosti i nadarenosti: "Vaše je savetovanje među vama". (Kur'an, 42, 38) Svako unutar* Umma *je sposoban da preuzme javnu funkciju i službu, ako su kod njega ispunjeni legalnu uslovi potrebni za to. Ova sposobnost ne može biti oduzeta i ne može biti ograničena rasnom i klasnom pripadnošću: "Krv svakog muslimana je jednaka; oni se nasuprot drugima podržavaju; čak i najprostiji od njih trudi se da osigura zajedničku sigurnost". (po Ahmadu)*

b) Konsultacije su osnove odnosa između vladara i Umma. *Pravo je* Umma, *da svojom slobodnom voljom i upotrebom ovog principa bira svoje vladare. Njihovo pravo je da gospodare pozivaju na odgovornost i da ih smenjuju, ako oni odstupe od propisa* Šarī'a*: "Ja sam vam pretpostavljeni,*

ali istovremeno nisam najbolji od vas. Ako vidite da radim pravično, podržite me, a ako vidite da činim greške, recite mi. Slušajte me, ako budem poslušan Bogu i njegovom poslaniku, a ako ja ne budem poslušan, onda ni vi niste obavezni na poslušnost prema meni." (po Abû Bakr*).*

Član 12

Pravo na slobodu mišljenja, vere i govora

a) Svako se može izjasniti o onome kako misli i veruje, a da ga pri tome niko ne ograničava ili sprečava, dok god on ostaje unutar opštih granica koje propisuje Šarî'a. *Nije dozvoljeno širenje neistine i objavljivanje onoga što služi nanošenju štete ili sramote* Umma*: "Ako razbojnici i oni koji u gradu prave nemir ne prestanu, tebe ćemo sigurno podstaći da ustaneš protiv njih, čak iako će oni (nakon) toga ostati samo još kratko tvoji susedi. Na njima će ležati prokletstvo. Gde god ih se uhvati, biće zarobljeni i ubijeni." (Kur'an, 33, 60-61)*

b) Slobodno mišljenje u traženju istine nije samo pravo nego i obaveza: "Upozoravam vas sve i svakog pojedinačno: istupit ćete pred Boga, mislite o ovome" (Kur'an, 34,46)

*c) Pravo je i obaveza svakoga da pokaže svoje odbijanje nepravednog i zlog, te da mu se suprotstavi bez straha od konfrontacije sa samovoljnim organima vlasti, sa despotskim vladarom ili tiranijskim režimom. Ovo je najbolji način svetog rata (*gihâd*): "Poslanik Božiji - Bog ga blagoslovio i podario mu zdravlja! - upitan je: Koji sveti rat je najbolji? On je rekao: "Reč istine upućena despotskom vladaru." (*hadît *po Tirmidî iNasâ'î)*

d) Ne postoji zabrana širenja tačnih informacija i činjenica, osim ako širenje ovakvih informcija ne predstavlja opasnost za sigurnost društva ili države: "I kad nešto dođe do vas što znači sigurnost ili strah, objavite to, ali ako to ipak zadržite za sebe i obavestite Poslanika i one koji zapovedaju, oni će već znati kako da postupe u toj stvari". (Kur'an, 4,83)

e) Poštovanje osećaja onih koji drugačije veruju je karakteristika muslimana. Nikom nije dozvoljeno da se izruguje na račun ubeđenja onog drugog, niti da društvo okreće protiv njega: "I ne izrugujte ono u što oni veruju umesto u Boga, pošto oni u (svom) neznanju ne bivaju

izrugivani (po Božijoj zapovesti) ni od Njega samog! U svakoj zajednici moramo njihovo delovanje prikazivati u najboljem svetlu. Na taj način će se oni okrenuti Bogu." (Kur'an, 6,108)

Član 13

Pravo na slobodu religije

Svako ima pravo na slobodu vere i religije prema svojim ubeđenjima: "Vi imate svoju religiju, a ja imam moju". (Kur'an, 109, 6)

Član 14

Pravo na pozivanje i objavu

a) Svako ima pravo da sa nekim drugim osniva zajednicu i učestvuje u njoj: religioznu, društvenu, kulturnu, političku itd. te da ustanovi institucije ili sredstva, koje su neophodne za obavljanje i provođenje ovog stava: "Reci: To je moj put. Ja (vas) pozivam Bogu na osnovu opipljivog dokaza, ja i oni koji me prate." (Kur'an, 12,108)

b) Pravo je i obaveza svakog da dozvoli ono što je pravično, a da zabrani nepravedno, te da od društva zahteva uređenje onih institucija koje su neophodne za ispunjavanje ove obaveze individua, da bi se one međusobno pomagale u pobožnosti i strahopoštovanju od Boga: "Od vas treba da postane društvo koje poziva na dobro, odobrava ono što je dobro i zabranjuje ono što nije dobro". (Kur'an, 3, 104) "Pomozite jedni drugima u svojoj pobožnosti i strahopoštovanju Boga". (Kur'an 5, 2) "Ako neko vidi nekoga ko čini nepravdu i ne spreči ga u tome, od Boga će biti vrlo brzo kažnjen". (po Abû Bakr *i* 'Umar*)*

Član 15

Privredna prava

a) Priroda sa svim njenim bogatstvima je vlasništvo Boga: "Bog je gospodar neba i Zemlje i svega što se na njima nalazi". (Kur'an, 2,120) On je ta bogatstva dao ljudima i dao im je pravo da ih koriste i njima raspolažu: "I On je sve pred sobom na nebu i na Zemlji stavio u vašu službu". (Kur'an, 15, 13) On im je zabranio da ta bogatstva uništavaju. "I ne provodite u vašim zemljama dela koja će ih uništiti". (Kur'an, 26, 183) Nikom nije dozvoljeno da isključi nekog drugog iz korištenja ovih

dobara ili da njegovo korištenje istih dovede u pitanje: "Darovi tvog Gospodara nisu ograničeni". (Kur'an, 17,20)

b) Svaki čovek sme na pravičan način raditi na doprinošenju svom životnom standardu, te produkovati: "Ne postoji nikakvo biće na Zemlji koje se ne treba pokoravati Bogu".(Kur'an, 11, 6) "Idite njom (Zemljom) i jedite sa njenih leđa ono čime vas je obdario". (Kur'an, 67,15).

c) Privatna svojina, bila ona u vlasništvu jedne osobe ili u delimičnom vlasništvu više osoba je pravno dozvoljena. Svaki čovek sme prisvojiti sebi ono što je zaradio svojim trudom i radom: "I da on čini bogatim i utelovljava posed". (Kur'an, 53, 48) Javna dobra su pravno dozvoljena i služe interesima celokupne Umma*: "Ono što je Bog od svojih podanika prisvojio sebi i svom Poslaniku pripada njima, sve ostalo pripada rođacima, siročadima, siromašnima i onima koji se nađu na tom putu. (Poslaniku treba da bude dozvoljeno i od njega podeljeno) da ne bi došlo (kao dodatni posed) onima među vama koji su već bogati". (Kur'an, 59, 7)*

d) Siroti u Umma *imaju priznato pravo na posed bogatih, što je regulisano milostivim porezom (zakât): "Oni koji su se obavezali da određeni deo svog poseda udele prosjacima i onima koji nemaju". (Kur'an, 70, 24-25) To je pravo koje ne može biti uvedeno ili sprečeno od strane nekog vladara, čak kada bi on i bio u situaciji da se bori protiv onih koji ne žele davati milostivi porez: "Ako odbijete da mi date samo jedan delić onoga što ste davali Poslaniku, boriću se pred Bogom protiv vas". (po* Abû Bakr*)*

e) Obaveza je da se izvori bogatstva i sredstva za produkciju vune stave na raspolaganje Umma. *Ne sme se desiti da se ona ne iskorištavaju ili da stoje van pogona: "Ko od sluga Božijih ne udeli savet stadu za koje je zadužen, neće naći svoj put u raj". (po* Abû Bakr *i* 'Umar*). Tako ta sredstva ne smeju biti iskorištena za nešto što je propisima* Šarî'a *zabranjeno ili za nešto što šteti blagostanju zajednice.*

f) Da bi ukazao na pravi put ka privrednim aktivnostima i da bi osigurao njihovo dobro, islam je zabranio:

*1. Prevaru u bilo kojoj formi "Ko vara, ne pripada nama". (*hadît *po Muslim)*

2. Rizične poslove i neizvesne poslove i sve što vodi svađama kad se ne može upotrebiti objektivna mera presuđivanja:"Poslanik je zabranio prodaju kamenja i sumnjivih stvari". (hadît *po Muslim, Abû Dâ'ûd, Tirmidî i Nasâ'î) "Poslanik je zabranio prodaju grožđa, pre nego je sazrelo, i prodaju cerealija pre nego su očvrsle".* (hadît *po Buhârî, Muslim, Abû Dâ'ûd, Tirmidî i Nasâ'î)*

3. Eksploataciju i precenjivanje poslova: "Teško onima koji varaju, ako zahtevaju da im se plati cela mera (od ljudi), a ako (sa svoje strane) nisu izmerili ili odvagali pravično" (Kur'an 88, 1-2);

4. Monopol i sve što vodi nepravičnoj konkurenciji: "Samo grešnik monopoliše". (hadît *po Muslim)*

5. Ubiranje kamata i svako parazitsko dobijanje dobra, čime se koristi loš položaj ljudi: "Bog je odobrio trgovinu, ali je zabranio ubiranje kamata". (Kur'an, 2,175)

6. Lažnu reklamu i onu koja vara:"Kupac i prodavac imaju pravo da se predomisle, dok se ne odvoje jedan od drugog. Ako su oni jedinstveni i složni onda je kupovina blagoslovljena, a ako varaju i lažu onda je blagoslov daleko od njihovog posla". (hadît *po Buhârî, Muslim, Abû Dâ'ûd, Tirmidî i Nasâ'î)*

g) Jedina ograničenja privrednih aktivnosti u društvu muslimana su obraćanje pažnje na blagostanje Umma *i povezanost i odanost opštim vrednostima islama.*

Član 16

Pravo na zaštitu svojine

Svojina, koju je neko stekao na dozvoljen način, sme se otuđiti samo u ime opšteg dobra: "Ne proćerdavajte vašu svojinu jedni među drugima uz pomoć prevare". (Kur'an, 2, 188) I samo u zamenu za prevednu odštetu: "Ko sa zemlje uzme nešto bespravno, na Sudnjem danu će potonuti u tu zemlju do samog pakla". (hadît *po Buhârî) Nepovredivost javnog dobra je najviša: kazna za povredu ovog dobra je najoštrija; jer to je zločin protiv celog društva i teški prekršaj protiv cele* Umma*: "Onaj od vas, kojem smo poverili neki posao i koji nas pri tom poslu izda samo za veličinu jedne igle ili za više, je prevarant, što će na Sudnjem danu*

i osetiti". (hadît *po Muslim) "Kaže se: O, Poslaniče Božiji, Soundso je pretrpio krvnu osvetu! On kaže: Ne! Ja sam ga video u pećini gde je varao. Onda on reče: O,* 'Umar *ostani na glasu: samo vernici idu u raj".* (hadît *po Muslim i Tirmidî)*

Član 17

Pravo i obaveza radnika

Rad je rešenje koje je islam odredio svom društvu: "I kaže: Radi". (Kur'an, 9,105) Ako je pravi rad temeljitost: "Bog voli one od vas koji svoj rad temeljito izvršavaju". (po Abû Ya'lâ), Tako je i pravo radnika:

1. Da shodno svom trudu primi platu, bez nepravednosti: "Dajte nadničaru njegovu nadnicu pre nego se njegov znoj osuši". (hadît *po Ibn Mâga)*

2. Da mu se shodno njegovom trudu i znoju pruži dostojanstven život: "I svi se (na Onom svetu) ocenjuju po onome što su (na Zemlji) radili". (Kur'an, 46,19)

3. Da mu se dodeli priznanje društva: "Radite (ono što elite)! Bog će videti vaš rad i njegov poslanik i vernici". (Kur'an, 9, 105) "Bog voli zanatliju vernika". (po at-Tabarânî)

4. Da ima zaštitu koja će ga osigurati od odštete i izrabljivanja. Bog kaže: "Na Sudnjem danu Ja sam protivnik trojici: čoveku koji je nešto obećao u moje ime, a nije to ispunio; čoveku koji je prodao drugog slobodnog čoveka, i čoveku koji je unajmio nadničara, od njega dobio sve što je zahtevao, a nije mu platio". (hadît *po Buhârî)*

Član 18

Pravo pojedinca na dovoljan udeo životnih dobara

Pravo je svakoga da dobije određenu meru dobara potrebnih za život: hranu, piće, odeću i stan; osim toga i ono što mu je neophodno za zdravlje njegovog tela, duha i razuma, znanje, poznavanje i kulturu i to u okviru onoga što dozvoljavaju resursi Umma. *Pri tome se obaveza* Umma *ogleda u tome da pokriju ono što pojedinac sebi sam ne može obezbediti: "Poslanik je bliži vernicima, nego što su oni jedan drugome". (Kur'an, 33, 6)*

Član 19

Pravo na osnivanje porodice

a) Brak u islamskim okvirima je pravo svakog čoveka. On je legalni put za osnivanje porodica, za osiguranje podmlatka i kreposti duše: "Vi ljudi, bojte se svoga Gospodara koji vas je sve stvorio samo od jednog bića, a od njega i druga bića, te dopustio postojanje mnogih žena i muškaraca među vama". (Kur'an, 4, 1)

Svaki od supružnika ima ista prava i obaveze u odnosu na drugoga, kako to navodi Šarî'a *: "žene moraju tražiti isto ono što se od njih zahteva u pravnom smislu. A muškarci stoje na jednoj stepenici iznad njih". (Kur'an, 2, 228) Ocu je obaveza odgajanje njegove dece: "Telesno, moralno i religiozno u smislu njegove vere i njegovog zakona." On je odgovoran za pravac koji oni odaberu: "Vi ste svi pastiri i odgovorni ste za svoja stada". (*hadît *po Buhârît Muslim, Abû Dâ'ûd, Tirmidî i Nasâ'î)*

b) Svaki supružnik ima pravo na poštovanje i cenjenje njegovih osećaja od strane onog drugog u okviru okolnosti međusobne ljubavi i poštovanja: "I u njegova obeležja pripada da vas je stvorio iz istog kao i vašu suprugu i pri tome počiva. I on je napravio ljubav i dobrotu između vas". (Kur'an, 30/21)

c) Suprug mora izdržavati svoju suprugu i svoju decu bez škrtarenja: "Ko raspolaže sa dovoljno sredstava treba shodno tome da odredi i izdatke. A onaj ko je ograničen u svojim životnim uslovima, treba da raspolaže i računa sa onim što mu je Bog dao". (Kur'an, 65, 7)

d) Svako dete u odnosu na svoje roditelje ima pravo na dobar odgoj, obrazovanje: "I kaže: Gospodine! Milostivi su prema meni bili (roditelji) kako su me odgojili kad sam bio mali" (Kur'an, 17,24) Deca u ranoj dobi ne smeju biti prisiljavana na rad, niti njihove aktivnosti smeju biti takve da bi negativno uticale na njigov razvoj i rast, te da bi kršile njihovo pravo na igru i učenje.

e) Ako roditelji deteta ne mogu ispuniti svoje odgovornosti prema njemu, onda ove odgovornosti prelaze na društvo, troškovi života deteta obavezni su onda za kasu muslimana (javnu kasu države): "Ja sam bolji

za svakog muslimana, nego on sam za sebe. Ako neko ostavi neki dug ili nezbrinuto dete, moja je obaveza da o tome brinem, ako neko ostavi imetak, onda on pripada naslednicima". (po Abû Bakr *i* 'Umar, *Abû Dâ'ûd i Tirmidî)*

*f) Svako u svojoj porodici dobija ljubav, nežnost i sigurnost, koja mu je potrebna u detinjstvu, starosti i slabosti. Roditelji imaju pravo na materijalnu sigurnost, telesni i duševni mir u odnosu na svoju decu: "Ti, ono što je tvoje i tvog je oca". (*hadît *po Abû Dâ'ûd)*

g) Materinstvo ima pravo na posebnu brigu unutar porodice: "O, Poslaniče, koji čovek ima najviše prava na moje dobre postupke? On je odgovorio:' Tvoja majka!' On je pitao:' A nakon toga?' On je odgovorio:' Tvoja majka!', On je ponovo pitao:' A nakon toga?' On je odgovorio: 'Tvoja majka!' on upita još jedanput:' A nakon toga?', a on odgovori:' Tvoj otac!'" (po Abû Bakr *i* 'Umar*)*

*h) Odgovornost u porodici je odnos učešća za sve njene članove; svako po svojim sposobnostima i svojoj prirodi. To je odgovornost koja izlazi iz okvira roditelji-deca i obuhvata rođake i krvne rođake s majčine strane: "O, Poslaniče Božiji, koga treba najviše ceniti? On odgovori: Tvoju majku, onda tvoju majku, onda opet tvoju majku, onda tvoga oca, onda rođake, onda rođake." (*hadît *po Abû Dâ'ûd i Tirmidî)*

*i) Mladić ili devojka ne prisiljavaju se na brak sa nekim koga oni ne žele: "Jedna devica je došla kod poslanika i ispričala mu da ju je otac udao, iako je ona to odbila. Poslanik joj je dozvolio da bira" (*hadît *po Ahmad i Abû Dâ'ûd)*

Član 20

Prava supruge

Ona su:

a) Da živi tamo gde živi i njen suprug:"Dozvolite joj da stanuje tamo gde i vi stanujete". (Kur'an, 65, 6)

b) Da je njen suprug za vreme braka i za vreme čekanja, kada je otpusti, izdržava: "Muškarci stoje iznad žena, zato jer je Bog jedne od njih (muškarce) odvojio od drugih i zbog izdataka koje su napravili". (Kur'an, 4,34) "I kada su trudne, napravi potrebne izdatke za njih dok

ne donesu (dete) na svet". (Kur'an, 65, 6) I da čovek koji ju je otpustio snosi troškove za njihovu zajedničku decu, koju ona neguje, shodno posedu oca: "Ako one doje za vas, onda im dajte njihovu platu". (Kur'an, 65, 6)

c) Supruga zavisno od svog sopstvenog materijalnog položaja i privatnog vlasništva ima pravo na ovu naknadu.

d) Supruga ima pravo da mirno traži od svog supruga razrešenje njenih bračnih dužnosti po hul' (samokupovina žene iz braka nasuprot odšteti): "Ako se plašite da oboje supružnika neće moći ispuniti zapovesti Božije onda za njih nije greh da se žena otkupi za određenu sumu". (Kur'an, 2, 229) Jednako joj je dozvoljeno da traži otpuštanje u toku sudskog procesa po propismima Šarî'a.

e) Supruga ima pravo da nasledi svog supruga. Isto tako ona nasleđuje svoje roditelje, svoju decu i svoje rođake: "I njoj (supruzi) stoji četvrtina onoga što ostavite, ako nemate decu. A ako imate decu, njoj stoji osmina onoga što ostavite". (Kur'an, 4,12)

f) I jedan i drugi supružnik moraju u tajnosti držati sakriveno (tj. intimnu sferu) drugoga, i ne sme otkriti ili iskoristiti neku od ovih tajni ukoliko jedan od supružnika ima neku telesnu ili moralnu manu. Ova obaveza ostaje i nakon otpuštanja (žene): "I ne zaboravite da jedni među drugima morate imati poverenja". (Kur'an, 2, 237)

Član 21

Pravo na odgoj

a) Dobar odgoj je pravo deteta naspram njegovih roditelja; s druge strane pravo na dobre odnose je pravo roditelja naspram njihove dece: "I tvoj Gospodar je odredio da vi njemu trebate služiti sami. A prema roditeljima trebate biti dobri. Ako jedno od njih ili oba kod tebe se požale, ne reci "Fuj!" nego razumno razgovaraj s njima, povij krila taštine i reci: "Gospodine! Milostivi ste vi koji ste me ovako odgojili kad sam bio mali". (Kur'an, 17, 23-24)

*b) Obrazovanje je pravo svih. Traženje znanja je za sve muškarce i žene ujedno i obaveza: "Traženje znanja je religiozna obaveza za svakog muslimana i svaku muslimanku" (*hadît *po Ibn Mâga). Učenje je pravo koje oni koji ne znaju ostvaruju nasuprot onih koji znaju: "I tada kada je*

Bog oduzeo prava onima koji su održali pismo, rekavši: 'Vi morate pismo objasniti ljudima, širiti ga i ne skrivati ga od ljudi.' Na to su oni pismo bacili za leđa i prodali ga po niskoj ceni, loša trgovina". (Kur'an, 3, 187) "Prisutni treba da uče odsutne" (sa Oproštajnog prelaska Poslanika).

c) Društvo mora svakom dati jednaku šansu da uči i da se prosvećuje: "Onaj kome Bog želi dobro, njega nauči religiji. Ali ja sam samo onaj koji deli, svemoćni Bog daje". (po Abû Bakr *i* 'Umar*) Svako može birati šta odgovara njegovim sposobnostima i talentima: "Svako je uspešan kod obavljanja onoga za što je stvoren". (npo* Abû Bakr, 'Umar, *Abû Dâ'ûd i Tirmidî)*

Član 22

Pravo pojedinca na zaštitu privatne sfere

*Najtajnije misli čoveka poznaje samo njihov Stvoritelj: "Jesi li otvorio svoje srce?" (*hadît *po Muslim) Privatne prilike su zaštićeno područje u koje se ne sme prodirati: "I ne špijuniraj!" (Kur'an, 49, 12) "Oh vi, koji ste samo na jeziku postali muslimani i čija vera nije doprla do srca: ne nanosite muslimanima bol, ne uhodite ih i ne koristite njihove slabe tačke. Ko traži slabe tačke kod braće muslimana, njegove slabe tačke traži Bog." (*hadît *po Abû Dâ'ûd i Tirmidî)*

Član 23

Pravo na slobodu kretanja i boravka

a) Pravo je svakog da se slobodno kreće i odabere svoje mesto boravka. On ima pravo na putovanja, na napuštanje i vraćanje u svoje rodno mesto bez ograničenja ili sprečavanja: "On je taj koji je Zemlju učinio vašim podanikom. Idite na njenim ramenima, jedite ono što vam je podario". (Kur'an, 67, 15) "Kaže: Idi po Zemlji i vidi kakav je bio kraj onih koji su našeg poslanika proglasili lažovom". (Kur'an, 6, 11) "Zar Zemlja Božija nije dovoljna, da se po njoj krećete". (Kur'an, 4,97)

b) Niko ne sme biti prisiljen da napusti svoje rodno mesto, isto kao što bez legalnog razloga ne sme samovoljom biti udaljen iz svog rodnog mesta: "Pitamo te o svetom mesecu, (naime) o tome da li je dozvoljeno boriti se u toku svetog meseca? Kaže: Boriti se u svetom mesecu je teško. Ali kod Boga je teže, ako se ljudi drže daleko od Božijeg puta, i ne veruju

u ono što je vernicima u srcu, a vernici bivaju oterani sa svog ognjišta". (Kur'an, 2, 217)

c) Područje islama je za svakog muslimana domovina. Njegovo kretanje zbog toga ne sme biti ograničeno geografskim ili političkim granicama. Svaka islamska zemlja mora muslimana koji u nju dođe prihvatiti kao brata: "Oni od vas koji su u svojoj veri postali čvrsti i ostali na svojim ognjištima, volite one koji su izbegli, (u Mekku) a sad vam opet došli i nemojte imati nikakvih ograničenja ka njima. Stavite ih čak i ispred sebe samih, čak iako ćete time pretrpeti izvesne nedostatke. Oni koji odluče da ostanu među vama i da se tamo nastane, njima će uskoro biti bolje". (Kur'an, 59,9)

Kraj naše objave

Hvala Bogu, Gospodaru ljudi.[264]

Saopštenje za javnost predsjednika Svjetskog udruženja islamskih učenjaka, dr. Jusufa el-Karadavija, u povodu krvavih eksplozija koje su se prošlog mjeseca dogodile unutar i van islamskih zemalja:

El- Hamdu lillahi Rabil-alemin. We salatu we selamu ala Resulina Muhammedin we ba'd:

Svjetsko udruženje islamske uleme je duboko potreseno viješću da se je dogodilo nekoliko krvavih eksplozija unutar i izvan islamskog svijeta, kao što je slučaj sa događajima u Egiptu, Londonu, Turskoj

[264] www.dadalos.org/srbija/Menschenrechte/Grundkurs_MR2/Materialen/glossar.htm

i na drugim mjestima, u kojima je život izgubio velikih broj nevinih ljudi, civila, čija je krv prolivena, a da oni ničim to nisu zaslužili.

Zbog svega navedenog upućujemo proglas muslimanima posebno, a i svim ljudima u svijetu, generalno, u kojem kažemo sljedeće:

Prvo:

Sve nebeske vjere, generalno, a islam posebno, zalažu se za poštivanje prava na život svakog čovjeka, tako da odlučno zabranjuje i protivi se svemu onome što ima za cilj ugrožavanje života svakog pojedinca, te na osnovu toga zaključujemo da je u osnovi krv svačija zabranjena i zaštićena, osim onih koji čine nasilje i šire smutnju po Zemlji, ili ugrožava nečiji drugi život. Ovo se jasno vidi u svim objavljenim knjigama, a Kur'an je po ovom pitanju decidan i jasan:

"Ko ubije nekoga ko nije ubio nikoga, ili onoga koji na Zemlji nered ne čini- kao da je sve ljude poubijao! (Kur'an, Al-Maida, 32)

Drugo:

Islam drži da je ubistvo i svaki drugi pokušaj nasrtaja na život čovjeka jedan od najvećih grijehova prema Božijem poretku i što iziskuje Božije prokletstvo, Njegovu srdžbu i bolnu kaznu na Onome svijetu. Također, na ovom svijetu pravednu odmazdu (kaznu), bez obzira radilo se o ubistvu muslimana ili nemuslimana.

"Ko ubije vjernika namjerno vječno će u vatri boraviti, na njega pada Allahova srdžba i prokletstvo i za njega je spremljena bolna kazna." (Kur'an: En-Nisa, 93)

Ove rigorozne Božije sankcije odnose se na onog ko ubije čovjeka koji izgovara dva šehadeta, tj. potvrđuje da nema drugog Boga osim Allaha i da je Muhammed Božiji rob i Božiji poslanik, jer je Muhammed, a.s., oštro zamerio Usami bin Zejdu, kada je u jednoj bici ubio čovjeka koji je malo ispred toga izgovorio šehadet. Usame se branio da je ovaj to učinio da bi se spasio sablje. Tada mu je Poslanik odgovorio:"Jesili pogledao u njegovo srce"!?

Jer, u osnovi se od ljudi uzima ono čime se prestavljaju.

Ovo se, također, odnosi i na sve one sa kojima muslimani imaju ugovore, bez obzira da li se radi o onima sa kojima muslimani imaju trajne ugovore, kakav je status Ehlu zimme, koji imaju ugovor sa Allahovim i Poslanikom, te ugovor sa muslimanskom zajednicom, to su oni koje fakihi stavljaju pod pojam darul islam, koji žive s muslimanima, imaju ista prava i obaveze kao i oni.

Ili se radi o privremenom ugovoru, kao kada su u pitanju oni koji na privremeno uđu u neku muslimansku zemlju uz boravišnu dozvolu od strane te države, ili na neki drugi način, kao npr. Oni koji dolaze putem turističkih agencija, zbog toga što islam poštuje prava svakog čovjeka, i ne dopušta da se to pravo ugrožava.

Zato smatramo da je izdavanje viza za svakog turistu koji posjećuje muslimanske zemlje na stepenu izdavanja sigurnosti i garanciji o kojima govorimo, samim tim nije dozvoljeno ni na koji način osporiti njegovo pravo i ugroziti njegovu bezbjednost. Muhammed, a.s., kaže: "Ko ubije muahida (onog sa kojima imamo ugovor) neće osjetiti džennetskog mirisa." (Buhari)

Treće:

Islamski šerijatski zakon, pored toga što zabranjuje ubijanje civila, zabranjuje i njihovo uznemiravanje i zastrašivanje, jer je pravo čovjeka, ma ko on bio, da uživa u svojoj sigurnosti za sebe, svoju porodicu, za svoj imetak i za svoju vjeru, kao i za sve svoje druge svetosti i posebnosti. Islam smatra sigurnost jednim od najvećih blagodati koje je Allah dao čovjeku, te svaki oblik ugrožavanja tog prava povlači oštre sankcije na Onom svijetu, kao i adekvatne kazne na ovom svijetu. Zbog toga je šerijat odredio tako rigorozne kazne za krađu i razbojništvo, zbog toga što to na jedan posebno ekstreman način ugrožava sigurnost ljudi.

Iz tog razloga je islam zabranio da se uznemiravaju ljudi i da se zastrašuju, pa makar to bilo i iz šale, Poslanik je to zabranio, rekavši: "Nije dozvoljeno muslimanu da plaši muslimana. Ovdje se odnosi zabrana na muslimane, zato što se je događaj koji je prethodio ovim riječima desio između dvojice muslimana. Ovo se isto odnosi i na

nemuslimane, shodno riječima Muhammeda, a.s., da je vjernik onaj od koga su za svoje živote i imetak sigurni ostali ljudi.

Četvrto:

Islamski šerijat je nedvosmisleno kroz svoje izvore i pravila, konstatovao da čovjek snosi posljedice za ono što on sam uradi, za zločine i nedjela koje sam počini, te samim tim nije odgovoran za ono što drugi čine, osim u mjeri u kojoj je umiješan u taj čin.

"Šta god ko uradi, sebi uradi, i svaki griješnik će samo svoje breme nositi."(Kur'an: An'am, 164) I više od toga, Kur'an potvrđuje ovu činjenicu kao nešto na čemu su bile i prijašnje objave.

" Zar nije obaviješten o onom što se nalazi u listovima Musaovim, i Ibrahimovim: - koji je obaveze potpuno ispunjavao – da nijedan griješnik tuđe grijehe neće nositi." (Kur'an: Nedžm, 36-38)

Stoga nije dozvoljeno kažnjavati nevinog za nešto je krivac učinio, ili kažnjavati određenu skupinu zbog grijeha koji počini neki član te skupine. Kažnjavanje nevinih za nešto što učini prijestunik je pravilo kojeg se drže oni koji čine nered i nasilje, a šerijat vjernika.

Na osnovu navedenog konstatujemo da je islam i njegov zakon čist od onoga što čine neki prijestupnici i oni koji krivo shvataju islam, a pripadnici su islama koji se svete narodima zbog krivice koju počine njihove vlade.

Prizori koje imamo prilike gledati nam govore da su žrtve uglavnom ljudi koji su mirni građani bez ikakve krivice, kao što je slučaj sa onima koji su nevino stradali u Londonu, vozeći se metroom prema svojim radnim mjestima, fakultetima, radi sticanja znanja i sl., kao što je slučaj sa nevino postradalim civilima u Šerm Šejhu, među kojima su egipatski civili i strani turisti sa regularnom dozvolom za boravak.

Peto:

Moralni kodeksi kod ratovanja u islamu, a to je kada se vojska sa drugom vojskom nađe prsa u prsa, jedna naspram druge: muslimanska vojska i neprijateljska vojska, islamski zakon je ukazao na one koji se ne smiju ubijati, kada je Poslanik, a.s., jedne prilike nakon bitke

vidio ubijenu ženu, naljutio se i rekao: 'Ona nije bila vojnik, pa da je ubijete'.

Na osnovu toga zabranio je ubijanje žena, djece, staraca, kaluđera u samostanima, poljoprivrednike na svojoj zemlji, trgovce, to je ono u čemu ga je i Kur'an podržao, kao i drugi hadisi i postupci pravednih halifa.

Pa, kako onda da je dozvoljeno ubijanje ljudi koji su nenaoružani, koji ne učestvuju u ratu protiv muslimana riječju, a kamo li u direktnoj borbi?!

Šesto:

Predsjedništvo islamske uleme svijeta je i ranije izdalo fetvu u povodu sličnih događaja u kojima smo osudili otmicu civila koji ne učestvuju u direktnoj borbi, ako ih već uhvate, otmu, moraju se prema njima uljudno odnositi, jer oni ne mogu biti na manjem stupnju pažnje od talaca koje je zarobio Muhammed, a.s., u ratu i naredio da se prema njima lijepo postupa.

Allah, dž.š., u Kur'anu kaže: ' ... *a, onda ih vežite, i poslije ih velikodušno sužanjstva oslobodite ili otkupinu zahtjevajte."* (Muhammed, 4)

Zbog toga smo zahtjevali od otmičara da se boje Boga u vezi talaca i da s njima lijepo postupaju, sve dok ih ne oslobode. Naša organizacija je učestvovala u oslobađanju francuskih i italijanskih novinara.

Također, ranije smo osudili ubistvo egipatskog ambasadora i zahtjevali da se na slobodu pusti otpravnik poslova alžirske ambasade sa saradnicima.

Sedmo:

Ovo naše protivljenje zbog eksplozija, nevinih žrtava i razaranja, kao i uznemiravanja i zastrašivanja, ne znači da ovim amnestiramo ono što se događa muslimanima, od nasilja svake vrste, u Palestini, Iraku, Afganistanu i drugim muslimanskim zemljama, ali ćemo se boriti protiv tog nasilja legalnim sredstvima, te smatramo nedopustivim da se za to vrši odmazda na nedozvoljen način.

Mi pozivamo da se svi potencijali udruže, da se izmire narodi i vladajuće strukture, kako bi zajednički ustali protiv napada kojima je ummet izložen, jer samo na taj način stići ćemo do željenog cilja.

Iako se nalazim u bolničkoj postelji pišem ovo saopštenje odazivajući se Allahovoj naredbi da se ne skriva istina, već da se kaže ljudima, kako bi odbranili islam od laži koje mu spočitavaju i dali dokaz onima koji lutaju.

Posljednja dova : El-Hamdu lillahi rabbil-alemin,

جمادى الآخرة ١٤٢٦ هـ- القاهرة في ٢٣ يوليو من سنة ٢٠٠٥ م

يوسف القرضاوي- رئيس الاتحاد العالمي لعلماء المسلمين

Džumadel-ahireh, 1426.g.h. - 23. jul, 2005.godine

Jusuf Karadawi, predsjednik svjetskog udruženja islamske uleme

www.islam-online.net

KORIŠĆENA LITERATURA

Knjige

1. Aristotel (1960): *Politika*, 'Kultura', Beograd.

2. Arnold, W.T. (1990), *Povjest islama, historijski tokovi misije*, Mešihat Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Sarajevo.

3. Ahmed Mer'i, A. *Tefsir ajetul –Ahkama*, (Udžbenik za I godinu studija na Šeriatsko - pravnom fakultetu), Univerzitet Al-Azhar, Kairo.

4. Arnaut, Fikret (2001): *Hazreti Omer ibn Hattab, emirul-mu'minin, drugi halifa*, Medžlis Islamske zajednice Bihać, Minhen.

5. Altermatt, U. *Etnonacionalizam u Evropi*, JEŽ Printing & Publishhing House, Sarajevo, (1997).

6. Baagil, H. M. (1996): *Kršćansko-muslimanski dijalog*, Taibah International, Amman, Jordan.

7. Bašić, G. (2002): *Položaj Bošnjaka u Sandžaku*, Centar za antiratnu akciju, Beograd.

8. Besjuni Muhammed, Š. (2003): *Međudržavni ugovori koji definiraju ljudska prava*, II izdanje, Daru Šuruk, Kairo.

9. Boisard, A.M. (2002): *Humanizam islama*, El-Kalem.

10. Bobčev, S. (1936): *Pogled na pravno uređenje Balkana pod turskom upravom* (Knjiga o Balkanu I) Beograd,

11. *Biblija, Stari i novi zavjet*, (2000): Kršćanska sadašnjost, Zagreb.

12. Busuladžić, Mustafa (1997): *Muslimani u Evropi*, Izabrani spisi, Sejtarija, Sarajevo.

13. Centar za istraživanja i dokumentaciju Saveza logoraša Bosne i Hercegovine (1999): *Molila sam ih da me ubiju – zločin nad ženom Bosne i Hercegovine*, Sarajevo.

14. Crnovršanin, Harun, Sadiković Nuro (2001), *Sandžak porobljena zemlja*, Grafomark, Zagreb.

15. Čomski, Noam (2002): *11. septembar*, Draganić, Beograd.

16. Ćorović, Vladimir, *Istorija Srba*, www.rastko.org.yu

17. Omer Hašim, A. (1997): *Udžbenik za I godinu studija na predmetu Hadis*, Kairo.

18. Dimitrijević, V., Paunović, M. (1997): *Ljudska prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd.

19. Devetak, S. (1997): *Razvoj zaštite manjina u Evropi s posebnim osvrtom na Sloveniju*, "Srbi u Sloveniji", Beograd.

20. Dimitrijević, V. (1999): *Manjine u hipernacionalnoj državi - Minorities in the Hypernational State* (bilingual), Beogradski krug - Belgrade Circle, Beograd.

21. Esposito, L. J. (2005): *Oksfordska historija islama*, Selsebil Živinice.

22. Esposito, L. J. (2001): *Islamska prijetnja – mit ili stvarnost?* Selsebil, Živinice.

23. Eperson, R. (2000): *Nevidljiva ruka, Uvod u istoriju zavere,* Plavi krug, Neven, Beograd.

24. Fočo, Salih, (2000): *Sociologija*, Dom štampe, Zenica.

25. Fočo, Salih, (2003): *Sociologija odgoja i obrazovanja*, Dom štampe, Zenica.

26. Fočo, Salih, (2000): *Čovjek i demokratske promjene,* Dom Štampe Zenica - Sarajevo.

27. Gazali, Muhammed, (1993): *Hukukul Insani bejne tealimu islami vel i'lani umem muttehideh* (Ljudska prava na relaciji islam-deklaracije UN-a, Darul da'we), Aleksandrija.

28. Hamidullah, Muhammed, (1989): *Uvod u islam*, Starješinstvo Islamske zajednice Sarajevo.

29. Hamidullah, Muhammed, (1983): *Muhammed, a.s., – Život,* II izdanje, Starješinstvo Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Sloveniji, Zagreb.

30. Hamidullah, Muhammed, (1990): *Muhammed, a. s.,* Starješinstvo Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Sloveniji, Sarajevo.

31. Hamidullah, Muhammed, *El-. Wasaik Es-sijasijeh*, Wellhausen, Skizzen, IV/2.

32. Hamidullah, Muhammed, (1956): *Medžmuatul-wesaiki es-sijasijeti li ahdi nubuweti we hulefai rašidin*,(nije navedeno ime izdavača) Kairo.

33. Handžić, Muhammed, (1995): *Muhammed alejhiselam,* Amman, Jordan.

34. Hišam, I. (1998): *Poslanikov Životopis*, Bemust, Sarajevo.

35. Hifzi Bjelevac, Abdurezak, (1979): *Muhamed*,(bez izdavača), Zagreb.

36. Hiti, Filip, (1973): *History of the Arabs from the earliest Times to the Present,* (bez izdavača), Sarajevo.

37. Hofmann, Murat, (1996): *Islam kao Alternativa*, Bemust, Sarajevo.

38. Huntington, P. S. (1998): *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*, Izvor sutrašnjice, Zagreb.

39. Huvejdi, F. (1994): *Muwatinun el Zimmijun* (Građani zimmiji) Daru Šuruk, Kairo.

40. Imamović, Mustafa, (1998): *Historija Bošnjaka*, Bošnjačka zajednica kulture, Sarajevo.

41. Ihsanoglu, E. (2004): *Historija Osmanske države i civilizacije,* Orijentalni institut, Sarajevo.

42. Ibn Haldun, (1991): *El-Mukaddime*, Darul Mearif, Tunis.

43. Ibn Kesir, (1999): *El -Bidaje vennihaje*, Mektebe Medine el-munevere, Kairo.

44. Karadavi, Jusuf, (1997): *Halal i haram u islamu,* El-Kelimeh, Novi Pazar.

45. Karić, Enes, (1996): *Ljudska prava u kontekstu islamsko-zapadne debate*, Pravni centar, Fond za otvoreno društvo, Sarajevo.

46. Karadavi, Jusuf, (1968): *Min Fikhil devle fil Islam*, (Pravno uređenje države u islamu), Daru Šuruk, Kairo.

47. Karadavi, Jusuf, (2000): *Fikhuz-zekati*, Ar-Resaleh Publisher, Bejrut, Lebanon.

48. Karadavi, Jusuf, (2003): *Islam i siromaštvo*, Bemust, Sarajevo.

49. Karadavi, Jusuf, (1999): *Univerzalni model društvenog života*, Grafičar,Tuzla.

50. Karadavi, Jusuf, (2004): *Fikh muslimanskih manjina, kako biti musliman na Zapadu*, Libris, Sarajevo.

51. Karadavi, Jusuf, (2003): *Nemuslimani u islamskom društvu*, El-Kelimeh, Novi Pazar.

52. Karadavi, Jusuf, (1993): *Islamski šeriat, sprovodljiv u svakom vremenu i na svakom mjestu*, (Šeria islamijjeh saliha li tatbiik fi kulli zeman ve mekan), Darul Da'we li nešr, Kairo.

53. Kolakovski, L. (1987): Religija, BIGZ, Beograd.

54. Korkut, Besim, (1989): *Prijevod Kur'ana*, Sarajevo.

55. Korkut, Besim, (1935): *Historija islama*, Udžbenik Islamske vjeronauke, za VII razred srednjih škola, Sarajevo.

56. Kemura, Sulejman, *Bilješke iz prošlosti bosanskih katolika*,(nije navedeno ime izdavača), Sarajevo.

57. Ling, T. (1992): *Istorija religija Istoka i Zapada*, SKZ,Beograd.

58. Luis, B. (2004): *Muslimansko otkriće Europe*, ATC Avangarda, Beograd.

59. Lukić, D. R. (1976): *Teorija države i prava*, Savremena administracija, Beograd.

60. Ljaga, M. A. (1983): *Šura ve demokratija*, (nije navedeno ime izdavača) Libanon.

61. Mahmutović, M. (1999): *Udžbenik za treći razred medrese*, El-Kalem.

62.Marković, M, Medenica, V. (1998): *Sociologija*, Pravni fakultet, Priština.

63. Mahatir, M. (2002): *Globalizacija i nove realnosti*, Ljiljan, Sarajevo.

64. Mehmedović, A. (1991): *Tako je govorio Muhammed Resulullah*, Grafičar, Tuzla.

65. Memić, Jakub, *Izbor Poslanikovih hadisa*,(bez izdavača).

66. Lings, M. (1995): *Muhammed, his live based on the earliest sources*, Biblioteka islamica, Ljiljan, Sarajevo.

67. Muzić, V. (1986): *Metodologija pegoškog istraživanja*, Sarajevo.

68. Mirković, M., (1965): *Pravni položaj i karakter Srpske crkve pod turskom vlašću (1459-1766)*, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, Beograd.

69. Mic, A. (1941): *El Hadare el-islamijjeh fil karn errabi el-hidžri*, Kairo, Ledžnetu te'lif, vel terdžeme ve nešr bil Kahire, tom 1.,Kairo.

70. Abdul Aziz Semahi, M. (1999): *Udžbenik iz Islamskog prava, za III godinu studija na Fakultetu za Šeriatsko pravo*, Univerziteta Al-Azhar, Kairo.

71. Muhić, Ferid, (1982): *Teorija države*, Svjetlost, Sarajevo.

72. Moltmann, J. (1979): *Dostojanstvo čoveka, pravo i sloboda*, Stuttgart/Berlin.

73. Nilević, B. (1990): *Srpska pravoslavna crkva u BiH do obnove Pećke patrijaršije*, Veselin Masleša, Sarajevo.

74. Nuri Hadžić, Osman, (1986): *Muhammed, a.s., i Kur'an – osvrt na historiju islamske kulture*, III izdanje, bez izdavača.

75. Perović, M. (1996): *Seobe srpskog naroda od kraja XIV do kraja XVIII vijeka i njihova historijska uloga*, biblioteka "Nastava istorije", Beograd Novi Sad.

76. Perović, M., Smiljević, B. (2002): *Osobenosti razvitka islamskog društva i države*, Istorija za 1. razred četvorogodišnjih stručnih škola, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.

77. Ramić, Jusuf, (1990): *Povodi objave Kur'ana*, El-Kalem, Sarajevo.

78. Rudolf, V. (1989): *Ljudska prava na Istoku i Zapadu*, Mainz.

79. *Sahihul-Muslim, Zbirka hadisa*, (1996): Darul Ma'rifeh, Lebanon.

80. Samardžić, M. (2002): *Zaštita nacionalnih manjina*, Centar za antiratnu akciju, Beograd.

81. *Savezno Ministarstvo za ljudska i manjinska prava: Nacionalne manjine*, Beograd, 2001.

82. Sandžak na putu autonomije, (1995): bez izdavača, Sarajevo.

83. Sadiković, Ć. (1998): *Ljudska prava bez zaštite*, Pravni centar, Sarajevo.

84. Schwartz, S. (2005): *Dva lica islama*, Tugra, Sarajevo.

85. Skarić, V. (1937): *Sarajevo i njegova okolina od najstarijih vremena do austro- ugarske okupacije*, Sarajevo.

86. Spahić, Mustafa, (1996): *Povijest islama*, Borac-Travnik, El-Hidaja, Sarajevo.

87. Ša'ban A. H., (2000): *Ashabi Božijeg Poslanika*, Visoki saudijski komitet za pomoć BiH, Sarajevo.

88. Šamić, M. (1990): *Kako nastaje naučno djelo*, Svjetlost, Sarajevo.

89. Šunjić, M. (1980): *Hrestomanija izvora za opštu historiju srednjeg vijeka*, SVJETLOST, Sarajevo.

90. Tarihu Taberi, tom 3. (1994): Darul mearif, Egipat.

91. Tuhmaz, A. M. (2002): *Hanefiski fikh*, knjiga 1, Bemust, Sarajevo.

92. *Temelji moderne demokratije*, (1989): (bez izdavača), Beograd.

93. Watt, W.M. (1985): *Muhammad Prophet and Statesman*, (bez izdavača) Sarajevo.

94. Ferjančić, S., Katić, T. (2003): *Istorija za I razred gimnazije*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.

Časopisi

1. Znakovi vremena *Religijske teme*: broj 17, jesen, 2002.
2. Zbornik radova, *Duhovna snaga odbrane*, Sarajevo: press centar Armije republike Bosne i Hercegovine, Vojna biblioteka, av. 5, Sarajevo, 1994.
3. Savezna centrala (SR Njemačke) za političko obrazovanje: *Demokracija, Informacije o političkom obrazovanju*, br. 165, Novo izdanje, 1992.
4. Takvim za 1998. Mešihat IZ-e Sandžaka, Novi Pazar.
5. *Glas Koncila*, Katolička crkva u Hrvatskoj, broj: 8 (1600), 20.2.2005.
6. Dnevni list *Danas*, feljton: Srebrenica, deceniju poslije, 22. jul – 13. avgust, 2005.god.
7. *Hrišćanska misao*, br. 7-9/1994, Beograd, 1994.
8. Omladinski časopis *SAFF*, 30. 04. 2001, broj 52, Sarajevo.
9. Dnevni list *Danas*, 13-14. avgust, 2005. godine.
10. Dnevni list *Danas*, četvrtak, 25. avgust, 2005.
11. Takvim za 1972. godinu, Izvršni odbor Ilmije u BiH, Sarajevo.
12. Glasilo Izvršnog odbora Ilmije u SRBiH, Takvim 1978, Sarajevo, 1977.
13. Predsjedništvo Udruženja Ilmije u BiH, Takvim za 1992., Sarajevo, 1992.
14. Nur, Časopis za kulturu i islamske teme, broj 4, Beograd 1993.
15. Časopis *Islamska misao*, br. 149., Mešihat IZ-e BiH, maj, 1991.
16. Godišnjak Mešihata IZ-e Sandžaka, *Takvim 1994*, Novi Pazar, 1994.
17. *Religijski dijalog: drama razumjevanja*, Beogradska otvorena škola, Beograd, 2003.
18. Rijaset IZ-e BiH, Takvim za 2000.
19. Nezavisni naučno-publistički magazin: *Ogledalo*, br 7-8, 2005, Sarajevo.

20. *Takvim za 1970*, Izvršni odbor Ilmije za BiH, Sarajevo, 1970.

21. *Zbornik radova o fra-Anđelu Zvizdoviću*, Sarajevo-Fojnica 2000.

22. Mr. Sead Ibrić: izvod iz magistarskog rada u čijoj su izradi korišćeni izvori arhiva i biblioteka u Istanbulu i Ankari. *Glasi islama*, Mešihat IZ-e Sandžaka, broj 93, avgust, 2005.

23. *Sefarad* 92, str. 33-46,

24. *Istorijski časopis Istor.* Instituta SAN, knjige III (Beograd 1952);

25. *Zbornik I*, Međureligijski centar, Beograd, 2001.

26. *Religije Balkana – susreti i prožimanja*, Centar za istraživanje religija, Beogradska otvorena škola, Beograd, 2001.

27. *Subotička danica* (nova) Kalendar 2001., Župni ured sv. Terezije, Subotica, 2000.

28. Mahatma Ghandi: *Young India, The Light Lahore*, 16. septembar, 1924.godine.

29. *Glas islama*, list za vjeru, društvo i kulturu, El-Kelimeh, Novi Pazar, avgust. 2005.

30. *Islamic Educational*, Scientific and Cultural Organization- ISESCO.

31. Časopis *Devavin*, Kairo, Egipat.

32. Kuvajtski časopis *Muslimanka i porodica.*

33. Časopis *Republika*, broj 276-277.

34. *Takvim za 2001.* godinu, str. 240. Godišnjak Rijaseta IZ-e u Bosni i Hercegovini.

35. Vrcić, Adem, (2003): *Sandžak kao literalna inspiracija i pokretačka snaga Muhammeda Abdagića, Sandžak juče, danas i sutra*, 21 – 23. novembar, Zbornik radova, ISBN 86-84389-03-4.

36. *Takvim za 1992.* godinu, Predsjedništvo Udruženja ilmije u BiH, Sarajevo.

Rječnici i enciklopedije

1. Filipović, M. (1995): *Rječnik stranih riječi*, Medicinska škola, Zagreb.
2. Muftić, Teufik, (1990): *Arapsko-bosanski riječnik*, III izdanje, El-Kalem, Sarajevo.
3. *Leksikon islama*, (1990) Sarajevo.
4. *Encikopedija Britanika*, sažeto izdanje, Narodna knjiga, Politika, Beograd, 2005.
5. *Enciklopedija Jugoslavije*, "Jevreji u jugoslovenskim zemljama"1, Istorija naroda Jugoslavije, knjiga II Beograd 1960.
6. *Atlas islamskog svijeta*, Udruženje Ilmije Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2004.
7. Međureligijsko vijeće Bosne i Hercegovine: *Glosar religijskih pojmova*, Sarajevo, 1999.
8. Šehalić, S. (2001): *Leksikon stranih reči*, II izdanje, JRJ, Zemun.
9. *Pravna enciklopedija*, Savremena administracija, Beograd, 1979.

Internet

www.bosanskialim.com

www.balagh.com

www. dadalos.org

www.glas-koncila.hr

www.rkczg.hr

www.cpi.hr

www.komentar.co.yu

www.bosanskialim.ba

www.nur.org.yu

www.progressive-bih.com

www.qaradawi.net

www.znaci.com

www.yurope.com

www.bihsavezzena.com
www.rastko.org.yu
www.iis.unsa.ba
www.dadalos.org
www.isesco.org.ma
www.clicktohost.ca
www. Altareekh.com.
www.yabeyroth.com
www. Alrawamis.com
www.islamiccall.org
www. alwihdah.com
www. kuwait25.com
www.almanara.org
www.taiba.org
www.sonsofi.org
www.yurope.com
www. kotor- network.info
www.islam.4w.se
www.medlem.spray.se
www.fojnica.ba
www.islam-online.net
www. ibn-sina.net

e) Arhivska građa i službeni dokumenti

1. Muzej Franjevačkog samostana Svetog duha, Fojnica, Bosna i Hercegovina.
2. Biblioteka Gazi-Isa beg, Novi Pazar, Mešihat Islamske zajednice Sandžaka.
3. Historijski arhiv, Novi Pazar
4. Podaci sa predavanja dr. Srđana Vukadinovića, predmet *Sociologija interetničkih odnosa*, Internacionalni Univerzitet u Novom Pazaru, 2004.

5. *Zvanični tekstovi*, Odabrani međunarodni dokumenti, Nezavisni biro za humanitarna pitanja, Ministarstvo vanjskih poslova BiH, Sarajevo, 1999.
6. Ustav SRJ iz 1992.
7. *Položaj manjina u SRJ*, SANU, naučni skupovi, Knjiga LXXXIV, odeljenje društvenih nauka, Beograd, 1996.
8. Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, SMNEZ, Beograd 2002.
9. Mešihat IZ-e Sandžaka, Savjetovanje na temu: Islamska zajednica i savremeni izazovi, ekspoze predsjednika Mešihata Islamske zajednice Sandžaka muftije Muamera ef. Zukorlića, Novi Pazar, 28. jun, 2005.
10. *Službene novine Kraljevine SHS*, Br. 142 A, 1921.
11. *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, br. 207 – LXVI, 1931.
12. *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, br. 29 – X, 1930.
13. *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 73 –XXIX, 1929.
14. *ASRS ZAVNOS* br. 6 (43).
15. ASRS ZAVNOS br. 26 (45).
16. MNVS 06.06.1993., Novi Pazar.
17. BNVS 201- A/01/98., 10.05.1998.godine.
18. Prof.dr.Jusuf Žiga, Dokumenta o zločinima u Srebrenici, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca, Muzej genocida, Organizacioni odbor za obilježavanje 11. jula, 1995. godine, 10. godišnjice genocida nad građanima Srebrenice Zaštićene zone UN-a i ukop indetifikovnih nastradalih osoba iz jula, 1995. godine, Sarajevo.
19. Orijentalni institut Sarajevo, br. Inv.109/77.g.
20. Sidžili sarajevskog kadije 1- 86, Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu.
21. Sidžili kadija iz pojedinih kadiluka Bosne i Hercegovine 1-61, Orijentalni institut u Sarajevu.

22. *O izvorima šerijatskog prava*, Arhiv za pravne i društvene nauke (Beograd, januar 1933.)
23. *Islam ve teajiš bejneledijan fi ufuki karni hadi vel-išrin*, Arap Rebublic of Egypt, Ministry of AL-awqaf, supreme Council for Islamic Affairs, The 10th General Conference: Islam and the 21th Century, Islam and the Evolution of civilization, 2-5- July 1998., Cairo.
24. Arapski i tekst prijevoda na Bosanski jezik *Medinske povelje*;
25. Arapski i tekst prijevoda na Bosanski jezik *Ahdname* Sultan Mehmed el- Fatiha;
26. Ustavna povelja državne zajednice Srbija i Crna Gora;
27. Povelja o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama;
28. Ustav Republike Srbije;
29. Ustav Republike Crne Gore;
30. Načela Povelje Ujedinjenih nacija;
31. Opća deklaracija o pravima čovjeka;
32. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima;
33. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima;
34. Završni akt Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju;
35. Pariška povelja za Novu Evropu;
36. Dokumenti kopenhaškog sastanka OEBS-a o ljudskoj dimenziji;
37. Dokumenti moskovskog sastanka OEBS-a o ljudskoj dimenzizji;
38. Konvencija Savjeta Evrope za zaštitu prava čovjeka i temeljnih sloboda;
39. Protokol uz Konvenciju Savjeta Evrope;
40. Međunarodna Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije;
41. Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida;

42. Konvencija o pravima djeteta;
43. Deklaracija o ukidanju svih oblika nepodnošljivosti i diskriminacije na temelju vjere i uvjerenja;
44. Deklaracija Ujedinjenih nacija o pravima lica pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih i jezičkih manjina;
45. Okvirna Konvencija o zaštiti nacionalnih manjina Savjeta Evrope;
46. Evropske Povelja o regionalnim i manjinskim jezicima;
47. Instrumenti Savjeta Evrope za zaštitu manjinskih prava;
48. Preporuke iz Lunda o djelotvornom učestvovanju nacionalnih manjina u javnom životu;
49. Kairska deklaracija o ljudskim pravima u islamu;
50. Besjeda Muhameda, a.s., s *Oprosnog hadždža*;
51. Deklaracija o Srebrenici, Rijaset IZ-e Bosne i Hercegovine;
52. Dokument o općim pravima u islamu.
53. Muhammed Abdagić: Sandžak, neobjavljeni rukopis.
54. Gazi Husrevbegova biblioteka u Sarajevu (GHB).

SADRŽAJ

BIBLIOTEKA UNIVERZITETSKA KNJIGA

ISBN 867980029-5
9 788679 800299 >